

TAKK!

Endelig er mastergradsoppgaven ferdig, og det er mange personer som har del av æren for at jeg klarte det. Min interesse for nordisk vikingtid og middelalder førte meg til studier i Reykjavik og Cambridge. Jeg vil gjerne få takke mine utenlandske studentkollegaer fra disse studieoppholdene, og spesielt: Letty ten Harkel, Karen Milek og Tim Bolton. Mine lærere i utlendigheten fortjener også en takk: Orri Vésteinsson, Judy Quinn og Rosamond McKitterick. I tillegg vil jeg gjerne takke Sveinbjörn Rafnsson for sin hjelpsomhet, og for å ha stilt sin kunnskap om Landnámabók til disposisjon.

Størst inntrykk har likevel det fremragende studiemiljøet på Middelaldersenteret i Oslo gjort. Hele lærerstaben har utmerket seg med sitt engasjement for både fag og studenter. En stor takk går til Christian Keller, Kalle Johansson, Gro Steinsland, Signe Fuglesang og Terje Spurkland. Min aller største takk går imidlertid til min veileder Jón Viðar Sigurðsson. Din oppmuntring, hjelpsomhet, inspirasjon, gode humør og *tålmodighet* har vært uvurderlig! Tusen takk!

Som nye mastergradsstudenter fikk vi beskjed om at vi skulle være flinke, men at vi ikke skulle gå til verket med livet som innsats. Jeg kan forsikre alle om, at oss studenter i mellom ble denne beskjeden tolket som en feilmelding. Prestasjonsangst og usikkerhet har forfulgt oss. I et tverrfaglig kaos, og på gebrokkent engelsk og norsk, har vi lært hverandre å kjenne, og ikke minst berget hverandre fra akademisk håpløshet og manglende sjøtillit. Jeg vil gjerne få si, at uten dere hadde de mørke avgrunnene, som i dagslys kalles bølgedaler, vært mye tyngre å komme seg ut av! Mari Skaalerud, Pernille Fredriksen, Fernando Guerrero, Anette Dahl, Kristiina Pütsepp, Hildegunn Gullåsen, Vladimir Polach, Siv Sjøland, Joanna Skorzewska og Marek Suchy: Takk alot!

Min største takknemlighet går til mine gode veninner Nanna Løkka og Hilde Lydersen som i min siste innspurt gjorde en glimrende jobb som korrekturlesere og dataekspertter. Takk også til Per Kveberg og Anund Grini som hjalp meg å lage forsiden, og ikke minst Ragna og Tora Engstad som skaffet meg en laptop til gi-bort-pris!

Aller sist vil jeg takke mine kjære; Mamma! Pappa! Min bror Remi! Og den viktigste av alle: Anund Grini! Du er gull! Takk!

Blindern, november 2003

Vicky Katarina Mikalsen

INNHOLDSFORTEGNELSE

TAKK!	1
INNHOLDSFORTEGNELSE	1
INNLEDNING	1
2. LANDNÁMABÓK OG HÁNDSKRIFTENE	4
Landnámabóks fortellinger	4
Det 12. århundre og interessen for særlig islandske forhold	5
Hva forteller Landnámabók?	9
Håndskriftene	11
Sturlubók	12
Melabók	12
Hauksbók	13
Datering av redaksjonene	13
Styrmisbók	13
Sturlubók	15
Melabók	16
Hauksbók	17
3. LANDNÁMABÓK SOM TEKST	21
Den første perioden i Landnáma-forskningen	21
Árni Magnússon og den første moderne Landnáma-forskning	22
Landnáma-publikasjoner etter Árni Magnússons død	23
Kildekritikkens inntog	25
Den andre perioden i Landnáma-forskningen	27
Ari som forfatter	27
Tekstakkumulasjonsteorien	29
Håndskriftenes innbyrdes forhold	29
Håndskriftenes forhold til sagalitteraturen	31
Ari-forskningen går videre	31
4. LANDNÁMABÓK OG SAMFUNNET. Tolkningsforsøk i lys av sosial og politisk kontekst	36
Historiebegrepet utfordres	36
Ny tilnærming til Landnámabók	38

Genealogi og topografi i Landnáma.....	39
Landnámabók som uttrykk for eiendomsrett og en islandsk odel.....	41
Landnámabók som historieverk	44
Historiseringen av Landnámabók.....	47
Strukturelle forskjeller.....	48
Fjerdingene og fjerdingepilogene.....	48
Innledning og avslutning.....	49
Forskjeller i innhold	53
Sagamateriale	54
Genealogiene	56
Samfunnsendringer.....	58
Landnámabók som skapelsesmyte	60
5. REDAKTØRENE OG DERES INNBYRDES FORHOLD	63
Styrmir Kárason	64
Sturla Þórðarson	66
Snorri Markusson	68
Haukur Erlendsson	69
6. POLITIKK OG MAKT RUNDT LANDNAMAREDAKTØRENE	73
Kildene	73
Lovsigerekken fra 1210-1271 og dens relasjon til Landnáma-redaktørene:.....	74
Lovsigemennene og den politiske historie	77
8. KONKLUSJON	88
LITTERATURLISTE	92
Illustrasjoner.....	96

INNLEDNING

Island var et innvandrersamfunn som etter samfunnets grunnleggelse, gjennomgikk en rekke endringer på relativt kort tid. Bruddene markeres ved immigrasjonen, innføringen av kristendommen og skriftkulturen, og til sist oppgivelsen av sin særegne styreform, godedømmet, og innordningen under det norske kongedømmet. Identitet som etnisk gruppe var essensielt for det nye samfunnets berettigelse og konstituering, fordi identiteten konstituerte samfunnet. I skapelsen av den islandske identiteten, og vedlikeholdet av denne spilte *Landnámabók* en viktig rolle. Min hypotese er at både de mange middelalderredaksjonene av *Landnámabók*, den første kom trolig ca. 1100, og den tunge og intense forskningsdebatten omkring 1800- og 1900-tallet har vært brukt for å skape og vedlikeholde den islandske identiteten.

*Landnámabók*s redaktører var mektige menn i sin samtid. De var politiske aktører som var vitner til at deres samfunn mistet sin selvstendighet til det norske kongedømmet. Jeg vil derfor undersøke om de kunne hatt en politisk agenda bak sine varierende framstillinger av det islandske samfunnet i *Landnámabók*. (Kapitel 5, 6 og 7)

Island mistet sin selvstendighet og kom under norsk overherredømme i 1262-64. Rundt 1380 kom Island under Danmark på grunn av arverettslige tilfeldigheter som førte til at Danmark og Norge fikk en felles konge i Olav Håkonsson. Til tross for dette beholdt islendingene sin identitet. På 1800-tallet etter at nasjonalromantikken hadde sveipet over Europa, ønsket islendingene igjen en selvstendig stat, som under godeveldet. Islendingene grep derfor tilbake til sin fortid, da de var et selvstendig samfunn, for å legitimere sin frihetskamp og i den sammenheng hentet forskerne *Landnámabók* fram fra mørket.

Jeg mener at *Landnámabók*s forskningshistorie på 18- og 1900-tallet viser, at *Landnámabók* igjen ble brukt som et politisk virkemiddel, for å etablere islandsk identitet i en uavhengighetskamp, som skulle føre til Islands frihet fra Danmark som egen nasjon. En historisk begrunnelse med utgangspunkt i *Landnámabók* ville styrke deres krav om selvstendighet. Jeg tror at denne frihetskampen er en viktig grunn til at *Landnámabók* stagnerte nesten helt frem til 1970-tallet. *Landnámabók*s stagnasjon tror jeg også hang sammen med kildekritikkens inntog. Kildekritikken frakjente sagaene for historisk kildeverdi. Selv om *Landnámabók*s mange fellestrekk med sagalitteraturen ble påpekt, ble ikke

---

Landnámabók utsatt for samme kildevurdering. Dette tror jeg skyldes, at Landnámabóks historisk symbolverdi for utviklingen av en nasjonal identitet var for viktig, til at man kunne risikere at den historiske kildeverdi ble frakjent. Da ville den historiske begrunnelse for nasjonal selvstendighet stå i fare. På bakgrunn av denne vurderingen, får forskningshistorien en sentral rolle i min oppgave, ikke utelukkende som en bakgrunn, men også som en del av analysen. (Kapitel 3 og 4)

Landnámabóks kildeverdi ble knapt vurdert før på 1970-tallet, da antropologiske teorier og metoder, igjen gjorde det mulig å anerkjenne sagadiktningen som historiske kilder. Historiebegrepet ble utfordret av antropologer som hevdet at det moderne og middelalderske historiesyn ikke var det samme. Selv om sagaene ikke kunne gi oss datert informasjon om verken personer eller hendelser, så var dette historiske fortellinger som avspeilet det samfunnet som hadde skapt dem. Denne endringen i forskningen fikk betydning også for Landnámaforskningen. Forskningstemaene skiftet fra å være rent filologiske, til å diskutere samfunnet som hadde skapt teksten. I tillegg kom man til konklusjonen at Landnámabók ikke var kilde til landnámstiden, men til 12- og 1300-tallet som hadde skrevet dem. Man begynte nå å stille helt andre spørsmål til Landnámás tekst. Man ble for eksempel mer opptatt av å finne ut hvilken funksjon Landnámabók hadde hatt i det islandske samfunnet. Forskerne diskuterte hvorvidt Landnámabók var ment som historieverk, et register over jordeiendom eller kanskje en opprinnelsesmyte.

Mitt bidrag til Landnámstudiene står i denne nye forskningstradisjonen som er opptatt av samfunnet bak teksten. Jeg ønsker å se på hvilke motiver redaktørene kunne hatt for sine reproduksjoner av Landnámabók. Det er påfallende at alle navngitte middelalderredaktører skriver sine versjoner innenfor nesten samme tidsepoke, de er alle i slekt og tilhører alle den øverste sjikt i samfunnet. Ved å foreta en personalhistorisk analyse av redaktørene, og deres forhold til politikk og makt i sin samtid, håper jeg å komme nærmere Landnámás formål, og motivene for å skrive om landnám har endret seg over tid.

-
Landnámabók gir et klart uttrykk for at det islandske samfunnet har sin opprinnelse i det norske, samtidig er islendingene definert som en selvstendig etnisk gruppe. De avgrenser sitt eget samfunn i forhold til det norske, og etablerer en egen islandsk etnisk identitet. Termen etnisk gruppe definerer jeg på bakgrunn av en definisjon av etnisitet hentet fra antropologien.

Tradisjonelt ble etnisitet definert ut fra at rase = en kultur = et språk, og at et samfunn = en enhet som avviser eller diskriminerer andre. En slik definisjon innebærer at grensene mellom etniske grupper, bestemmes av faktorer som språk, kultur og en polemikk mot andre samfunn.

Fredrik Barth kritiserte imidlertid denne definisjonen av etnisitet, fordi den framstilte grensene mellom de etniske gruppene som absolutte. Han hevdet at absolutte grenser ikke var nødvendig for etableringen av egen identitet innad i gruppen. Tvert i mot mente han at identitet ikke oppsto gjennom isolasjon og avvísning, men gjennom kontakt og informasjon mellom gruppene. På kryss og tvers av grensene ble det opprettholdt stabile, varige og sosiale relasjoner, og Barth hevder at det er i denne grenserelasjonen, at den etniske identiteten vokser.

En slik nyansering av begrepet etnisitet er svært fruktbart i forhold til utviklingen av den islandske identitet i middelalderen. Den islandske selvbevissthet ser ikke ut til å bli skapt i isolasjon, men som i en dialog til det norske, og europeiske samfunnet. Denne dialogen ser ut til å ha økt i intensitet på slutten av Sturlungatiden, der det islandske samfunnet trues av en indre strid som kan føre til samfunnets opphør. Samfunnets status er ikke lenger en selvfølgelighet, og det ser ut til at dette har ført til en nødvendighet av å re-definere det islandske. Det er i lys av denne samfunnsutviklingen at jeg ønsker å se Landnámabóks middelalderredaksjoner, som antakelig ble skrevet mellom ca. 1245 og 1329. Jeg mener, som forskerne Sveinbjörn Rafnsson og Ole Bruhn, at forskjellene mellom redaksjonene, avspeiler endringer i samfunnet. Mitt bidrag til debatten er at jeg tror at redaksjonene særlig reflekterer at Landnámabók ble brukt som et virkemiddel for å skape islandsk identitet.

Oppgavens første kapitel vil fungere som en introduksjon der jeg drøfter de ulike versjonene av L. og dateringene av disse. Så vil jeg presentere eldre forskning, med særlig fokus på hvilken måte Landnámabók har fått en særbehandling. Deretter vil jeg diskutere forskjellene mellom redaksjonene og redaktørenes motiver. Derfra går jeg videre til å drøfte forholdet mellom redaktørene, og hvordan dette synliggjør seg i de ulike versjonene.

---

2. LANDNÁMABÓK OG HÁNDSKRIFTENE

I dette kapitlet ønsker jeg å presentere Landnámabók, hva den forteller, og i hvilke manuskripter de forskjellige versjoner er overlevert. Dette danner kildegrunlaget for hele oppgaven, og dateringene av de forskjellige redaksjonene er viktige for å tolke deres innbyrdes forhold til hverandre og samfunnet for øvrig. Om Landnámabók skal kunne tolkes som et politisk virkemiddel i utviklingen av islandsk identitet, er det viktig å kunne datere det politiske miljø som den enkelte redaktør befant seg i. Et annet viktig poeng i dette kapitlet er å vise hvordan Landnámabók er et av flere litterære produkter i det 12. og 13. århundre som fremhever en særlig islandsk etnisk identitet. Et særlig interessant trekk ved Landnámabók er at det er det eneste av disse litterære produktene som utvikler tre såpass forskjellige versjoner av en og samme historie, dette skjer for eksempel ikke med Íslendingabók. Dette kapitlet vil altså presentere kildegrunlaget for oppgaven, samtidig som det gir et historisk og litterært bakteppe for den følgende analyse av Landnámabók.

Landnámabóks fortellinger

Landnámabók forteller hvordan det for første gang kom folk til Island. Det hadde vært noen få irske munkere der før, og presten Beda hadde kalt øya for Thile, men befolkningen fra Skandinavia og de britiske øyer var de første som slo seg ned på Island for å bo der. Det fortelles at andre folkeslag var med enten som frie eller trelle. Mange forskere har lagt særlig vekt på irske eller keltiske elementer blant immigrantene, men det er nordmennene som fremheves spesielt for å ha bygd Island.¹ Det er også den norrøne kulturen og språket som har vedvart helt fram til i dag. Fortellingen er meget detaljert i sin framstilling. Vi får vite navnene på de som kom, hvor de kom fra og ofte også hvorfor de kom.² Harald Hårfagre nevnes hyppig som årsak for immigrasjonen til Island, fordi han etter sigende skulle ha vært en despotisk konge som gjorde det vanskelig for bøndene i Norge.³

---

¹ Landnámabók, Íslenzk Fornrit 1969:31: "...Ísland byggðisk af Norðmönnum. En áðr Ísland byggðisk af Nóregi,..." På side 32 sies det: (S2) "Þá er Ísland fannsk og byggðisk af Nóregi, ...", og på side 33: (H2) "Á þeim tíma er Ísland fannsk ok byggðisk af Nóregi, ..."

² Landnámabók, Íslenzk Fornrit 1969:34 (S4): "Maðr hét Garðarr Svávarsson, sænskr at ætt; hann fór at leita Snælands at tilvísan móður sinnar framsýnnar." S. 38 (SH6) "Björnólfr hét maðr, en annarr Hróaldr; þeir váru synir Hrómundar Gripssonar; þeir fóru af þelamörk fyrir víga sakir ok staðfestusk í Dalsfirði á Fjølum. S. 196 (S 154, H 124): "Þórólfr fasthaldi hét maðr ágætr í Sogni; hann varð ósáttur við Hákon jarl Grjótgarðsson ok fór til Íslands með ráði Haralds konungs."

³ Eksempelvis Landnámabók, ÍF 1969:124 (S85, H73): "Þórólfr son Ornólfs fiskreka bjó í Mostr; (...) Hann fór fyrir ofríki Haralds konungs hárfagra til Íslands ok sigldi fyrir sunnan land. "

Vi presenteres for et svært detaljert bilde av hvor man tok land i den innledende fasen av bosettingen. Topografien og naturen beskrives nøyaktig og detaljert, og en høy andel av de gårder som blir nevnt kan vi med letthet finne på et kart den dag i dag. For en som leser Landnámabók for første gang kan teksten virke veldig oppramsende, for vi får servert rekker med personnavn, genealogier og gårdsnavn. Men det som gjør det interessant å lese boken, er alle de små fortellingene som dukker opp underveis knyttet til personene som nevnes. Her trekkes inn historier om kjærlighet, strid, gammel og ny religion.⁴

Den første bosettingsprosessen ble kalt landnám,⁵ og i Landnámabók blir vi gitt en geografisk og historisk kontekst for hendelsen. Innledningsvis får vi vite hvor langt det er til andre land fra Island, og vi får vite hvem som var pave, keisere, konger og jarler på den tiden da Island først ble bosatt. Fortellingen går systematisk til verks, og forteller om landnåmet innenfor hver fjerdedel, eller fjerding av Island.

Det 12. århundre og interessen for særlig islandske forhold

Man tenker seg at den aller første Landnámabók, eller Ur-Landnámabók, ble skrevet i det 12. århundre. Dette er et århundre som preges av en blomstrende litterær aktivitet av alle slag, og som var særlig opptatt av islandske forhold. I denne litteraturen kan merker man en vektlegging av kronologi, da alle deler av Islands historie og samfunnsliv ser ut til å bli beskrevet på et eller annet vis.

Íslendingabók og Landnámabók sier begge at landnåmsprosessen tok 60 år, og regner man fra år 870, så ender man på årstallet 930 da Alltinget ble opprettet. Opprettelsen av Alltinget ser altså ut til å representere den overgangen som Hastrup omtaler som en prosess fra "number to name". Antakelig har både lov og ting vært opprettet på modell, eller under innflytelse fra det norske systemet. Både i Landnámabók og Íslendingabók fortelles, at loven ble hentet fra Norge til Island av en mann ved navn Úlfjot, og derav fikk den første islandske loven navnet

---

⁴ Om ubesvart kjærlighet se Landnámabók, ÍF 1969:192-195 (S152, H122). Her fortviler Hallbjörn over at Hallgerd, hans kone ikke besvarer hans kjærlighet. Før han kapper hodet av henne fremsier han et kvad der han uttrykker sin fortvilelse: "ólkarma lætr, arma eik firrumk þat, leika Lofn fyr lesnis stofni línbundin mik sínum. Biða man ek of brúði, þøl gervir mik fólvan, snertumk harmr of hjarta hrót, aldri bótir." I (SH18) s. 56-68 hører vi om hvordan Hvamm-þórir faller i en strid over ei ku. I S og H73 får vi høre om þórolfr Mostraskegg som kaster høysetestolpene sine over bord. Disse har utskjæringer av Tor, og der disse kommer i land ville han bo, samt dessuten lyse dette landnåmet til Tor og gi det navn etter ham. Denne episoden er ikke å finne i Melabók (M25, s. 124-125).

⁵ Landnam kommer av det germanske: nehmen, å ta.

Úlfljots lov.⁶ Lovene ble imidlertid ikke skrevet ned før i 1117-18, på gården til Hafliða Másson, og på grunn av det har de første nedskrevne lover blitt hetende Hafliðaskrá.⁷ Før nedskrivningen hadde Alltingets leder, lovsigemannen, som oppgave å huske og framsi lovene. Lovsigemannen satt altså inne med betydelig informasjon om samfunnet og dets utforming. Lovsigemannens viktige posisjon blir tydeliggjort i Ari fróðis Íslendingabók, der lovsigerekken fra de første tider fram til 1100-tallet og Aris egen tid blir listet kronologisk. Lovsigerekken går som en ryggrad i fortellingen om Islands historie fra Alltingets opprettelse fram til Aris tid.

I 1150, noen tiår etter at Hafliðaskrá hadde blitt nedskrevet, skrives det som er kjent som *Den første Grammatiske avhandling*. Dette er et verk av en ukjent forfatter som hevder at den islandske talemåte, eller fonetikk er annerledes enn "dönsk tunga" som snakkes i den norrøne verden forøvrig. Det latinske alfabet var ikke alltid like anvendelig i produksjonen av islandske skrifter, og forfatteren laget derfor egne bokstaver tilpasset det islandsk språk. Han skriver:

I de fleste lande optegner man enten de mærkelige begivenheder, som er foregåede der i landet, eller hvad andet man ansér for mest mindeværdigt, om det end har tildraget sig andensteds; eller man optegner sine love, hvert folk på sit sprog. Men eftersom sprogene er inbyrdes forskjellige, så snart de har udskilt sig fra eller spaltet sig du af ét og samme (grund)sprog, så må man anvende forskellige bogstaver i dem, og ikke ganske de samme i dem alle, (...) for at det kan blive lettere at skrive og læse, som det nu er almindeligt også her i landet, både love og genealogier eller religiøse tydninger, eller også de lærde historiske værker, som Are Torgilsson har forfattet med stor skarpsindighed - også for os Islændinger dannet et alfabet både af alle de latinske bogstaver, som syntes mig at passe godt for vort sprog, så ar de kunde få deres rigtige udtale(...)⁸

Her ser vi at ideen om et eget islandsk samfunn, selvstendig fra det øvrige norrøne samfunn, etableres og styrkes på flere hold. Øya har nå en egen opprinnelsesfortelling i Landnámabók, og der Landnámabók slipper tråden tar Íslendingabók den opp, og forteller videre om hvordan Island utvikles fra opprettelsen av Alltinget i 930, og vi får rekker av lovsigemenn og biskoper fram til ca. 1170.

Perioden fra 930 til 1030 regnes som Islands gullalder, en tid da øya levde som en slags fristat. Det var ikke bare Ari som var opptatt av perioden. Som nevnt utviklet sagadiktningen

---

⁶ Landnámabók, ÍF1969: S307, H268.

⁷ Norrøn ordok 1997:386: Skrá betyr skinnbrev, bok; lovbok.

⁸ Den første og anden grammatiske afhandling i Snorres Edda 1886: 19-21.

---

seg på slutten av 1100 tallet, altså like etter, eller samtidig med at både Landnamabók og Íslendingabók ble skrevet. I familiesagaene ble landnámstiden bakteppet, og gullalderen eller fristatsperioden hovedscenen for fortellingene. Sagadiktningen utviklet ulike genre, for eksempel kongesagaer og fornalderssagaer, og etter hvert skrev man ikke bare om fortiden, men også om samtiden. Det er tydeligst i samtidssagaene eller Sturlungesagaene, der det fokuseres på perioden fra 1220 fram til Norge får overherredømme i 1262-64.⁹

Av denne litteraturhistoriske oversikten ser vi tydelig at Landnámabók, som kan være skrevet så tidlig som 1100, kanskje markerer starten på en litterær og sosial prosess der de norrøne immigrantene synliggjorde sin nyvunne identitet. Gjennom tekstproduksjon markerte de sitt eget geografiske område, sin egen historie, sine egne lover og sitt eget språk. Antakelig har bevisstgjøringen av egen identitet vært en lang prosess, som startet allerede i det de første nordboerne satte ben, og bosatte seg på islandsk jord. Det er sannsynlig at innvandrersamfunnet Island, bare én generasjon etter den innledende bosettingen, hadde sterke muntlige tradisjoner på sitt eget samfunns begynnelse, hvordan det ble skapt og hvem som gjorde det. Ved å definere seg selv gjennom sin litteratur, hevder Hastrup at de islandske innvandrerne foretok en kvalitativ vurdering av seg selv. Denne vurderingen innebar et hopp fra "number to name", eller fra "population to people", og selv vil jeg legge til, et hopp fra at borte blir hjemme.

Hastrup mener at det er ikke tilstrekkelig å definere islendingene som eget folk, bare ved å referere til opprettelsen av Alltinget i 930. Hun mener at den tydelig kulturell identitet ikke ble etablert før de første lovene ble skrevet ned på gården til Hafliða Másson i 1117-18, og senere med produksjonen av Íslendingabók omkring 1122-33. Hastrup legger stor vekt på lovenes nedskrivning som et uttrykk for islandsk identitet, fordi hun mener at middelaldertekstene uttrykker lov som et synonym til samfunn. Det er antakelig derfor hun ikke legger større vekt på Landnámabók. En innvending mot Hastrup er at før lovsamlingen Grágás, som man tror stammer fra slutten av 1200-tallet, fantes ikke en samlet nedskrevet lov som var gjeldende for hele det islandske samfunnet.¹⁰ Derfor er det ikke sikkert at man kan legge så stor vekt på lovene som et konstituerende uttrykk for islandsk kulturell identitet, selv om det helt klart er en handling som tydelig markerer det islandske samfunn som et selvstendig samfunn i forhold til det norske.

---

⁹ Sigurðsson 1999: 71.

I forhold til lovene skiller både Íslendingabók og Landnámabók seg ut, på den måten at de begge har et større perspektiv og skildrer hele Island under ett. I nyere forskning, har flere hevdet, at Ur-Landnama ble skrevet så tidlig som 1100.¹¹ Det betyr i så fall at Landnámabók var det første litterære verk, både før lovene og Íslendingabók, som definerer alle islendinger under ett, som en egen, selvstendig etnisk gruppe. Men også i forbindelse med Landnámabók har man påpekt at Island ikke blir framstilt som en *enhet* med alltinget som sentrum, slik det blir gjort i Íslendingabók. Heller fremhever Landnámabók Island som en *flerhet*, der alle landnam blir omtalt på lik fot.¹² Man finner ingen samlet sentralisert institusjon som holder samfunnet sammen. Aller størst har man ment at denne flerheten og også likeverdigheten har kommet fram i Melabók-redaksjonen, men det skal jeg komme tilbake til.

Det kan altså se ut som at den islandske identitet står enda mer i fokus enn Íslendingabók, av den grunn at forestillingen om Island som en enhet står sterkere. Poenget trenger imidlertid ikke å undergrave Landnámabóks viktige rolle som en konstituerende faktor for islandsk identitet. Nettopp den flerheten som Landnámabók viser kan underbygge en datering som går forut for Íslendingabók. Tanken er at Landnámabók representerer et tidligere stadium i utviklingen av den islandske identitet. Her vil jeg minne om, at i følge Barth opprettholdes etniske grupper gjennom kriterier for identifikasjon. Disse kriteriene strukturerer sosial interaksjon, samtidig som man kan ha kulturelle forskjeller innad.¹³ I et innvandrersamfunn som Island, der de har kommet fra forskjellig bakgrunn, kan det ha vært svært viktig å understreke både en enhet og en flerhet. Slik kan både følelsen av samhold, samt en stolthet og følelse av likeverd for det nye samfunnets medlemmer ha blitt forsterket. Jeg ser for meg at dette kan ha vært en av Ur-Landnámas motiver.

Når det gjelder motivene for middelalderredaksjonene, er det viktig å ha med seg at helt fra Islands første bosetting rundt 871, var dette et samfunn i omfattende endring. Preben Meulengracht Sørensen peker på tre historiske brudd i den tidligste islandske historie; Landnámamet som representerer innvandringen, kristningen i år 1000 som representerer overgangen til ny lov og tro, og innføringen av skrivekunsten, og til sist Islands anerkjennelse

---

¹⁰ KLNLM, bind V:410.

¹¹ Rafnsson 1974:121, og Bruhn 1999:159.

¹² Bruhn, Ole, 1999:174.

¹³ Barth, Fredrik, 1969:16.

---

av den norske kongens overherredømme i 1262-64.¹⁴ På den måten ser vi at store og viktige deler av det norrøne samfunnet på Island var under revisjon. Man kan tenke seg at endringene kontinuerlig krevde at deres selvoppfattelse, eller identitet var under revisjon. I Sturlungatiden gjorde den norske kongemakten seg stadig mer gjeldene, og det islandske samfunn var et samfunn i akutt krise. Nettopp i den perioden ble Landnámabóks middelalderredaksjoner skrevet. Kanskje som et uttrykk for et akutt behov for å presisere islandsk selvstendighet og identitet? Jürg Glauser hevder at uten perioden etter Islands tap av sin selvstendighet ville det ikke eksistert en slik bevissthet for det særlige islandske som man finner i islendingesagaene.¹⁵ Han nevner også at landnámaet var en definerende handling for islandsk identitet¹⁶, men jeg vil i sterkere grad hevde, at denne islandske selvbevisstheten kan ha vokst fram i en dialog mellom to hendelser; på den ene siden den opprinnelige immigrasjonen, og på den andre siden den norske kongemaktens interesse og til slutt overherredømme over Island.

Hva forteller Landnámabók?

Hva er det egentlig Landnámabók forteller oss? Hva slags motiver ligger bak produksjonen av denne teksten? Jeg har altså en hypotese om at Landnámabók har som formål å definere islendingene som etnisk gruppe. I tillegg har jeg en videre teori om, at Landnámabók ble brukt i en politisk argumentasjon. Slik ser det ut til at motivene for Landnámabók har endret seg. Selv om det primære formålet med Landnámabók hele tiden kan ha vært å definere en islandsk identitet, så kan maktgrupperinger i samfunnet ha utviklet sekundære motiver som kommer til syne i hvordan de bruker Landnámabók i sin politiske argumentasjon. Indisier for dette blir synlige når man ser hvordan redaktørene har endret både form og innhold, slik at de selv og sin familie kommer bedre ut. I tillegg ser man også at framstillingen av kirken og kongedømmet varierer mellom redaksjonene. Dette eksempelet hentet fra epilogen til Þórðarbók foreslår at det kan ligge en politisk agenda bak:

Mange menn har sagt at det ikke skulle være pliktskyldig kunnskap å skrive om landnám. Men vi synes oss i bedre stand til å svare utlendinger når de beskylder oss for å stamme fra treller og skurker når vi kjenner våre sanne slekter. Selv de menn som vil vite forn kunnskap eller kunne regne opp slektledd og heller tar tak i begynnelsen enn å hugge seg inn i tallets midte. Alle vettige folk er så at de vil vite opphavet til sine landsbygder eller til hva hver og en eller ættene skal vokse.¹⁷

---

¹⁴ Meulengracht Sørensen 1993:79-82.

¹⁵ Glauser, Jürg, 2000:211.

¹⁶ Glauser, Jürg, 2000:214.

¹⁷ Min oversettelse etter Rafnsson 1974:99, i samhold med den norrøne teksten fra: Þórðarbók i *Landnámabók, Melabók* 1921:143: *Það er margra manna mál að það sie uskilldur frodleikur að rita landnam. Enn uier þikiunst*

Filologiske studier av Þórðarbóks tekst har vist at den har benyttet Melabók som forlegg. Derfor er det sannsynlig at denne epilogen også var å finne i Melabók. Teksten framstår ved første gjennomlesning som et forsvarsskrift. Det virker som redaktøren har følt at det var nødvendig å forsvare det særlig islandske, og verne gruppens stolthet mot angrep utenfra. I lys av dette kan man lett forestille seg at Landnámabók har vært ment som en Islandshistorie. Clunies Ross mener det ikke er tvil om at all islandsk litteratur i middelalderen har et historisk perspektiv, men hun argumenterer for, at den også har hatt et prosjekt, der det var ønskelig å integrere forholdet mellom fortid og nåtid.¹⁸ I et slikt lys kan man tolke middelalderredaksjonene og deres endringer og tillegg, som en form for oppdatering av den historiske virkeligheten som redaktørene var en del av. I denne sammenhengen er det et viktig poeng at redaktørene av middelalderredaksjonene av Landnámabók levde innenfor nesten samme periode, hadde felles slektskapsbånd og politiske bånd. Derfor kunne man vente seg at hvis deres motivasjon for å skrive om landnám utelukkende var historiske, så skulle deres versjoner være i samsvar. Når de ikke er det, og deres endringer særlig fremhever deres egne familier og genealogier, foreslår dette en konkurranse dem i mellom på den samme politiske arena. Sturlubók trekker linjer til Sturlas slekt 11 ganger, for Haukurs slekt skjer det 10 ganger i Hauksbók, mens Melabók trekker genealogisk linjer til Mela-Snorri og hans slekt hele 40 ganger.¹⁹ Dette forsterker inntrykket av at det kan ligge politiske motiver bak redaksjonenes forskjeller.

Genealogiene har stått sentralt i nyere forskning. Både Rafnsson, Clunies Ross og Bruhn har påpekt genealogienes sentrale plass i Landnámabók. De fleste forskere har også fra de tidligste landnámsstudier forestilt seg at det var genealogiene som i utgangspunktet dannet kjernen for det som utviklet seg til Landnámabók. Clunies Ross minner oss om at når vi som moderne forskere vurderer verdien av den genealogiske informasjonen vi får i middelaldertekster, må vi huske på at middelalderens lærde ikke jobbet som dagens antropologer, og skrev nøyaktige lister der hvert familiemedlem var inkludert. Enda viktigere er det å huske, at genealogiene heller ikke trengte å avspeile virkeligheten, men heller hva den

---

hellur suara kunna utlendum monnum. Þa er þeir bregða oz þui, ad uier sieum komner af þrælum eda illmennum, ef vier vitum vjst vorar kynferdir sannar. Suo og þeim monnum er vita vilia fornn fræde eda rekia ættartolur, ad taka helldur ad uphafi til enn högguastr i mitt mal. enda eru suo allar vitrar þioder ad vita uilia uphaf sinna landzbygda eda huers huerge tilhefiast eda kynsloder.

¹⁸ Clunies Ross 1998:82.

¹⁹ Bruhn 1999:172.

---

enkelte ønsket skulle være virkeligheten. Genealogiene var altså åpne for endringer. Videre hevder Clunies Ross at et av motivene bak beskjeftigelsen med genealogi, var å legitimere autoritet og makt. Genealogiene var politisk propaganda.²⁰ Dette foreslår altså at Landnámabók kan ha blitt brukt som argumentasjon i en politisk propaganda.

Genealogier var imidlertid ikke det eneste som ble endret mellom redaksjonene. Hvis Landnámabók fungerte som et sterkt symbol for den islandske identitet, hvordan kunne redaktørene ta seg slike friheter, uten at det ble reagert på dette? Ole Bruhn påpekte at det skriftlige i den tidligste perioden på Island neppe hadde noen fortrinnsrett fremfor andre uttrykksformer, men heller måtte konkurrere på lik fot med dem. Han hevdet at selv om landnámsfortellingene i familiesagaene og middelalderredaksjonene alle hadde variasjoner, var tradisjonen rundt Landnámabók slik, at form og innhold kunne endres uten at det ble ansett som ødelagt.²¹ Det virker altså slik at så lenge det primære motivet for Landnámabók ikke ble rokket ved, var det også rom for sekundære mål.

Bruhn hevder også at Landnámabók ikke kan anses som et stykke historieskrivning, siden den i stor grad mangler kronologi.²² Dette synet har også Sveinbjörn Rafnsson.²³ Hvis deres tolkning legges til grunn, betyr det at den historiske virkelighet vi får presentert i Landnámabók er av en annen natur enn den vi ofte søker som moderne forskere. Noen av problemene ved Landnámabók er at den verken som "bok" eller "historie" ikke er lett gjenkjennelig. Versjonene avdekker forskjeller i både form og innhold, som gjør den vanskelig å tolke. Dette er en viktig bakgrunn når jeg nå skal presentere de ulike redaksjonene, eller håndskriftene fra middelalderen.

Håndskriftene

Av de bevarte håndskriftene kjenner vi til fire middelalder-redaksjoner av Landnámabók, nemlig Styrmisbók, Sturlubók, Melabók og Hauksbók. På 1600-tallet ble det i tillegg skrevet to redaksjoner som heter Þórðarbók og Skarðsárbók. Styrmisbók har vi ingen bevis for at eksisterte bortsett fra at Haukur Erlendsson omtaler Styrmirs redaksjon i Hauksbók. For de øvrige redaksjonene har vi bare fragmenter av de originale manuskriptene til Melabók, Sturlubók og Hauksbók, men ellers har vi papiravskrifter fra 1600-tallet, da manuskriptene

---

²⁰ Clunies Ross 1998:88-89.

²¹ Bruhn 1999: 170, 201.

²² Bruhn 1999: 160.

---

enda ikke var tapt eller var i bedre stand enn i dag. Mye av materialet gikk tapt da Resens bibliotek brant ned i København i 1728.²⁴ For å restaurere redaksjonene til det de en gang var, har man så sammenlignet originalmanuskriptene med papirhåndskriftene slik at man har en så fullstendig tekst som mulig tilgjengelig for analyse. Håndskriftenes overleveringssituasjon er forskjellig for Melabók, Sturlubók og Hauksbók. Felles for dem alle, er at vi i dag har disse overlevert på grunn av den innsatsen Árni Magnusson gjorde for å samle inn islandske pergamenthåndskrifter sent på 1600-tallet og begynnelsen av 1700-tallet.²⁵

Sturlubók

Sturlubók finnes i det Arnemagneanske manuskriptet AM 107, fol. Dette er en papiravskrift av et tapt pergamenthåndskrift, som antakelig gikk med i Resens biblioteksbrann i København. Pergamenthåndskriftet har i fagmiljøet fått navnet Resensbok. Papiravskriften er foretatt av presten Jón Erlendsson i Villingaholt på 1600-tallet. Han skrev av en mengde håndskrifter på papir for biskop Brynjólfur Sveinsson i Skálholt.²⁶ Manuskriptet ble identifisert som Sturlubók gjennom en sammenligning med Hauksbók. På den ene siden hadde man dermed utsagnet fra Haukur om at Sturla hadde skrevet en landnama, og på den andre siden fant man i teksten at genealogiene ledet gjentatte ganger ned til høvdingen Sturla i Hvammr, hans hustru Guðný eller deres etterkommere. Dessuten har man funnet et notat der Árni Magnusson nevner en Landnámabók på pergament som skulle stemme overens med AM 107 fol. På den måten ble man overbevist om at papiravskriften virkelig var Sturlubók, og forfatteren ble identifisert Sturla Þórðarson (1214-1284).²⁷

Melabók

Bare to sammenhengende pergamentblader er bevart av Melabók, og disse går for å være av svært dårlig kvalitet. De er skrevet rundt 1400 og finnes i AM 445 b, 4to. Disse pergamentbladene er imidlertid bare avskrifter av den opprinnelige Melabók, som man mener ble skrevet ca 1300. Dateringen av Melabók kommer jeg tilbake til.

Det har vært mye diskusjon i forskningen rundt Melabóks tekst og betydning. Finnur Jónsson ga for eksempel i 1921 ut manuskriptene AM 106 og AM 112 fol, som Melabók. Men i 1941

---

²³ Rafnsson 1974:109.

²⁴ Rafnsson 1974:21.

²⁵ Rafnsson 1974: 39-42.

²⁶ Rafnsson 1974: 28-29.

²⁷ Jónsson 1900: II-III, Rafnsson 1974:21-22.

---

gjorde Jón Jóhannesson det klart i sin avhandling *Gerðir Landnámabókar*, at disse manuskriptene var en egen redaksjon av Landnámabók, som vi i dag kjenner som Þórðarbók (den yngre Melabók). Den var skrevet av presten Þórður Jónsson i Hitardalur, som eide pergamenthåndskriftet til Melabok, AM 445 b, 4to (den eldre Melabók). Han hadde satt sammen en ny Landnama med utgangspunkt i Melabók som han selv eide, og en annen 1600-talls redaksjon av Landnámabók. Denne andre 1600-talls redaksjonen blir kalt for Skarðsárbók, og ble skrevet av en lagmann ved navn Björn Jónsson på gården Skarðsá. Han brukte utelukkende pergamenthåndskriftene til Hauksbók og Sturlubók.²⁸

Jóhannesson har fått bred støtte for sin tolkning av manuskriptene, og derfor mener man i dag at det er relativt lett å skille ut materialet fra Melabók i Þórðarbók om man har en god Skarðsárbók tilgjengelig.²⁹ Slik utgjør pergamentbladene AM 445 b, 4to i tillegg til det vi kan skille ut fra Þórðarbók, en representativ tekst, som forskningen kan bruke som grunnlag for sine analyser av Melabók.

Hauksbók

Hauksbók er en stor samlingshåndskrift som ikke bare inkluderer Landnámabók, men også en rekke andre tekster, som islendingesagaer, teologi og geografi. Hauksbók som samlet verk, har 14 ulike skriverhender, og når det gjelder Landnámabók har vi bare 14 bevarte blader med Haukurs egen håndskrift, disse er bevart i pergamenthåndskriftet AM 371, 4to. Da håndskriftet enda var i god stand ble det tatt en avskrift av den samme prest Jón Erlendsoon, som også skrev av Sturlubók. Denne avskriften fins i AM 105, fol. Dette sammen med at Haukur i sin redaksjon gir oss beskjed om sin arbeidsmetode og sine kilder, gjør at forskere mener at Hauksboks tekst er godt overlevert.³⁰

Datering av redaksjonene

Styrmisbók

Selv om vi ikke har Styrmisbók bevart i noe håndskrift, er det forsøkt en datering av også denne redaksjonen. Det mest åpenbare forhold er selvfølgelig at den må ha vært skrevet før Styrmir Kárasons død i 1245. Imidlertid prøvde Finnur Magnússon³¹ seg på en nærmere

---

²⁸ Rafnsson 1974:29-31.

²⁹ Rafnsson 1974: 37.

³⁰ Jónsson 1900:I-II.

³¹ Magnússon, Finnur, 1838:22-27.

---

datering av Styrmissbók basert på de personalhistoriske opplysninger vi har om Styrmir og ikke minst Snorri Sturlusson. Styrmir var i en årrekke en del av Snorris hushold.

Grunnleggende for Magnússons forsøk er hans mening om at Ur-Landnama ble skrevet av Ari fróði og Kolskeggr, fordi det i Haukurs epilog i Hauksbók-redaksjonen står at de begge har skrevet om landnám. Ari og Kolskeggrs Ur-Landnáma skal så Styrmir ha skrevet av. Han kan ha hatt tilgang på denne gjennom sin venn og kollega Snorri Sturlusson. Av argumentasjonen ser vi en mulig datering for når Styrmir og Snorri tidligst kan ha begynt å jobbe med Aris skrifter, både om landnáma og andre tema.

Magnússons teori er at Snorri kan ha arvet Jón Loptssons boksamlinger i Oddi da han døde, der deler av Ari fróðis skrifter kan ha befunnet seg. En annen teori er at Snorri kunne fått tilgang på materialet gjennom Hallfrid, Ari fróðis barnebarn. Hun bodde på klosteret Helgafell med sin mann Magnus Paulson. Magnússon foreslår, at da Aris eneste sønn døde, gikk bøkene hans over til svogeren Magnus, som var prest. Hallfrid og Magnus bodde på Helgafell helt fram til 1184, da Flatey-klosteret ble flyttet dit. I 1184 flyttet de til Reykjholt, der de bodde fram til 1208. Da Snorris makt vokste, fant han ut at han foretrakk Reykjholt framfor Borg, der han først bodde, og benyttet seg av at Hallfrid og mannen var pengelens. Snorri inngikk en forening med dem, og etterpå overdro de hele gården inkludert boet på ham, mot at han skulle underholde dem og deres barn, samt sørge for deres oppdragelse. Hallfrid og Magnus døde i 1224, og det er etter deres død at Snorri med Styrmis hjelp har sysselsatt seg med Aris, Sæmunds og andres gamle historiske verker.

Dette betyr, at om forholdene var slik som beskrevet overfor, så kan Styrmir tidligst ha skrevet Styrmissbók etter 1224 da Magnus døde, og Snorri og Styrmir fikk direkte tilgang på Aris bøker. Slik prøvde Magnússon å avgrense det mulige tidsrommet for Styrmissbóks avfattelse, men teorien har en rekke svakheter. For det første avhenger teorien av en oppfatning om at det virkelig var Ari og Kolskeggr som skrev Ur-Landnáma. Dette er det ikke full enighet om. Dessuten er det en mulighet for at Snorri og Styrmir også kan ha hatt tilgang på Aris skrifter før både Jón Loptssons død, og senere Hallfrid og Magnus død. For det første var Snorri i lære hos Jón Loptsson, og kunne hatt full tilgang der. Om Styrmir var det vet vi ikke, men Magnússon hevder det er sannsynlig siden Styrmir og Snorri var jevngamle.³² Hvis Styrmir ikke var i lære hos Jón Loptsson, er det likevel sannsynlig at han hadde muligheten til

---

³² Magnússon, 1938:26.

å låne Aris skrifter av Hallfrid og Magnus før de døde. Lars Lönnroth påpeker muligheten for, at klostrene kan ha fungert som moderne bibliotek. Dermed ville sagaskrivere som Snorri og Sturla hatt full mulighet til å låne bøker.³³

Det er altså svært vanskelig å gi en datering for når Styrmissbók kan ha blitt avfattet.

Diskusjonen overfor viser, at stort nærmere enn at Styrmir har skrevet den før sin død i 1245 er det vanskelig å komme.

Sturlubók

Det har vist seg svært vanskelig å datere også Sturlubók noe mer nøyaktig, enn at Sturla har skrevet den innenfor sine leveår 1214-1283. Rafnsson påpeker at Sturla neppe kan ha skrevet Sturlubók før han var 15 år, altså i 1230. En fremgangsmåte for å komme nærmere en datering, kan være å se på hvem som blir nevnt sist i de innskutte genealogiene i Sturlubók, det vil si de personene som er nærmest Sturlas egen samtid. Problemet er at genealogiene ofte slutter med det uspesifiserte "sturlusynir", og da er man like langt. Selv om to av hans sønner nevnes, så sies intet om den tredje Snorri Sturlusson, og det gjør det vanskelig å datere Sturlubók etter en slik metode. Jóhannesson har prøvd å datere Sturlubók etter de innskutte sagaene, men dette er en usikker vei å gå siden sagaene er vanskelige å datere i seg selv.³⁴

Finnur Jónsson prøver å avgrense dateringen av Sturlubók ytterligere ved å ta i betraktning Sturlas personalhistorie.³⁵ Jónsson foreslår perioden fra 1245 til 60, som er dødsårene for Styrmir og Snorri Sturlusson. Han mener en slik avgrensning er sannsynlig på grunn av Sturlas forhold til både Snorri og Styrme, uten at han går videre inn på hvorfor. Men i 1245 har både Snorri og Styrme dødd, og det kan tenkes at deres historisk-litterære innflytelse, samt den politiske situasjonen på Island har fått Sturla til å ta fatt på sin redaksjon av Landnámabók.

Jónsson argumenterer videre for at Sturla kan ha skrevet sin Landnáma før 1260. Rundt 1260 måtte Sturla dra fra Island på grunn av striden med Hrafn Oddson, og kom ikke tilbake før i 1271 da han returnerte som kongens mann og hadde med seg lovboken Jarnsiða. Han har neppe skrevet Sturlubók under sitt Norgesopphold, da han var kong Magnus Lagabøtes skald

---

³³ Lönnroth 1991:10.

³⁴ Rafnsson 1974:24-26.

³⁵ Jónsson 1900:IV.

---

og skrev flere andre verk på oppdrag fra han. I tiden etter han kom tilbake, var han som kongens eneste utnevnte lagmann over hele Island antakelig for opptatt med statsaker til å skrive Landnámabók. Et annet indisium for at Sturlubók ble skrevet før 1260, er at det i Sturlubók kapitel 280, skrives at biskop Loptr ektet en kvinne.³⁶ Loptr døde i 1261, men slik det står skrevet, mener Jónsson det ser ut som at det kan ha vært skrevet mens han levde. Av argumentene overfor ser vi, at det er gode grunner til å tro at Sturlubók ble skrevet i tidsrommet 1245-1260.

Melabók

Ved å sammenholde Melabók og Þórðarbók, mener man å ha grunnlaget for en datering av Melabók. Enkelte deler av teksten synes å være svært gammel, og det er hevdet at tekstbrokker kan stamme helt tilbake til fristatstiden. Dette kan imidlertid være rester etter gamle forlegg, eller Mela-Snorris kilder, så disse lar seg ikke bruke i en datering.³⁷

Som de andre redaksjonene dateres også Melabók med utgangspunkt i de innskutte genealogiene. Genealogiene peker ut Snorri Markússon som Melabóks skriver. Det betyr at Melabók ikke kan være skrevet etter hans død i 1313. Slechtsregistrene slutter ofte med Helga Ketilsdotter, Snorris kone, og Markus Þórðarson, hans far, og derfor ser man det som sannsynlig at Snorri er verkets skriver. Det har vært foreslått at hans sønn, abbeden Þorsteinn Snorreson, skulle ha gjort Landnámabók, men alt materiale i Melabók er eldre eller samtidig med Snorri Markusson.³⁸ I tillegg til genealogiene er det pekt på en lovsigemann-rekke i Þórðarbók som slutter i 1275, og denne rekken mener man er en mulig terminus post quem, det vil si at Melabók ikke kan ha blitt skrevet før dette året.

Finnur Jónsson påpekte dessuten, at broren til Mela-Snorris far, Böðvarr i Bær, regnes opp som bestefar til Járngerð, stemoren til Haukur Erlendsson. Erlend sterke, som var Haukurs far blir også nevnt, samt hans datter Valgerðr. Jónsson påpeker at Erlend den sterke glansperiode var da han hadde herra-tittel fra 1280-1305, og at før den tid kan heller ikke hans datter ha vært så kjent at hun ville blitt tatt med i en stamtavle.³⁹ Det merkelige er imidlertid at Haukur ikke er tatt med i stamtavlen. Han er definitivt født siden annalene beretter at han blir lagmann

---

³⁶ Jónsson 1900:204: *"þeira son var Auzur f(adir) Bersa f(odur) Holmsteins f(odur) Orækiu f(odur) Holmsteins f(odur) Helgu m(odur) Holsteins f(odur) Hallgerdar M(odur) þorgiargar er atti Loptr byskups son."*

³⁷ Rafnsson 1974:33.

³⁸ Rafnsson 1974:32.

³⁹ Jónsson 1900:VI.

---

i sydøst i 1294. Det er mulig at Mela-Snorri og Haukur ikke treffer hverandre før i 1304, da de skal ha vært uenige om skattespørsmål, men de er likevel så nært i slekt at de må ha visst om hverandre. Haukurs far og Mela-Snorri har dessuten vært samtidige i Islands politiske liv og dør med ett års mellomrom. Alt peker derfor mot at Snorri Markusson må ha skrevet Melabók rundt 1300, det vil si på slutten av sitt liv.⁴⁰

Hauksbók

Man har forsøkt å datere Landnáma-redaksjonen i Hauksbók gjennom flere metoder. Det vanligste har vært å sammenholde de opplysninger man får om Haukur og hans slekt i diplomer, annaler og Landnámabók, og undersøke når det er mest sannsynlig at han kan ha skrevet den, både ut fra eget virke, titler, samt hvilke personer han nevner.

Personopplysningene i Hauksbók, både gjennom genealogier i Landnámabók og Eirik rauðes saga har vært særlig avgjørende for en datering av manuskriptet. Rafnsson anser Jón Helgasons datering i Hauksbók-utgivelsen av 1960 for å være den mest sannsynlige. Helgasons konklusjon er at Landnámabók ikke kan ha blitt skrevet før 1299, eller 1301. Denne påstanden begrunner han med at kvinnen Hallbera Þorsteinsdóttir i Hauksbók-redaksjonen av Landnámabók kalles abbedisse, og det ble hun ikke i følge annalene før år 1299.⁴¹ Også i Sturlunga saga omtales hun som abbedisse.⁴² Dessuten er omtalen av hennes søster Guðny også avgjørende. Hun er gift med Kolbeinn Auðkýklingr, og han blir i følge annalene ikke kalt ridder før i 1301. Dette får Helgason til å konkludere med, at det tidligste arbeidet med Hauksbók, og derav også Haukurs Landnámabók-versjon antakelig ikke ble påbegynt før etter 1301.⁴³

Nesten et århundre tidligere i Landnáma-forskningen, trakk Finnur Jónsson fram betydningen av opplysningen om abbedissen Hallbera, og satte den fram som et avgjørende premiss for en datering av Hauksbók. Jónsson hadde imidlertid fokus på at Hallbera i følge de islandske annaler døde i 1330⁴⁴, og i Hauksbók omtales hun som om hun var død. Hun refereres til i fortid: "onnvr dottir Flosa var þordis móðir frv Ingigerðar rikv. *hennar dottir var frv Hallbera*

---

⁴⁰ Jónsson 1900:VI.

⁴¹ Rafnsson 1974:17.

⁴² Sturlunga saga, bind I, 1946:11.

⁴³ Helgason 1960:XXI.

⁴⁴ IA 1888, VI 1330: "O Hallbera abbadis af Stad en kiorin systir Katrin."

---

abbadis i Reynisnesi at Stað." Opplysningen står i Hauksbók under Eríks saga rauða⁴⁵, og Haukur kopierte selv Eríks saga. Her innvender imidlertid Helgason at det ikke trenger å bety at hun var død, men at det var vanlig å ramse opp personer i fortid når man refererte til en slektsliste. Han hevder at det er nok av eksempler som kan underbygge påstanden.⁴⁶

Opplysningen om Hallbera styrket imidlertid Jónssons oppfatning om at håndskriftet må ha blitt til i Haukurs 10-15 siste leveår. Selv dør Haukur bare 4 år etter Hallbera. Jónsson ser det som mest sannsynlig at Hauksbók er skrevet i perioden 1323-1329 da Haukur synes å ha levd et stille liv. Verken islandske eller norske annaler nevner Haukur i det tidsrommet, og Jónsson mener fraværet av omtale kan indikere at Haukur drev meg eget litterært arbeide.⁴⁷ Helgason sier imidlertid at antakelsen ikke er underbygd i tilstrekkelig grad.⁴⁸

Jónsson argumenterte også for en annen datering av Hauksbóks terminus post quem enn Helgason, om lag seksti år senere ville gå med på. Jónsson viser til Jón Erlendsson sin papiravskrift av Hauksbók, der han bare har skrevet av begynnelsen av codexen, nemlig Landnámabók og Kristni saga. I denne avskriften (AM 105 fol.), kommer det etter Kristni saga noen paragrafer og historiske bemerkninger som omtales som tillegg. Tilleggene bruker han som et ytterlige grunnlag for en datering av Hauksbók. Det såkalte tillegg II⁴⁹, sies uttrykkelig å være hentet fra Hauksbók, og regner opp biskopene på Grønland.⁵⁰ Den siste biskopen som nevnes er Arne, som var biskop fra 1314. Dermed mener Jónsson at Hauksbók ikke kan ha vært skrevet før 1314, og flytter dermed terminus post quem for Hauksbók med 15 år. Terminus post quem blir 1314, mens terminus ante quem blir 1230.

Også i denne forbindelse har Helgason innvendinger. Han peker på at listen over biskoper ikke er bevart i Haukurs håndskrift. Opprinnelig trenger ikke listen å ha endt i 1314, den kan ha endt på en tidligere dato i Haukurs originale håndskrift. Det er fullt mulig at biskoplisten er blitt oppdatert i mellomtiden av Jón Erlendsson eller noen andre, og derfor blir det svært usikkert å gi en datering på dette grunnlag.⁵¹

---

⁴⁵ H 1892-96:444.

⁴⁶ Helgason 1960:XXII.

⁴⁷ Jónsson 1892-96:CXXXVII-CXXXVIII.

⁴⁸ Helgason 1960 XX-XXI.

⁴⁹ Jónsson 1892-96:501.

⁵⁰ Jónsson 1892-96: CXXXIV.

Stefán Karlsson har prøvd å gi en datering basert på paleografiske undersøkelser over Haukurs håndstil.⁵² Hans metode blir imidlertid avvist av Rafnsson. Med fokus på ortografi bemerket også Jón Helgason i sin utgave av Hauksbók i 1960, at det kunne være sannsynlig at Haukur ikke hadde begynt på verken Landnámabók eller codexen Hauksbók før etter han var kommet til Norge. Denne teorien begrunnet han med at Haukurs ortografi så ut til å være sterkt påvirket av det norske språk. Samtidig medga Helgason også, at siden vi ikke vet noe om Haukurs ungdom, kan det godt være at dette er påvirkning som han har fått allerede i ung alder, for eksempel ved å være med sin far på tjenestereiser til Norge.⁵³ Vi ser at det er svært vanskelig å komme med en datering av Hauksbók, selv om vi altså vet mer om Haukurs liv enn om de andre Landnáma-redaktørene.

---

⁵¹ Helgason 1960:XXI.

⁵² Rafnsson 1974:17.

⁵³ Helgason 1960:XX.

Etter denne gjennomgangen av Landnámabóks redaksjoner og håndskrifter, ser den kronologiske rekkefølgen for avfattelsen av middelalder-redaksjonene slik ut:

Ur-Landnáma	Ca. 1100.
Styrmisbók	Innen 1245.
Sturlubók	1245-1260.
Melabók	Ca. 1300.
Hauksbók	Påbegynt tidligst 1301 eller 1314. Eventuelt utarbeidet mellom 1323-1329.

Jeg gjør oppmerksom på at når jeg stiller opp denne kronologiske oversikten, er jeg i første omgang kun ute etter å si noe om når man tror de forskjellige redaksjonene ble avfattet. Oversikten er altså ikke en tradisjonell *stemma*, der jeg samtidig sier noe om avhengighetsforholdet redaksjonene i mellom, det vil si hvilke forlegg de ulike redaktørene har lagt til grunn for sine versjoner. Dette kommer jeg tilbake til senere.

Jeg har nå presentert håndskriftene, dateringen av redaksjonene, og noen av problemene som stilles rundt Landnámabók og motivene for dens produksjon og reproduksjon. Dateringen foreslår en nærhet mellom Styrmisbók og Sturlubók på den ene siden, og Melabók og Hauksbók på den andre siden. Videre har det blitt vist, hvordan sannsynlighetene taler for at Ur-Landnáma var del av en periode i Islands litteraturhistorie, da man var særlig interesserte i å presentere alle trekk som for eksempel lov, språk og territorium, som markerte det islandske samfunn som etnisk gruppe i forhold til det norske. Av fortellingene i Landnámabók, ser beskjeftigelsen med å skrive om landnám, ut til å være motivert av immigrantenes ønske om å føle tilhørighet til deres nye hjem. Det var essensielt å gjøre seg kjent med det nye territoriet, og skape sin egen identitet, for å lykkes i etableringen av dette nye samfunnet. Jeg vil nå gå over til å se på hva forskningen har vært opptatt av i sine Landnáma-studier, og i hvilken grad den har vært opptatt av Landnámabók som uttrykk for en islandsk identitet.

---

3. LANDNÁMABÓK SOM TEKST

Den første perioden i Landnáma-forskningen

I den aller første landnámaforskningen får man inntrykk av at middelalder-manuskriptene med blant annet sagatekster, var en skatt som ble gjenoppdaget. Det hersket stor entusiasme, og få kritiske røster var å oppdrive. Hovedarbeidet i den første forskningsperioden preges av at manuskriptene samles inn, deres innbyrdes forhold med hensyn til både struktur og innhold klargjøres. Fokus er på teksten, og det gis også ut en rekke publikasjoner av Landnámabók.

Det neste stadiet i landnáma forskningen markeres av kildekritikkens inntog, som kom etter at nasjonalromantikken sveipte over Skandinavia. Dette betydde at kildekritikken kom samtidig med Islands uavhengighetskamp. Dette slo uheldig ut på grunn av sagaenes, og ikke minst Landnámabóks symbolverdi som representant for det islandske samfunns identitet. Faren for at de tekstene som definerte og rettferdiggjorde det islandske samfunnet skulle bli rokket ved, tror jeg er noe av årsaken til at sagadebatten ble så opphetet. Dette kan kanskje forklare Landnámabóks påtakelige fravær i denne debatten.

Landnámsstudier har pågått siden middelalderen, og Haukur studerte dens redaksjoner og satte dem sammen, før han skrev ned sin versjon basert på de kilder han hadde tilgjengelig. I sin epilog til Landnámaversjonen i Hauksbók, gjør han rede for sin arbeidsmåte, og denne epilogen har lagt sterke føringer for forskningsfokus helt fram til i dag. Han skriver:

Denne bog skrev (jeg), Haukr Ellinz, efter den bog, som hr. Sturla lagmand, den kyndigste mand, havde skrevet, samt efter den bog som den anden, Styrmer den kyndige havde skrevet, idet jeg tog fra enhver af disse, hvad den ene havde utover den anden, men det var dog en stor del, som var ens og fælles for bægge; det er således ikke at undres over, at denne Landnámabók er længre end nogen anden.⁵⁴

1600-talls redaktøren Björn Jónsson som skrev sin Landnáma, Skarðsárabók, og Þórður Jónsson, som skrev Þórðarbók, kan ses på som studier i Landnámabók, på den måten at de kombinert en rekke tilgjengelige tekster, for så å skape enn selvstendig redaksjon på grunnlag

---

⁵⁴ Oversatt tekst fra Hauksbók 1892-96: LXIV. Norrøn tekst, Hauksbók 1892-96:124: *Nu er yferfarit vmm landnám þav er verit hafa á Islandi epter því sem frodir menn hafa skrifat. fyst Ari prestr hinn fródi Þorgils s(vn) ok KolskeGr hinn vitri. Enn þersa bok ritada (ek) Haukur Ellinz svn. epter þeiri bók sem ritad hafði herra Sturla logmadr hinn frodazti madr ok eptir þeira bok annarri. er ritad hafði Styrmir hinn fródi. ok hafda ek þat or hvaRi sem frammar greindi. enn mikill þori var þat er þær sogdu eins badar. ok því er þat ecki at vndra þo þersi Landnáma bók se lengri enn nockor onnvr.*

---

av sine kilder. Imidlertid er det middelalderredaksjonene samt 1600-talls redaksjonene som er vårt kildemateriale, så en Landnáma-forskning i moderne forstand kan man ikke si begynte før den første trykte utgaven av Landnámabók ble utgitt i 1688 av biskop Þórður Þórláksson i Skálholt. Árni Magnússon hjalp ham å distribuere boken i København.⁵⁵

Árni Magnússon og den første moderne Landnáma-forskning

Árni Magnússons (1663-1730) fremste bidrag til forskningen rundt Landnámabók ligger i hans innsamling av Landnámabóks håndskrifter.⁵⁶ Når det gjelder Magnússons landnámsforskning har han på grunnlag av Haukurs epilog, vært særlig interessert i Sturla og Styrmir.⁵⁷ Han la frem en teori om at Ari fróði skulle ha skrevet både en selvstendig Landnámabók, samt en Norgeshistorie. Magnússon foreslår at begge ble brukt som kilder for senere skrivere med historisk interesse på Island.⁵⁸

Som forsker kjenner vi Árni Magnússon først og fremst gjennom sin brevveksling med Þormoður Torfason (1636-1719).⁵⁹ Av Magnússons brev og notater, ser man et særlig fokus på betydningen av Haukurs epilog, og derav følger en særlig interesse for Styrmir og Sturla som Haukur skriver har skrevet om landnam tidligere. Derfor legger også Magnússon stor vekt på Ari fróði som Landnámaforfatter eller skriver. På grunn av en slik tolking av Haukurs epilog, opprettes det en idé om nærhet mellom Landnámabók og Íslendingabók som historiske verk. Magnússon påpekte imidlertid at Ari neppe hadde gjennomført hele arbeidet bak Landnáma alene, siden det ville vært en stor jobb for bare en mann, og foreslår derfor at det kunne ha foreligget et samarbeide mellom Ari, Kolskeggr og muligens flere.⁶⁰

I tillegg har vi fra Magnússons notater om et appendix til Sturlubókversjonen i Resensbók, informasjon som tyder på at Kristni saga, eller et eventuelt forlegg for Kristni saga i form av Þorvallds Þattr Vidfórla, har etterfulgt Sturlubok og ikke bare Hauksbok. ⁶¹Av informasjonen om dette appendixet oppsto teorien om at Landnámabók fra og med Sturlubók eller kanskje

---

⁵⁵ Rafnsson 1974:38-39.

⁵⁶ Rafnsson 1974:41.

⁵⁷ Rafnsson 1974:39-40.

⁵⁸ Ellehøy 1965:36-37.

⁵⁹ Mundal, red, Saga debatt 1977:13.

⁶⁰ Rafnsson 1974:41.

⁶¹ Rafnsson 1974:40.

Styrmisbók, alltid har stått i en kontekst der den har blitt etterfulgt av historien om Islands kristning i form av Þorvallds Þattr Vidfórla, Kristni saga eller en lignende tekst.

Árni Magnússon la grunnstenen for all senere Landnáma-forskning ved å samle sammen Landnámas håndskrifter. Dessuten la ha også sterke føringer for senere debatt rundt Landnámabók gjennom sin notater på Resensbóks appendix og muligheten for, at Landnámabók var en del av en større kontekst, der den sannsynligvis ble etterfulgt av historien om kristningen av Island. Til sist har Magnússons sterke vektlegging av Haukurs epilog og Ari fróði som den første Landnámaforfatter, også vært førende for senere forskning.

Landnáma-publikasjoner etter Árni Magnússons død

Etter Árni Magnússons død i 1730, kom det i 1774 en utgave av Landnámabók, publisert av forskeren og skriftsamleren Suhm, og den senere biskop i Skálholt, Hannes Finnson. Kanskje kom deres utgivelser som et resultat av at det i 1772 ble opprettet et trykkeri på Hrapsey i Breiðafjörður. Trykkeriet ble et alternativ for verdslige skrifter, siden trykkeriet på Hólar hadde stått i kirkens tjeneste.⁶² Det er imidlertid svært interessant at Suhm og Finnsons versjon hadde en parallelloversettelse på Latin.

Etter dette kom en publikasjon i 1829. Den hevdet blant annet at alle islendingesagaer skulle ha opphav i Landnámabók. Utgivelsen kan ses i sammenheng med at det i 1816 ble opprettet et selskap som het Hið íslenzka bókmenntafélag, som hadde som mål å verne islandsk språk og kultur. En hovedoppgave var å utgi gamle og nye islandske litterære skrifter.⁶³

I 1843 kom en Landnáma-publikasjon av Finnur Magnússon og Jón Sigurðsson. Det er nok ingen tilfeldighet at nettopp Jón Sigurðsson var med på denne utgivelsen. Han var en kjent politiker og forkjemper for islandsk uavhengighet fra Danmark. I sin frihetskamp viste han til fristatstiden i sin argumentasjon for islandsk selvstendighet, og frihet fra Danmark. 1874 markerte Islands 1000-års jubileum, og ved denne anledning fikk Island en egen forfatning i gave fra den danske kongen.⁶⁴

---

⁶² Thorsteinsson 1985:189-190.

⁶³ Thorsteinsson 1985:199-200.

⁶⁴ Sigurðsson 2000:190-191.

I anledning Landnámets 1000-års-jubileum ble også en plakat tegnet av dikteren Benedikt Grøndal. På plakaten ser vi at karttegningen av Island på hver side er rammet inn av "søylar" der Landnámsmenn står listet. I tillegg er også navnene på berømte islendinger fra Landnámet fram til 1874 tegnet inn i eikeløvet som omkranser hele plakaten. På illustrasjonen blir Landnámabók, eller skal vi heller si landnámet, definert som det som definerer det særlig islandske. Island blir representert gjennom landnámsmennene, og de ættene, og det samfunn

---

som de symbolsk representerer.⁶⁵ Både sagalitteratur og Landnámabók kan således ses på som del av en politisk strategi i den islandske uavhengighetskampen på 1800-tallet.

Fra 1900-1925 er Finnur Jónsson med på å gi ut flere utgaver av Landnámabók, samt en utgave av Hauksbók og en av Melabók.⁶⁶ I forkant av Jónssons publikasjoner kom B.M. Ólsen med radikale tilskudd til Landnáma-debatten, ved blant annet å sammenligne dens redaksjoner med utvalgte familiesagaer. Med Ólsen kom også kildekritikken for alvor på banen i sagaforskningen, men Landnámabók ble så å si ikke tatt med i debatten. Antakelig er det likevel den kildekritiske debatt som er bakgrunnen for, at den neste publikasjonen, etter Finnur Jónssons siste i 1925, er den første som faktisk kommenterer Landnámabóks historiske kildeverdi. Utgaven gis ut av Jakob Benediktsson 1958, og i 1969 gir han ut enda en Landnámapublikasjon.⁶⁷ I tillegg til Landnáma-utgivelsene, kom det også en rekke publikasjoner på Kristni saga og Þórvalds Þátrr, både hver for seg og sammen, der man undersøkte deres forhold til Landnámabók.⁶⁸

De forskjellige utgivelsene av Landnámabók, har til en viss grad avspeilet den generelle status for samtidig forskning da de ble gitt ut. Sentrale tema har vært når Landnáma først ble til, det vil si en tilnærming til datering, samt en fordypning i hvem som var forfatteren eller skriveren. B.M. Ólsen ga ikke ut en selvstendig Landnámapublikasjon, men noen av hans punkter på forskjellene mellom redaksjonene, ble til slutt tatt til etterretning i Finnur Jónssons utgave av 1920. Det viktigste punktet var at Melabók skulle representere en eldre Landnáma-overlevering enn de øvrige.

Nå vil jeg gi en kort presentasjon av den kildekritiske debatt som gjorde seg særlig gjeldende på slutten av 1800-tallet og begynnelsen av 1900-talet. Selv om den i først rekke omhandlet sagalitteraturen, har den også fått konsekvenser for Landnámabóks behandling i forskningen. Landnámabók særbehandling i forskningen gjør at den fremstår som et viktig symbol i skapelsen av en egen *nasjonal* identitet.

Kildekritikkens inntog

Da Árni Magnússon (1663-1730)samlet inn manuskriptene til Landnámabók og sagaene, eksisterte det en totalt ukritisk holdning til de nyoppdagede kildene. Men etter hvert oppsto

---

⁶⁵ Thorsteinsson 1985:236-237. Illustrasjonen er hentet herfra.

⁶⁶ Rafnsson 1974:53-54 og 57-58.

⁶⁷ Rafnsson 1974: 63-65.

---

det tvil da man blant annet så at to sagaer kunne gi forskjellig framstilling av en hendelse, og dessuten merket seg at fornaldersagaene inkluderte guder og mytiske vesener i sine fortellinger.⁶⁹ Árni Magnússon selv, var en av de få skeptikerne, men denne skepsisen ble ikke brakt på bane før rundt 1780-1800 og opplysningstiden, da tyske forskere avviste sagaenes kildeverdi fullstendig. For første gang ble sagaene betraktet som litteratur og ikke historiske kilder. Dette slo imidlertid sagaforskerne under romantikken tilbake mot.⁷⁰ Finnur Jónsson betraktet det som kjetteri å betvile sagaene, og en av dem som gjorde dette var den samtidige islandske forskeren Björn Magnússon Ólsen (1850-1919). Han var grunnleggeren av den såkalte islandske skole og mente at islendingesagaene først og fremst måtte vurderes som diktning.⁷¹

Andreas Heusler oppsummerte i 1913-14 sagadebatten i sin *artikkel Die Anfänge der isländischen Saga*, og konstanterte at følgende punkter var stridens kjerne: Hvilke nordiske land som hadde del av sagalitteraturen, hvilke sagagenre som var de eldste, muligheten for fremmed eller utenlandsk litterær innvirkning på islendingesagaene, hvilken rolle den muntlige tradisjonen hadde, hvor stor del av æren kirken versus de verdslige hadde for sagaenes frembringelse og til sist hvorvidt sagaene var historiske eller ikke.⁷²

Heusler var den første som lanserte begrepene friprosa og bokprosa. Hans intensjon var å bruke disse begrepene for å rydde opp i sagadebatten, fordi den var blitt veldig uoversiktlig. For ham var hovedforskjellene i striden, hvorvidt sagaforfatteren utelukkende benyttet seg av muntlige kilder, eller også andre kilder. *Friprosaen* skulle da representere de som mente at sagaenes hovedkilde var en opprinnelig muntlig saga, i tillegg til at man hadde brukt kvad. Sagaskriveren va således en nedskriver. *Bokprosaen* var de som mente at sagaene ble skapt av flere likestilte kilder som forfatteren hadde benyttet. Dette plasserte naturligvis større ære hos sagaskriveren, siden han da hadde større innflytelse på utvelgelse av materiale, samt framstilling. Hvorvidt sagaene var historiske var altså opprinnelig ikke del av den inndelingen som Heuseler satte opp, motsetningen i debatten handlet utelukkende om en gradforskjell, der man i hovedsak la ulik vekt på sagaskriverens kilder.⁷³

---

⁶⁸ Rafnsson 1974:42, 43, 48, 54.

⁶⁹ Mundal, red: 1977:12.

⁷⁰ Mundal, red: 1977:17-19.

⁷¹ Mundal, red: 1977:115-116.

⁷² Mundal, red: 1977:141-142.

⁷³ Mundal, red: 1977:141-142.

Dette endret seg imidlertid. Termene bokprosa og friprosa ble polarisert, og bokprosaen definerte friprosaen som å mene at sagaene var historisk pålitelige. Bokprosaen ble ledet av den islandske skole, som var uvanlig hard i sin polemikk. Deres kritikk av friprosaen ble veldig diffus, og viste sjelden til navngitte forskere.⁷⁴ Sigurður Norðal, som regnet seg som bokprosaist gikk så langt som til å omtale sine akademiske motstandere som "jøder og hedninger", og trakk inn begreper som "rett-troende" i diskusjonen.⁷⁵ Dette gjorde naturligvis en rekke forskere svært oppbrakt.

Sagadebatten gikk altså fra å være en debatt om hvordan sagaene ble skrevet, til å dreie seg om de var historisk pålitelige eller ikke. Først og fremst var dette en vending som ble regissert av bokprosaistene, og den islandske skole. Dette fikk store konsekvenser for sagadebatten. De ble nå avskrevet som historiske kilder, og definert som litteratur. Landnámabók ble påtakelig nok ikke tatt med i denne debatten, selv om B.M. Ólsen gjorde en rekke studier der han sammenlignet forholdet mellom Landnámabók redaksjoner og forskjellige sagaer.⁷⁶ Dette første til at Landnámabóks status som historisk kilde var så godt som uavklart fram til 1970, og dette viser seg tydelig i forskningshistorien. En av grunnene til dette mener jeg er fordi Landnámabók ble brukt som litterært symbol i en politisk argumentasjon for utviklingen av en *nasjonal* islandsk identitet på 18- og 1900-tallet.

Den andre perioden i Landnáma-forskningen

En andre periode i Landnáma-forskningen ser ut til å komme rundt 1880-1920 med kildekritikken. Selv om kildekritikken ikke ble inkludert i Landnámaforskningen direkte, så er det tydelig at det er de samme tema som opptar forskningen også her. Man er opptatt av på hvilken måte teksten er blitt skrevet ned, og hvorvidt man kan anta at den ble skrevet ned av en bestemt forfatter, og disse vil jeg nå ta for meg. Den historiske kildeverdien, ser mer eller mindre ut til å enten bli tatt for gitt, eller tiet i hjel.

Ari som forfatter

Det er ett forskningstema som markerer seg frem for noe i forskningshistorien. Fram til om lag 1880, da B.M. Ólsen kom på banen, var man særlig opptatt av Landnámas genesis, eller

---

⁷⁴ Mundal, red: 1977:238.

⁷⁵ Mundal, red: 1977:243.

⁷⁶ Mundal, red: 1977:231.

---

opphav. Hvordan ble Landnámabók til? Hvem skrev den? Hadde den hatt samme form fra begynnelsen? Kunne man finne ut av hvordan den hadde sett ut i begynnelsen? Det var altså Ur-Landnámás natur som var sentralt, og slik hadde det vært helt siden Árni Magnússons forskning, og hans vektlegging av Haukurs epilóg, der det nettopp står, at Ari og Kolskeggr var de første som skrev om landnám:

Nu er yferfarit vmm landnám þav er verit hafa á Islandi eptur því sem frodir menn hafa skrifat. fyst Ari prestr hinn fródi Þorgils s(vn) ok KolskeGur hinn vitri.

I tillegg la man stor vekt på Aris egen prolog til Íslendingabók der han skrev:

"Íslendingabók gjorde jeg først for våre biskoper Þorlak og Ketil, og viste den til både dem og Sæmund prest: Og i forhold til hvordan de ville ha den, akkurat som den var eller utvidet, har jeg skrevet også denne om det samme tema, men har utelatt genealogiene og historiene om kongene, men har lagt til hva som senere har blitt bedre kjent for meg, og er nå en mer fullstendig versjon enn den forrige."⁷⁷

Her forteller Ari at han har skrevet to utgaver av Íslendingabók⁷⁸, og at han i den andre utgaven har utelatt blant annet genealogiene. I den forbindelse har man vurdert om de utelatte genealogiene, utelukkende dreide seg om lister eller mer omfattende fortellinger i sagastil. Ble genealogiene utelatt fordi Ari planla et større genealogisk verk som Landnámabok? Her har forskere sett muligheten for at Ari kunne stått i spissen for nettopp et slikt prosjekt. Dersom Ari virkelig hadde planer for et større genealogisk verk som Landnámabók, tenkte forskerne seg at den må ha blitt skrevet enten *mellom* de to Íslendingebøkene eller *etter* den siste. På dette grunnlag kom man fram til en omtrentlig datering for den første avfattelsen av Ur-Landnáma til enten etter 1122-33, som er dateringen for den yngste Íslendingabók, eller like før 1122-33.⁷⁹ Imidlertid er det slett ikke alle som er enige i at Ari var forfatter av den første Landnámabók alene. En rekke forskere som mente at den var et resultat av samarbeid, og dette vil jeg komme tilbake til nedenfor. Det ble også sådd tvil om dateringen, siden man hadde opplysninger om at Kolskeggr også skrev om landnám. Alle Landnáma-redaksjoner

---

⁷⁷ ÍF, Íslendingabók 1969:3: Íslendingabók gördá ek fyrst byskupum órum, Þhorláki ok Katli, ok sýndak bæði þeim ok Sæmundi presti. En með því at þeim líkaði svá at hafa eða þar viðr auka, þá skrifaða ek þessa of et sama far, fyr útan áttartolu ok konunga ævi, ok jókk því es mér varð síðan kunnara ok nú es gerr sagt á þessu en á þeiri."

⁷⁸ Den første tapte utgaven av Íslendingabók kalles på latin *Liber*, og den andre bevarte for *Libellus Islandorum*. *Libellus* har vi bevart i et manuskript fra det syttende århundre, som var kopiert fra en codex fra det tolvte århundre, skrevet av Jón Erlendsson på ordre fra biskop Brynjólfur Sveinsson.

⁷⁹ Rafnsson 1974:89.

---

forteller at Kolskeggr skrev om østfjordingen. I kildene får man inntrykk av at Kolskeggr var jevngammel med biskop Gizzur Ísleifsson som døde i 1118.⁸⁰ Denne opplysningen peker mot, at Landnámabók med stor sannsynlighet kunne ha blitt skrevet allerede rundt 1100.

Tekstakkumulasjonsteorien

Spørsmålet om Landnámás tilkomst var altså et stort forskningstema. Vi har sett at på bakgrunn av Haukurs epilog hevdet flere forskere fra og med Árni Magnússon at Landnámabók var skrevet av Ari fróði. Magnússon fikk bred støtte fra Vigfusson i 1878⁸¹, Oskar Brenner samme år⁸², B.M. Ólsen og senere også Jón Jóhannesson. Alle var imidlertid ikke helt overbevist, og allerede i 1774 ble det første gang reist tvil om muligheten for at én person hadde maktet å prestere et arbeide som Landnámabók.⁸³ Finnur Magnússon tok denne kritikken videre, og så for seg at Ari bare var en av forfatterne på lik linje med Kolskeggr, som også nevnes i Haukurs epilog.⁸⁴ Videre så Magnússon for seg at Ari og Kolskeggrs tekst bare hadde dannet et grunnlag for en videreutvikling av Landnáma. Ytterligere materiale skulle ha blitt samlet inn på Alltinget. Ideen om innsamlet, eller akkumulert tilleggsinformasjon er kjernen i det som senere er blitt kalt tekstakkumulasjonsteorien.⁸⁵ Akkumulasjonsteorien ble også lagt fram i 1843-publikasjonen. Konrad Maurer fant heller ikke overbevisende argumenter for at Ari alene skulle ha skrevet en Landnámabók,⁸⁶ men den største representant for denne teorien var Finnur Jónsson. Han mente at det på 1100-tallet ble skrevet en rekke genealogiske skrifter, der Aris åttartale i hans eldre Íslendingabók var en av skriftene. De genealogiske tekstene skulle ha akkumulert seg, og omkring 1200 kom det en mann, som organiserte materialet og satt det sammen til en systematisk Landnámabók. Benediktsson støttet Jónsson i 1969, og sa seg enig i at Ari umulig kunne ha gjort Landnámabók alene, men at det måtte ha vært flere forfattere.⁸⁷

Håndskriftenes innbyrdes forhold

Den aller første redaksjonen av Landnámabók, ble utgitt sammen med Kristni saga i 1688, og redaktørene oppga at de hadde lagt fem andre Landnámabøker til grunn for utgivelsen. Senere forskning har kommet fram til at det i hovedsak må ha vært Skarðsárabók som fungerte som

---

⁸⁰ Rafnsson 1974:90.

⁸¹ Rafnsson 1974:47.

⁸² Rafnsson 1974:48.

⁸³ Rafnsson 1974:42.

⁸⁴ Magnússon 1838:15.

⁸⁵ Rafnsson 1974:44-45.

⁸⁶ Rafnsson 1974:49.

---

hovedtekst. Den neste utgivelsen i 1774 drar i tillegg inn håndskriftene 106, fol. og 112, fol., som da gikk for å være Melabók, men som i dag går under betegnelsen Þórðarbók. En viss diskusjon med hensyn til problemene rundt håndskriftenes innbyrdes forskjeller ble gjennomført, og problematikken ble videreført i den neste utgaven i 1829. Finnur Magnusson tar opp det problemet med at håndskriftene ikke ser ut til å stemme overens, i sin Landnámaforskning rundt 1838, men diskusjonen rundt håndskriftenes innbyrdes forhold tar ikke av før i 1843. I 1843-utgaven tas for første gang håndskriftet 445b, 4to frem og trykkes, det vil si det håndskriftet som vi i dag kjenner som Melabók. I utgavens innledning diskuteres håndskriftene, og det slås fast at Hauksbók ikke er avhengig av Melabók. Dette skaper problemer for akkumulasjonsteorien.⁸⁸

Diskusjonen knyttet til forholdene mellom håndskriftene førte særlig Ólsen videre i 1880-årene. Ólsen argumenterte for at Melabók hadde den mest opprinnelige disposisjonen. Bakgrunnen for denne påstanden, han sammen med hvordan Landnámabók la opp sin fortelling ved å dele inn Island i fjerdinger. I Ari fróðis Íslendingabók hører man hvordan Island var delt opp i fire: syd, vest, nord og øst. I både Sturlubók og Hauksbók, er imidlertid fjerdingen for syd blitt splittet opp, slik at den nordre delen av syd tilhører vest. Slik er det imidlertid ikke i Melabók, der har fjerdingene en klar inndeling, og derfor mener Ólsen, at Melabók hadde den mest opprinnelige disposisjonen.

Ólsen støttet teorien om at Ari skulle ha skrevet en første selvstendig Landnámabók, men mente i motsetning til tidligere tekstakkumulasjons-teorier, at Ari hadde skrevet hele på et bestemt tidspunkt. Den var altså ikke resultat av en lengre prosess. I tillegg satte Ólsen spørsmålsteget ved Kristni saga. Han mente den måtte ha vært avhengig av Gunnlaugur Leifssons latinske Olavssaga, og umulig kunne ha eksistert som ferdig verk før om lag 1250. Kristni saga kunne dermed ikke ha blitt knyttet til Landnámabók før av Haukur. På den måten trekker Ólsen radikale konklusjoner som går stikk i strid med både den tidligere og samtidige forskningen, når det gjelder kontekst (med hensyn til Kristni saga), disposisjon (med hensyn til Melabók) og til sist tekstakkumulasjons-teorien.

---

⁸⁷ Rafnsson 1974:64.

⁸⁸ Rafnsson 1974:38-47.

Håndskriftenes forhold til sagalitteraturen

1880-utgavens påstand om at alle sagaer stammet fra Landnámabók, så ikke ut til å legge føringer for forskningen. Det ble forsket lite på Landnámabók og håndskriftenes forhold til sagalitteraturen. Forskningen fokuserte på Ari som Ur-Landnámas mulige forfatter, og derfor ble det heller fremhevet en nær relasjon til Íslendingabók. På dette området var B.M. Ólsen en pionér. I en undersøkelse av Egils saga sammenlignet han sagaen med Landnáma-redaksjonene Sturlubók, Hauksbók og Melabók. Av undersøkelsen kom han fram til, at Sturlubók og Hauksbók var avhengig av Egils saga, mens Melabók ikke var det. Melabók presenterte ikke samme versjon av landnámet som i Egils saga. Ólsens vektlegging av Melabók som den mest opprinnelige og pålitelige tekst, gjorde at Egils saga ble slått ut som kilde, fordi man mente at forfatteren av Egils saga hadde endret sagaen for egen vinning.

En av de største diskusjonene gikk på Landnámabóks forhold til Kristni saga. Dette er et forskningstema som har gjort seg gjeldende siden Árni Magnússon. Denne debatten vil jeg imidlertid komme tilbake til i detalj i neste kapittel, og velger derfor å utelate denne her. Melabóks stilling vil også bli drøftet i forhold til Kristni saga.

Ólsen gjennomførte en rekke lignende studier, der han sammenlignet Landnámabók med sagaer, der i blant; Hænsa- Þóris saga, Gull-Þóris saga, Eriks saga rauða og Laxdæla saga. For alle sagaene, unntatt Laxdæla saga, kom han fram til samme resultat som for Egils saga. Melabók hadde en mer opprinnelig tekst, og hadde ikke støttet seg til sagaene i sin utforming. Laxdæla saga var den eneste sagaen som Ólsen mente sto nærmere Melabók. Han argumenterte for at Melabók, Sturlubók og Laxdæla saga kunne hatt et felles forlegg; en eldre Landnámabók som ikke er bevart. På den måten styrket han sin oppfatning om at Melabók var den mest opprinnelige teksten. Han klarte også å overbevise Finnur Jónsson, som i sin 1920-utgave av Landnámabók omsider går med på Ólsens argumentasjon. Etter dette har forskningen generelt sluttet seg til Ólsens teori.

Ari-forskningen går videre

Forskningen rundt Ari som forfatter av en Ur-Landnámabók fortsatte, og Aris rolle har vært et tilbakevendende tema hos de fleste forskere helt opp til vår tid. Imidlertid endret Ariforskningens fokus seg. Siden Landnámabók aldri ble gjenstand for tilsvarende kildekritikk som sagaene, ble det aldri stilt direkte spørsmålstegn ved Landnámabóks

---

kildeverdi.⁸⁹ Siden Ari ble ansett som forfatteren av den første Landnámabók, hersket det en enighet om at Landnámabók var samme type litterære og historiske verk som Íslendingabók. De ble derfor gjerne nevnt i samme åndedrag.

Forskerne har vært opptatt av hvordan Landnámabók og Íslendingabók bør ses i sammenheng med den relativt omfattende litteratur som ble skrevet om islandske forhold i det tolvte århundre. Denne litteraturen omfattet også lovverk og språkstudier. Før kildekritikkens innvalg, ble også sagaene regnet som historisk litteratur. I sin 1925-utgave av Landnámabók skriver Finnur Jónsson:

"Skriftets pålidelighed er på de fleste punkter hævet over tvivl. Der er så godt som ingen modsigelser og den topografiske rækkefølge er så at sige i et og alt fulstændig rigtig. Med sagaerne stemmer det i det hele(...)"⁹⁰

Det er oppsiktsvekkende at Jónsson kommer med en slik uttalelse, der han bekrefter Landnámás historiske kildeverdi med en henvisning til sagaene, etter at bokprosaistene har avvist sagaene som historiske kilder. Denne uttalelsen blir imidlertid ikke fulgt opp av andre forskere, og etter dette var det ingen som kommenterte Landnámabóks kildeverdi. I stedet fortsatte man å fremheve relasjonen til Íslendingabók; Ari skulle være den antatte forfatter til begge verk, og begge verk var en Islandshistorie.

Landnámás sterke assosiasjon med Ari og Íslendingabók, kan tenkes som gode grunner for at de åpenbare forskjellene mellom Landnámabók og Íslendingabók, og det sterke slektskapet til islendingesagaene ble fortiet. Det til tross for at slektskapet mellom Landnámabók og sagaene gjentatte ganger har vært gjenstand for forskning. 1829 utgivelsen av Landnámabók gikk så langt som å hevde, at alle sagaer har opphav i Landnámabók. Vi har i tillegg sett at Kristni saga har hatt en sentral rolle i forskningen rundt Landnámabóks opprinnelige form. Grunnleggeren av den islandske skole, og kildekritiker frem for noen, B.M.Ólsen foretok en rekke studier der han sammenlignet Landnámá-håndskriftene med sagaer. Likevel tok Landnámá-forskningen aldri det store skrittet inn kildekritikken.

Jeg tror at en viktig grunn for at Landnámáforskningen på 18- og tidlig 1900-tall aldri tok steget inn i kildekritikken, hang sammen med at dette var tiden da Island kjempet for sin uavhengighet fra Danmark. Det var en særlig fokus på alt som var islandsk, og især den

---

⁸⁹ Rafnsson 1974:90.

⁹⁰ Jónsson 1925: 274.

---

islandske forhistorie. Kildekritikkens avskrivning av sagaenes kildeverdi, var for mange svært opprørende på et rent følelsesmessig plan. Halvdan Koht skriver i 1913:

Fra P.A. Muchs dager har våre gamle sagaer så å se uavbrutt vært utsatt for angrep av en etsende kritikk. (...) Sagaene er ikke lenger slike hellige skrifter som de var den gang de først blev draget fram av glemselen.⁹¹

På en slik bakgrunn er det lett å forestille seg at islendingene ønsket å holde Íslendingabók, og særlig Landnámabók unna det kritiske lys. Landnámabók som litterært symbol for den islandske nasjonale identitet og uavhengighet var for viktig til at man kunne stille spørsmålsteget ved kildens troverdighet, fordi en slik tvil til kilden samtidig kunne oppfattes som å stille spørsmålsteget til det islandske samfunnets berettigelse.

Landnámabóks sterke assosiasjon med Íslendingabók i forskningen, samt 18- og 1900-tallets uavhengighetskamp, ser altså ut til å ha hemmet Landnámaforskningen. Jón Jóhannesson tok videre B.M. Ólsens forskning rundt redaksjonene, og særlig Melabóks stilling i 1941. Hans forskning på forholdet til sagaene, skulle man tro ville inviterte til en kildekritisk vurdering av Landnámabók. Dette ble imidlertid ikke tatt opp, og min hypotese er at dette ble forbigått fordi Islands frihetskamp enda ikke var over. Det er etter min mening svært betegnende at den første som kom med en kildekritisk vurdering av Landnámabók, var Jakob Benediktsson, og den kom heller ikke før i 1958, godt over et tiår etter Island oppnådde sin selvstendighet i 1944.

Landnámabóks særstilling hadde også konsekvenser for arkeologiens forskning på landnámstiden. Adolf Friðriksson og Orri Vésteinsson kritiserer den blinde tiltroen som ble Landnámabók og andre middelalderkilder til del helt til bokprosaens inntog. De ser denne tiltroen som et utslag av at det på 1800 tallet var en økende bevissthet for nasjonal identitet og at det var dette som økte interessen i nasjonens fortid.⁹² Friðriksson og Vésteinsson viser hvordan dette la føringer for arkeologien, og nevner blant annet hvordan arkeologen Sigurður Guðmundsson da han fant en hundetann i en hedensk grav på gården Gautlönd nær Mývatn, mente at det måtte være levninger etter hunden Flóki, som var landnámsmannen Gauts hund i følge Reykjæla saga. Adolf Friðriksson og Orri Vésteinsson skriver videre at man var opptatt av å finne *landnámsrelikvier* og understreker med dette at Landnámabók og sagaene ble

---

⁹¹ Mundal, red:1977:127.

⁹² Friðriksson og Vésteinsson 2003:155.

---

behandlet som en nasjonalhelligdom. Senere ble også landnámssteder inkludert i et register beskyttede steder og monumenter rundt 1930, og man gjennomførte en rekke utgravninger for å bekrefte de litterære kildene.⁹³

Denne tradisjonen ble først avbrutt av Kristján Eldjárn (1916-82), som nektet å identifisere individer ved navn, da han gjennomførte sine systematiske utgravninger av hedenske graver. Og siden da har arkeologer unngått landnámslitteraturen fullstendig, som igjen har ført til at islandsk arkeologi sjelden har prøvd å sette deres forskning inn i en bredere historisk kontekst. Siden arkeologene aldri har blitt opplært til å nærme seg de litterære kildene kritisk, har de hatt en tendens til enten å opphøye dem eller ignorere dem, og dette har ført til stagnasjon i den islandske arkeologiske debatt rundt landnámet. De konkluderer med at middelalderkildene har presentert en alvorlig hindring for nye arkeologiske undersøkelser, og ny meningsfull debatt om landnámsperioden.⁹⁴

Vi ser altså at flere forskningsgrener som har befattet seg med landnámsstudier har stagnert på 1900-tallet helt fram til ca 1970, på grunn av den særlige statusen og symbolmakt som det islandske samfunn har tillagt Landnámabók som historisk litteratur. Jeg vil imidlertid innvende mot Friðriksson og Vésteinssons konklusjon, at det ikke er kildene som er årsakene til stagnasjonen, men tolkningen av dem. Blant annet vil vi nå se at forskningen rundt Landnámabók skjøt fart når tolkningene og metodene endret seg.

Jeg mener i dette kapitlet å ha vist hvordan de første to periodene i Landnáma-forskningen først og fremst var opptatt av å etablere Landnámabóks tekst. Videre har vi sett hvordan denne tidligste Landnáma-forskningen kan sies å være delt i to, markert ved kildekritikkens inntog. I den første perioden fra Árni Magnússons tid, ble Landnámabóks kildeverdi mer eller mindre tatt for gitt, mens kildeverdien i den andre perioden etter kildekritikken, hadde et uavklart og unnvikende forhold. Dette tror jeg altså, i likhet med Adolf Friðriksson og Orri Vésteinsson hang sammen med Islands kamp for nasjonal uavhengighet. Landnámabók står frem som en relikvie, som en nasjonalhelligdom og et tydelig symbol for en *nasjonal* islandsk identitet. I illustrasjonen under ser vi tydelig at Ingolfur Arnarson blir framstilt som symbol for det islandske samfunn på en seddel fra 1957. Landnámabóks status i det islandske

---

⁹³ Friðriksson og Vésteinsson 2003:155.

⁹⁴ Friðriksson og Vésteinsson 2003:157.

---

samfunnet minner mye om måten oppdagelsen av vikingskipene Thue, Godstad og Oserberg ble brukt i den norske uavhengighetskampen i samme periode. Denne uavhengigheten oppnår Island i 1944, og rundt 1970 skjer det en vending i sagadebatten, som får konsekvenser for Landnáma-studiene også. Forskningsfokus skifter fra Landnámabók som *tekst*, til Landnámabók som uttrykk for det *samfunn* som skapte det.

---

4. LANDNÁMABÓK OG SAMFUNNET. Tolkningsforsøk i lys av sosial og politisk kontekst

I dette kapitlet vil jeg synliggjøre hvordan Landnáma-studiene endrer seg fra og med 1970-tallet. Det filologiske fokus skifter, og man prøver nå tolkningsforsøk i lys av sosial og politisk kontekst. De tidligere perioders filologiske studier, og da særlig arbeidet til B.M. Ólsen og Jón Jóhannesson, er i stor grad grunnlaget for de nye forskningsprosjektene. Forskerne ønsker nå å diskutere forskjellene mellom redaksjonene, Landnámas særlige form, dens innhold og forhold til andre middelaldertekster, for å si noe om samfunnet og ikke teksten. Man interesserer seg for Landnámabóks funksjon, og peker på at denne kan ha endret seg i takt med at redaksjonene endrer seg. Landnámabók blir knyttet opp til islendingenes selvilde og forhold til Norge. Det blir foreslått en rekke motiver for Landnámas produksjon og reproduksjon, og alle forslag inkluderer at islendingene på en eller annen måte ønsker å definere sitt forhold til Norge gjennom denne teksten.

I dette kapitlet ønsker jeg altså å presentere den nye forskningen, og vise hvordan en rekke forskere ser at Landnámabóks først og fremst er et redskap for å markere det særlig islandske. Dette ser jeg som et uttrykk for utviklingen av en egen identitet for islendingene som etnisk gruppe. Variasjonene mellom Melabók og Hauksbók vil være av særlig interesse, siden disse to redaksjonene især gir motstridende signaler på hva som skal være den islandske identitet.

Historiebegrepet utfordres

Siden Jakob Benediktssons utgaver av Landnámabók og hans artikkel som vurderer dens kildeverdi, har det vært stille rundt Landnámabók, men når forskningen livner til igjen, så er det symptomatisk at det skjer omtrent samtidig med at sagadebatten tar en brå vending. Lenge hadde bokprosaen rådet i den faglige debatten, og man hadde først og fremst studert sagaene som litteratur, siden man altså ikke kunne anerkjenne deres kildeverdi.

På 1970-tallet kommer imidlertid sosialantropologien på banen i sagastudiene.⁹⁵ Man tar i bruk sosialantropologisk og tverrfaglige metoder, og hevder at man kan bruke sagaene som historisk kilde på en helt ny måte. De trekker paralleller til sine erfaringer fra feltarbeid hos fremmede kulturer, og påpeker at muntlig overlevert historie kan være sann selv om den ikke er skrevet ned og presentert som våre moderne historiebøker, med konkrete datoer,

---

⁹⁵ Sigurðsson 2000:195.

---

personnavn og referanser. Fortellingene eller også sagaene, forteller noe om det samfunnet som har skapt dem. Fokus settes altså på samfunnet, dens organisering og mentalitet. Temaer som nå tas opp er ære, makt, gaveutveksling, feider, mentalitet, religion og økonomi. Det er en helt ny type historie som nå blir skrevet. Historiebegrepet i seg selv blir utfordret.

Denne vendingen ble mer eller mindre utløst av Mikhail I. Steblin-Kamenskij, som i 1971 ga ut boken *The Saga Mind*. Her tok han et kraftig oppgjør med bokprosaistene, og kritiserte dem for å tro, at folk i middelalderen tenkte som oss.⁹⁶ Han påpekte at tankemønstrene mellom da og nå antakelig er vidt forskjellig, nettopp slik det også er under et antropologisk feltarbeid. Derfor må man som forsker være på vakt slik at man ikke overfører sine egne kulturelle koder eller ideer over på middelalderen.

For Landnámabók betydde dette at man ikke lenger hadde fokus på tekstens tilkomst, utvikling og forfatterskap i filologisk øyemed. Man ønsket heller å analysere Landnámabóks mening, eller motivasjon, samt det bildet som teksten ga av det samfunnet som hadde skrevet den. Hvilke grunner hadde man for å skrive Landnámabók både i utgangspunktet og senere når man skrev de forskjellige middelalderredaksjonene? Var det for å dokumentere eiendomsrettigheter, eller rettferdiggjøre maktekspansjon til mektige familier? Var det for å skrive Island som et tidligere hedensk samfunn inn i den kristne historien? Var det for å forsvare seg mot kritikk fra utlandet? Eller var det en Islandshistorie, eller kanskje en opprinnelsesmyte som fungerte som en plattform for islandsk identitet? I tillegg ble det gjort flere studier på utvalgte tekstbrokker fra Landnámabók der man blant annet så på hvordan lover, religion, mytologi, ritualer og kjønsspørsmål var framstilt. Det er tydelig at det her er foretatt en klar endring i Landnáma-forskningen, der forskningsobjektet har skiftet fra å være teksten til å bli samfunnet. Det er tydelig at Landnáma-forskningen har tatt følge med sagaforskningen, og den nye metoden uttrykkes svært klart av Preben Meulengracht Sørensen:

Eftersom sagaerne ikke udgjør et primært kildemateriale til den tid, de handler om, men er historien og kulturen bearbejdet og fortolket, er det denne bearbejdelse og ikke det bearbejdede, der er vores emne.⁹⁷

---

⁹⁶ Sigurðsson 2000: 195.

⁹⁷Meulengracht Sørensen 1993:18.

Nå skal jeg kort gå inn på den forskningen som er gjort i nyere tid. Det er verdt å merke seg, at selv om Landnámsstudiet har fått en oppblomstring, er det bare Sveinbjörn Rafnssons avhandling fra 1974 som har gitt en helhetlig analyse av Landnámabók. Margaret Clunies Ross er den neste som gjør en større studie av Landnámabók i relasjon til sagamateialet i 1998. Til sist gjør også Ole Bruhn en analyse av Landnámabók i sin bok *Tekstualisering. Bidrag til en litterær antropologi* fra 1999, som han for øvrig aldri rakk å gjøre ferdig. Ellers er det stort sett mindre studier av utvalgte deler eller sider ved Landnámabók som er tatt opp og analysert. Dette er en stor kontrast i forhold til de to tidligere periodene i Landnáma-forskningen, og viser at Landnáma-forskningen fra særlig 1920 fram til 1970 hadde stagnert.

Ny tilnærming til Landnámabók

1974, markerte Island at det var 1100 år siden landnámet begynte. Dette året var også et viktig år for Landnámabók. Da kom det to viktige bidrag til Landnáma-forskningen som representerte et klart brudd fra tidligere. Preben Meulengracht Sørensen kom med sin artikkel i *Skírnir*, der han avviser at de som blir regnet som de to første landnámsmennene, Ingólf og Hjörleif, kan betraktes som virkelige historiske personer.⁹⁸ I tillegg kommer den første virkelig omfattende og kildekritiske studien av Landnámabók, etter år med stillhet rundt tema. Denne var skrevet av Sveinbjörn Rafnssons.⁹⁹

Sveinbjörn Rafnssons studie representerer et klart brudd med tidligere landnámsstudier, og en ny tilnærming til Landnámabók. Han går til det skritt å fullstendig avvise at Landnámabóks primære motiv var historieskrivning, og avviser den historiske kildeverdi til den tid som den selv hevder å dekke, nemlig landnámstiden.¹⁰⁰ Samtidig ser han at Landnámabók har så mye felles grunn med sagaene når det gjelder landnámsfortellingene, at det blir nødvendig å studere dem under ett, og sammenligne dem i forskningen.¹⁰¹ Rafnssons gjør med andre ord alt det som B.M. Ólsen la opp til i sine Landnáma- og sagastudier, men som verken han eller noen annen vågde å gjøre antakelig på grunn av Landnámabóks sterke symbolverdi for Islands identitet og uavhengighetskamp, som på det tidspunktet ennå ikke var vunnet. Denne tilnærmingen til Landnámabók er av en helt annen karakter enn Benediktssons forsiktige diskusjon av Landnámás kildeverdi, der han understreker viktigheten av å vurdere den enkelte passasje i teksten nøye i forhold til tekstens historie og utvikling, før man

---

⁹⁸ Meulengracht Sørensen 1974.

⁹⁹ Rafnsson 1974.

¹⁰⁰ Rafnsson 1974:109.

---

vurderer dens kildeverdi.¹⁰² Her er fokus enda på teksten og ikke på samfunnet bak. Her finner man en radikal endring i Rafnssons studie, der han særlig er interessert i motivasjoner for Landnámás skapelse.

Det primære formålet er ifølge Rafnsson altså ikke historieskrivning. Dette begrunner han blant annet med at den ikke er kronologisert slik som Íslendingabók er det. Etter en sammenligning med både Íslendingabók og sagalitteraturen, slo han fast at det var sterke indisier for at Landnámabók måtte være en eldre tekst enn Íslendingabók.¹⁰³ Ved å vurdere opplysninger om historiske vulkanutbrudd i Landnámabók som han mente var interpolasjoner fra sagaer, mente han å kunne støtte denne antakelsen, og daterte Ur-Landnámabók til rundt 1100.¹⁰⁴

Rafnsson vær særlig opptatt av Landnámabóks utvikling fra en hypotetisk Ur-Landnáma til de tre bevarte middelalder-redaksjonen vi har i dag. Hans fokus var derimot ikke på tekstens utvikling som tekst, men tekstens utvikling i lys av samfunnets utvikling. Han var altså interessert i hvordan Landnámabók hadde kommet til som et resultat av samfunnets sosiale motsetninger og endringer. Han argumenterer for at samfunnsutviklingen har påvirket teksten, og at den kom til syne i forskjellene mellom redaksjonene.¹⁰⁵ Det er denne interessen for motivene for bearbeidelsene av Landnámabók som har opptatt forskningen siden. Med Rafnsson skjer det altså en endring i Landnámastudiene. Nå interesserte forskerne seg for tekstens opphav på andre premisser, idet man ikke lenger hadde fokus på teksten men på samfunnets bearbeidelse av teksten. Med et slikt utsagn har senere forskeres resultater blant annet blitt bestemt av hva de mente var Landnámás hovedinnhold, og hvordan og hvorfor dette hovedinnholdet hadde endret seg fra Ur-Landnáma til middelalder redaksjonene.

Genealogi og topografi i Landnáma

Rafnsson mente at kjernen eller hovedinnholdet for både Ur-Landnáma og middelalderredaksjonene, var landnámsmennenes navn, oppregningen av deres etterkommere, landnámets grenser og deres beliggenhet. Rafnsson slår fast at Landnámás primære formål var

---

¹⁰¹ Rafnsson 1974:219.

¹⁰² Benediktsson 1966-69:275-279.

¹⁰³ Rafnsson 1974:218.

¹⁰⁴ Rafnsson 1974:114-122.

¹⁰⁵ Rafnsson 1974:161-164.

å definere forholdet mellom menneskene og jorden.¹⁰⁶ Et eksempel fra Sturlubók kan hjelpe og illustrere dette:

Kvam-Tore tok land mellom Lakså og Fosså og bodde i Kvam. Tore trettet med Rev den gamle om den kua som het Brynja. Brynjudalen har navn etter henne, for hun pleide å gå ute der med førti naut som alle var avkommet hennes. Rev og Tore kjempet med hverandre ved Torisholar, og Tore falt der med åtte av sine menn.¹⁰⁷

Her ser vi at det er klare sammenhenger mellom stedsnavn og personnavn, men vi ser også at ikke alle forhold som Rafnsson ser som typisk er tatt med. Kvam-Tores etterkommere er ikke nevnt. Nettopp slike mangler var en av innvendingene mot å legge for stor vekt på genealogiene i Landnámabók. I den forbindelse var Preben Meulengracht Sørensen en av de få kritiske røster, som mener at den genealogiske informasjonen i Landnámabók er for vilkårlig, den ser ut til å være presset inn i en topografisk plan. Dessuten vil han ikke være med på at det er genealogiene som er det dominerende trekk, når Ur-Landnámabók blir omskrevet på 1300-tallet. Meulengracht Sørensen mener at det typiske ved middelalder redaksjonene er saga-fragmentene som ble lagt til, som forteller om de som tok landet i besittelse, måten de gjorde det på, og grunnen for deres innvandring.¹⁰⁸

Av teksten sitert ovenfor ser vi også at navngivningen av stedene i Landnámabók i flere tilfeller virker tilfeldig. Her navngis et sted på grunn av ei ku, og et annet eksempel kan gis der et nes blir kalt Kambsnes, fordi landnámskvinnen Auðr djúpauðga mister kammen sin.¹⁰⁹ Vi ser at det er grunn til å stille seg kritiske til Landnámabók som historisk verk i moderne faktaorientert forstand, siden en god del av innholdet antakelig er ren forfattervirksomhet, særlig når det gjelder gitte historiske personer eller stedsnavn.

Etterkommerne til Kvam-Tore er altså ikke tatt med i teksten overfor, og derfor oppfylles ikke alle punkter som Rafnsson ser som Landnámabóks hovedinnhold for denne sekvensen. En av grunnene for at hans etterkommere ikke blir nevnt, kan ligge i at Kvam-Tore aldri har eksistert. En slik tankegang er en del av argumentasjonen for Adolf Friðriksson og Orri

---

¹⁰⁶ Rafnsson 1974:109.

¹⁰⁷ Fra Landnámaboken 1997:51. Norrøn tekst i Landnámabók I-III, 1900:136: *Hvamþorer nam land aa milli Lagsar ok Forsaar ok bio i Hvammi. Þorer deilldi vid RefeN gamla vmm kv þa Brynia het. vid hana er dalrinn kendr. hun geck þar vti med xl.nauta. ok voru aull fra henni komin. Þeir Refr ok Þorer baurduzt hia Þorishólum. Þar fell Þorer ok vij. menn hans.*

¹⁰⁸ Meulengracht Sørensen, Preben, 1993:84.

¹⁰⁹ Se Landnámaboken 1997:76-77.

Vésteinsson. De slår fast at Landnámás struktur taler om et strukturerende prinsipp der innsamleren av landnámsmaterialet ønsket å forklare hvordan alle områder ble bosatt.¹¹⁰ I noen områder kunne det vært rike landnámstradisjoner, mens det i andre strøk kunne vært lite, for eksempel hvis stedet var fraflyttet. Resultatet av dette var at innsamleren i mange tilfeller bare hadde et stedsnavn, og på grunnlag av stedsnavnet skapte han historiske personer slik at det ikke ble et hull i den topografiske planen for fortellingen. Redaktørene hadde et ønske om få ulike kilder til å passe i størst mulig grad, det gjaldt seg landnámstradisjoner, stedsnavn, genealogi og til sist landskapet selv. Landnámabók var en lærd konstruksjon og hadde i mange tilfeller liten eller ingen forankring i lokal tradisjon.¹¹¹ Vi ser at dette er i tråd med Meulengracht Sørensens syn som betviler at det er genealogiene og slektskunnskap som er i høysetet i Landnámabók.

En mulig forklaring er at Kvam-Tores etterkommere ikke ble tatt med fordi han ikke ble ansett som en viktig landnámsmann. Kvam-Tore gis en helt annen prominens i teksten sammenlignet med for eksempel landnámsmennene, som etter hver fjerding i Sturlubók listes opp som de gjeveste. Ser vi på fjerdingen for Vestfjordene gis følgende navn: Hrosskell, Selþórir, Björn austmaðr, Þórólfr Mostrarskeggi, Auðr djúpauðga, Geirmundr heljarskinn, Ulv en skjálgi, og Þórðr Víkingsson. Etter å ha tatt en stikkprøve på Þórólfr Mostrarskeggi, og Þórðr Víkingsson, ser man at deres etterkommere blant annet føres ned til Snorri goði, og Hvamm-Sturla.¹¹² Snorri goði er strulungenes stamfar, mens Hvamm-Sturla er Landnámaredaktøren Sturla Þórðarsons bestefar. Hvorfor endrer Sturla Þórðarson Ur-Landnáma og legger til informasjon om sin egen slekt? Hva er hans motiver, og er hans motiver endret fra de opprinnelige motivene for å skrive om landnám? Det er her stridens kjerne ligger, og det er også her at Rafnssons teorier har møtt kraftigst motbør.

Landnámabók som uttrykk for eiendomsrett og en islandsk odel.

Problemstillingen dreier seg altså om hva det betyr at Sturlubók, Melabók og Hauksbók-redaktørene legger til informasjon om sin egen slekt, slik at det opprettes spesielt synlige forbindelser tilbake til fortiden for dem.

---

¹¹⁰ Friðriksson og Vésteinsson 2003:145.

¹¹¹ Friðriksson og Vésteinsson 2003:146-147.

¹¹² Se Landnámaboken 1997, for Þórólfr Mostrarskeggi side 70, og for Þórðr Víkingsson side 91-92.

Rafnsson bruker en forklaringsmodell basert på at Landnámabók må tolkes som et forsøk på å opprette en islandsk versjon av odelsretten slik man hadde i Norge.¹¹³ De vesentligste bestanddeler av det norske odelsbegrepet var nettopp jord og ætt, slik som Rafnsson også oppfatter Landnámabók. Odelsretten tilsa dessuten at bestemte individer har fortrinnsrett til jorden.¹¹⁴ Ikke bare hadde den norske odelsbonden fortrinnsrett til jorden, han hadde også en høyere juridisk status. Bøtene for drap på en odelsbåren var høyere enn på en vanlig bonde. Til sist antar Rafnsson å ha belegg for at utviklingen av det islandske odelsbegrepet innebar at man kunne kreve lovlig rett til jord bakover i tid, såkalt heimild, uten en gitt grense. Dersom det var tilfelle, mener Rafnsson at det ville være av stor interesse for godene å kodifisere disse rettighetene, siden de her kunne øke både sin prestisje og økonomiske makt.¹¹⁵

Rafnsson mener å finne støttende bevis for sin teori om at Landnámabók i første rekke handler om eiendomsforhold i blant annet Íslendingabók, og lovsamlingene Grágás og Jónsbók. Íslendingabók nevner en slags skatt, og Grágás sier videre at tienden ble bestemt utfra tingferdsboder, som igjen antyder at denne skatten har vært en slags eiendomsskatt. I tillegg finnes det en skatteoversikt over skattbønder i Jónsbók fra 1311.¹¹⁶ Opplysningene får imidlertid ikke Rafnsson til å trekke den slutningen at Landnámabók er et skattemanntall. Han påpeker at alle tre landnáma-redaktører Sturla, Mela-Snorri og Haukur var lagmenn, og derfor på grunn av sitt embete hadde en spesiell interesse for skattespørsmål. Han mener imidlertid at det ville være for grunt å søke deres interesse for landnám bare der. Deres interesse for skatt og lov kom først og fremst av deres stilling som mektige jordeiere. Det er altså på denne bakgrunnen Rafnsson ser de islandske annalers utsagn om at Mela-Snorri og Haukur er uenige om skattespørsmål på tinget. Rafnsson mener at striden ikke gjaldt skatter som sådan, men om jord.¹¹⁷

Det er denne fortolkningen av Landnámabók som har gjort at Rafnsson har møtt kraftig motbør. Meulengracht Sørensen er en av flere som kritiserer Rafnssons teori. Han mener som nevnt overfor at Landnámabók slett ikke handler om familiers eiendomsrett, fordi den ikke først og fremst består av genealogi.¹¹⁸

---

¹¹³ Rafnsson 1974:215.

¹¹⁴ Rafnsson 1974:143.

¹¹⁵ Rafnsson 1974:150.

¹¹⁶ Rafnsson 1974:135-139.

¹¹⁷ Rafnsson 1974:139-41.

¹¹⁸ Meulengracht Sørensen 1993:84.

Ole Bruhn derimot fastholder at Landnámabók må ses som et genealogisk verk, men avviser at landnámet som jordeiendom er interessant. Påstanden begrunner han med at det ikke finnes belegg i fristatens lover for at Landnámabók hadde status som juridisk dokument. Videre hevder Bruhn at Landnámabóks informasjon om både slekter og eiendomsforhold allerede rundt 1100 må ha vært for upresise for å fastsette eiendomsrett. Bruhn mener at Ur-Landnáma ble skrevet fordi det å ta land og etablere seg på et nytt sted må ha vært en betydningsfull og minneverdig fortelling.¹¹⁹ Selv om Bruhn avviser Rafnssons hovedkonklusjon, bygger han likevel videre på hans ide om at Landnámabók kan være inspirert av den norske odelsretten. Tanken er at de ønsket å bygge opp en institusjonalisert status for den islandske storbonden, som lignet den som ble den norske odelsbonden til del. Slik kunne islendingene bevise at landnámet hadde lykkes sosialt, og at Island var et selvstendig og velutviklet samfunn. I følge Bruhn er altså ikke Landnámabók et juridisk dokument, og han legger til at jordeboken som genre var ukjent i islandsk middelalder.¹²⁰

Friðriksson og Vésteinsson støtter heller ikke Rafnssons teori, men fremhever også territoriet eller landskapets sentrale rolle i Landnámabók. De tror at det primære formål med å skrive Landnámabók, var for å gi det islandske *landskapet* en historie. Den tilfeldige måten en rekke stedsnavn skapes, viser at man ofte hadde liten informasjon om isolerte steder. Likevel har de altså strukket seg til det ytterste for å gi et helhetlig bilde av hvilke gårder og områder som var bebodd. Friðriksson og Vésteinsson påpeker at av gårder som nevnes i Landnámabók ble bare gårder senere nevnt som lokale sentra, og bare halvparten av disse hadde knyttet til seg sognekirker. De mener dette er mistenkelig lavt, og at det undergraver Rafnssons teori om at Landnámas hovedformål var å beskytte og styrke eiendomsforhold i redaktørens samtid. Landnámabók er altså ikke presis nok for å kunne ligge som grunnlag for et slikt formål. Dette begrunner Friðriksson og Vésteinsson med at geografien og grensene ikke alltid er så klare som man ved første øyekast tror. Grensene som oppgis mellom gårdene i Landnámabók følger som regel topografiske grenser, selv der det deler opp samfunn i redaktørens egen tid. Om formålet var å rettferdiggjøre kontroll over land, ville man heller ha ventet at Landnámabók ville ha fulgt middelalderens grenser.¹²¹

---

¹¹⁹ Bruhn 1999:175-188.

¹²⁰ Bruhn 1999:175.

¹²¹ Friðriksson og Vésteinsson 2003:136, 149, 152, 304.

Meulengracht Sørensen er også opptatt av at islendingene følte et behov for å bli kjent med det nye territoriet. Han hevder at Landnámabók skriver landet inn i kulturen ved å navngi alle bebodde områder og sette dem i sammenheng med mennesker. Derfor mener han at Landnámabók, i alle dens redaksjoner, må ses som et samlet uttrykk for den islandske opprinnelse.¹²²

Margaret Clunies Ross vil imidlertid ikke avvise Rafnssons konklusjon like sterkt. Hun mener også at Landnámabók kan tolkes i sammenheng med den norske odelsretten i Norge, men mener at Rafnsson overdriver når han mener at Landnámabók avspeiler kamp om eiendomsrett på Island i redaktørenes samtid. Clunies Ross ser Landnámabók som et uttrykk for et ønske om å bevare navnene på de først landnámsmenn, samtidig som det var et redskap for å bli kjent med det nye territoriet. For henne har Landnámabók et mer symbolsk uttrykk. Innvanderne hadde et behov for å lage sitt eget sosiale rom i helt nye omgivelser, og dette legitimerte de gjennom kulturelle paradigmer. Når det ikke var selvsagt hvem som hadde eiendomsrett til jorda, ble det tatt i bruk ritualer, heller enn fysisk makt, for å uttrykke eiendomskrav.¹²³ Landnámabók uttrykker i følge Clunies Ross tankegang, symbolsk makt og ikke juridisk makt, men denne kan være vel så viktig om budskapet slår an. Nettopp det symbolske aspektet ved Landnámabók er en av momentene som har blitt trukket fram når forskere, særlig i motsats til Sveinbjørn Rafnsson har foreslått at Landnámás funksjon uttrykker en opprinnelsesmyte for det islandske folk. Dette kommer jeg tilbake til i slutten av dette kapitlet.

Landnámabók som historieverk

Vi har sett at forskningen har hatt forskjellig syn på Landnámabók som historieverk. Fram til rundt 1900 ble den anerkjent som historieverk, etter kildekritikkens inntog unnlot man å ta stilling til det, og etter 1970 og fram til nå, ser vi altså at forskerne avviser Landnámabók som ren historieskrivning.

Diana Whaley definerer historiske tekster, som tekster som har en kjent forfatter, i tillegg til en betydning ut over det lokale og umiddelbare.¹²⁴ Ut fra en slik definisjon er det problematiske med Landnámabók som historisk verk for det første, at man ikke vet hvem

---

¹²² Meulengracht Sørensen 1993:84.

¹²³ Clunies Ross 1994:38, 122-129.

¹²⁴ Whaley 2000:165.

---

forfatteren er. For det andre kan sies at Landnámabók er svært lokal av natur. Både Bruhn og Meulengracht Sørensen fremhever at Landnámabók fremstår som en flerhet, mer enn en enhet.¹²⁵ Whaley er inne på det samme når hun gjør oppmerksom på at selve tittelen Landnámabók er i flertall.¹²⁶ Likevel er det altså ingen tvil om at Landnámabók presenteres som et hele. Fortellingene samles i ett verk, og epilogene som vi finner etter hver fjerding, foruten om i Hauksbók, foreslår en regional enhet, mens sluttordet i alle redaksjonene behandler Island som en helhet.

Bruhn hevder at Landnámabók fra begynnelsen unndro seg en genremessig bestemmelse. Teksten hadde elementer av historisk framstilling, og slektskap til historieskrivningen som genre, men manglet kronologi og institusjonell forankring som i for eksempel Íslendingabók.¹²⁷ Etter 1970 våget man å sette Landnámabók i kategori med sagaene heller enn med Íslendingabók. På den måten ble forskningsdebatten rundt sagaene og deres historiske kildeverdi med ett aktuell for Landnámabók.

Clunies Ross mener at i likhet med sagaene kan ikke Landnámabók defineres som tradisjonell historieskrivning. Likevel er bøkens kjerne, eller deres tema historisk. Men som Mikhail I. Steblin-Kamenskij påpekte, så var middelalderens historiesyn antakelig annerledes enn vårt, og kulturelt forankret.¹²⁸ Dette er et av Clunies Ross poeng når hun hevder at en sann fortelling i middelalderen også kunne inkludere de spirituelle sfærer av det menneskelige liv.¹²⁹ Religiøse og mytologiske fortellinger var i høyeste grad sanne, eller virkelige, og derfor en naturlig del av en hvilken som helst historisk framstilling. Et hensyn til historie som kulturavhengig, må derfor tas med i betraktning når man vurderer Landnámabóks paranormale, mytologiske eller religiøse innhold, og ønsker å tolke dets formål.

Der vi setter datoer og historiske personer i forrang framfor opplysninger om for eksempel religiøse opplevelser, likestiller skriveren i middelalderen disse som like viktige. Det betyr imidlertid ikke at begge disse opplysningene ble oppfattet som samme type historiske sannheter. Når man blandet sammen hverdagsliv og mytisk eller religiøs virkelighet i Landnámabók, så var dette bevisst. Man kunne skille mellom ulike virkeligheter den gang

---

¹²⁵ Meulengracht Sørensen 1993:82, og Bruhn 1999:174.

¹²⁶ Whaley 2000:174.

¹²⁷ Bruhn 1999:174.

¹²⁸ Steblin-Kamenskij 1971.

¹²⁹ Clunies Ross 1998: 28.

---

som nå. Et eksempel fra Landnámabók kan hjelpe å illustrere hvilke typer fortellinger det her er snakk om:

Torolv, sønn av Ørnolv fiskedriver, bodde på Moster og derfor ble han kalt Mosterskjegg. Han var en stor blotmann og trodde på Tor. På grunn av hardstyret til kong Harald hårfagre fór han til Island, og seilte langs sørkysten. Og som han kom vest til Breidafjorden, da skjøv han over bord høysetestolpene sine som var utskåret med bilder av Tor. Han sa da slik over dem at Tor måtte komme i land der han ville at Torolv skulle bygge. Han lovet derfor å lyse hele landnåmet sitt til Tor og gi det navn etter ham.¹³⁰

Hvis vi ser på Íslendingabók, antakelig skrevet noen tiår etter avfattelsen av Ur-Landnámabók, blir det svært tydelig at de var bevisste, og kapable til å benytte seg av ulike genre for historisk skrivning. Íslendingabók presenterer en helt annen type historisk genre, der det refereres til konkrete religiøse hendelser som kristningen, innsettelsen av utenlandske og islandske biskoper, samt biskopenes genealogier.¹³¹ Dette er i radikal kontrast til fortellingen ovenfor.

Man mener at fortellingene i Landnámabók er kommet inn som interpolasjoner fra sagalitteraturen. Det interessante er at det er svært få av disse sagafragmentene i Melabók-redaksjonen av Landnámabók. Resultatet av dette er at Melabók er radikalt kortere enn Sturlubók og Hauksbók. Melabók står fram som mer nøktern, mer formelaktig, og er desstuen den eneste redaksjonen som ikke bryter opp organiseringen av Island i fjerdinge, når den presenterer landnåmet. Dette har man tolket som et indisium på at Melabók representerte et eldre lag i Landnáma-overleveringen.

I nyere forskning har man vært interessert i hva disse interpolasjonene har betydd for Landnámabóks funksjon eller formål. Meulengracht Sørensen mener at disse fortellingene var bærere av den islandske kulturs viktigste gener: viten om opprinnelseslandene, forfedrene, tilegnelsen og innvielsen av den nye jorden, gårdens plasseringer og de eldste sosiale

---

¹³⁰ Denne oversettelsen er hentet fra Landnåmsboken 1997:70, som baserer seg på Sturlubók. Hauksbók har imidlertid også denne versjonen. Hauksbók 1892-96: *Þorolfr s(vn) Ornlófs fiskreka bió i Mostr. Þvi var hann kalladr Mostrar skeG. Han var Blótmadr mikill. Ok trudi aa Þór. hann fór fyrri ofjiki HaRalds konungs til Islandz. ok sigldi fyrri sunnan landd. enn er hann kom vestr fyrri Breidafjord skaut han ondgis svlum sinum fyrri bord. Þar var skorinn aa Þórr. Han mællti sva fyrri at Þórr skyllði þar aa land koma sem hann villdi at Þorolfr bygdi, het hann þui at hælga Þor allt landnam si ok kenna vid hann.*

¹³¹ ÍF, Íslendingabók kapítel VII omhandler kristninga, og daterer hendelsen til tusen år etter kristi fødsel. I kapítel VIII, IX og X tar Ari for seg hvilke biskoper som har virket på Island. Deres virke blir datert gjennom de eksakte årstall som gis for lovsigemennene. Avslutningen på Íslendingabók kalles Ættartala, og her blir de islandske biskopers genealogier regnet opp.

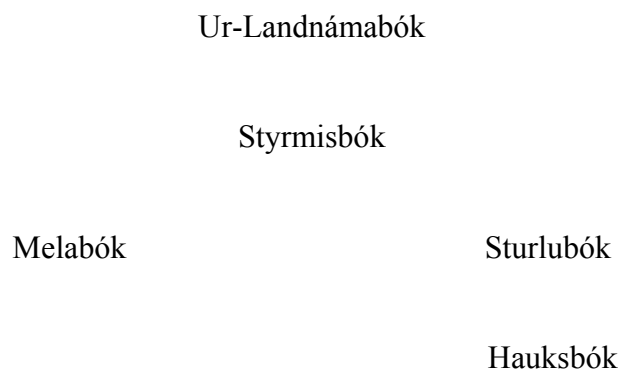
---

relasjoner.¹³² Som tidligere nevnt mener majoriteten av forskningen, at det ikke bare er sagafragmenter som er satt inn Landnámas tekst av senere redaktører, men også genealogier. Man har ment at alle tillegg til Landnámabók var en måte å historisere Landnáma på. Det vil si at redaktørene satte Landnámabók inn i en videre historisk kontekst, og på en måte oppdatert den i forhold til deres egen samtid.¹³³

Historiseringen av Landnámabók

Grunnlaget for teorien om at Landnámabók har blitt historisert, bygger på århundrer med studier i de tekstlige forskjellene mellom redaksjonene. For å oppsummere forskningen, så er tanken at Ari og Kolskegg var de først som skrev om landnam. Mange forskere tenker seg at Ari og Kolskegg skrev Ur-Landnáma, eller eventuelt at noen andre skrev den på grunnlag av deres skrifter. Med utgangspunkt i Ur-Landnáma har så Styrmir skrevet en Landnámabók. Deretter skriver Sturla sin versjon på grunnlag av Styrmisbók, og til sist gjør Haukur sin versjon basert på Styrmir og Sturla, slik Haukur forteller i sin epilog.

Skjematisk, oppsatt i et *stemma* ser det slik ut:

Da forskerne før 1970 studerte Landnámabók i dens forskjellige redaksjoner, var de mest opptatt av å etablere de tekstelige forskjellene. De prøvde å finne ut hvilken som kunne representere en mest mulig opprinnelig tekst. Man så klare forskjeller mellom på den ene siden Melabók, og på den andre Sturlubók og Hauksbók. I oppbygning eller struktur viste Melabók å være forskjellig fra Sturlubók og Hauksbók, ved at Melabók manglet samme innledning og avslutning som de to øvrige. Fjerdingene i Melabók var dessuten bevart hele og intakte, og hadde ikke splittet opp sydfjerdingen slik som Sturlubók og Hauksbók. I tillegg

---

¹³² Meulengracht Sørensen 1993:28.

---

var det også en del forskjeller på innhold, som først og fremst ga seg utslag i interpolasjoner av genealogier, og sagamateriale. Melabók skilte seg ut som svært kort siden den hadde svært lite sagamateriale inkludert i forhold til Sturlubók og Hauksbók

Etter 1970 ble man for alvor interessert i hva disse forskjellene kunne fortelle om samfunnet som hadde skapt middelalder redaksjonene av Landnámabók. Det er dette som ligger til grunn når Bruhn beskriver en litterær antropologi der han ser på teksten som et uttrykk for samfunnets selvoppfattelse. Han mente at en sammenligning mellom redaksjonene kunne fungere som en presis indikator for endring.¹³⁴

Strukturelle forskjeller

Fjerdingene og fjerdingepilogene

Fortellingen i Landnámabók organiseres i fire deler; syd, vest, nord og sør. Hver av disse representerer en fjerding. Starten for hver fjerding markeres i alle redaksjoner med en setning lik denne: "*Her begynner historien om Vestfirðafjörðingunni, ...*"¹³⁵ Imidlertid forvanskes dette i Sturlubók og Hauksbók der sydfjörðingunni deles opp i to. Man mener at det er Melabók som har den opprinnelige disposisjonen.

I tillegg til denne innledningen for hver fjerding har også Melabók og Sturlubók markert slutten på omtalen av hver fjerding, der det listes opp de gjæveste landnámsmenn. Her er det Melabók som har de lengste fjerdingsepilogene, mens de er helt fraværende i Hauksbók.¹³⁶

Bruhn mente at fjerdingsepilogene ikke var særlig opplysende, og at de bare opplyste om tekstens start og slutt.¹³⁷ Dette er jeg uenig i. Som tidligere nevnt, mener jeg at innledningssetningene som presenterer fjerdingene forsterker følelsen av at regioner blir presentert. I både Melabók og Sturlubók forsterkes denne regionale følelsen enda mer ved fjerdingsepilogene. Hauksbók utelater disse. Ved at fjerdingsepilogene bygges ned, ser det ut til at Landnámabóks uttrykk som en *flerhet* reduseres, og i større grad står frem som en *enhet*. En mulig tolkning av at fjerdingsepilogene forsvinner i nettopp Haukurs redaksjon, kan

---

¹³³ Bruhn 1999:167-170.

¹³⁴ Bruhn 1999:180-181.

¹³⁵ Landnámsboken 1997:58. Norrøn tekst: Landnámabók, ÍF1969:81: *Hér hefr upp landnám í Vestfirðingafjörðungi, ...*

¹³⁶ Rafnsson 1974:95.

---

kanskje ligge i at på Haukurs tid var Island mer sentralisert enn noen gang før. Island ble i støtte grad betraktet som et etablert samfunn.

Innledning og avslutning

Det er også forskjeller mellom hvordan redaksjonene begynner og avslutter landnámsfortellingen. Sturlubók og Hauksbók begynner med å fortelle om Islands oppdagelse, fortellingen om at det hadde vært papar på Island før den norrøne befolkningen, samt informasjonen om at Adrianus var pave i Roma da Island ble bosatt. Melabók begynner rett på å fortelle om Sunnlendingafjerdingen.¹³⁸

Når det gjelder avslutningen på Landnámabók er den forholdsvis lik for Sturlubók og Hauksbók. Eneste forskjell er at i avslutningen, har Haukur satt inn sin berømte epilog der han redegjør for sine arbeidsmetoder. Epilogen begynner han med å si: "Nå er gjennomgått de landnám som har vært på Island, etter det som lærde menn har skrevet."¹³⁹ Dette virker som en oppsummering lik den som gis i fjerdingsprologene. Forholdet blir særlig tydelig om vi sammenligner den med avslutningen for Vestfjordsfjerdingen i Sturlubók: "Nå er det skrevet om de fleste landnám i Vestfirðafjerdingen, etter det som frode menn har fortalt."¹⁴⁰

Den aller siste tekstbrokken har imidlertid Sturlubók og Hauksbók til felles. Det står:

Sá sier kloke folk at noen av landnámsmennene var døpt, og de fleste av disse kom fra vest over hav. Av dem blir nevnt (...) Noen av dem holdt på sin kristne tro til sin dødsdag, men troen holdt seg ikke lenge i ættene, for somme av sønnene deres reiste hov og blotet, og i mer enn hundre vintrer var Island helt hedensk.¹⁴¹

En slik avslutning mangler helt i Melabók, der sluttordet sier at det er viktig å skrive om landnám fordi de da er bedre i stand til å svare utlendinger som beskylder islendingen for å stamme fra treller og skurker. Alle vettige mennesker vil vite opphavet til sine bygder skrives det.¹⁴²

---

¹³⁷ Bruhn 1999:81.

¹³⁸ Min oversettelse til bokmål i samråd med Terje Spurkland. Norrøn tekst i Landnámabók I-III, 1900:235: "Nu er yferfarit vmm landnám þav er verit hafa á Islandi epter því sem frodir menn hafa skrifat."

¹³⁹ Landnámabók I-III, 1900:124.

¹⁴⁰ Landnámsboken 1997:104. Norrøn tekst i Landnámabók, ÍF, 1969:209: *Nú eru rituð landnám flest í Vestfirðingafjórðungi, eptir því sem fróðir menn hafa sagt.*

¹⁴¹ Den norske oversettelsen er tatt fra Landnámsboken 1997: 166-167. S398 og H356: Svá segja vitrir menn, at nøkkurir landnámsmenn hafi skírðir verit, þeir er byggt hafa Ísland, flestir þeir, er kómu vestan um haf. Er til þess nefndr (...) ok heldu þeir sumir vel kristni til dauðadags. En þat gekk óvíða í ættir, því at synir þeira sumra reistu hof ok blótuðum en land var alheiðit nær hundraði vetra."

¹⁴² Melabók 1921:143.

Forskerne har understreket at Landnámabóks prologer og epiloger vitner om et lærd drag.¹⁴³ Både eldre og nyere forskning har gjort oppmerksom på at de strukturerende elementer viser at Landnámabók i høyeste grad er en lærd konstruksjon, og ikke nedskrevne muntlige tradisjoner. Bruhn oppfatter innledningen og avslutningen i Sturlubók og Hauksbók, som tilføyelser som er gjort for å sette Island og landnámets inn i en kronologisk historisk kontekst, ved å starte med oppdagelsen og slutte med listen over de kretsne landnámsmenn. Denne historiske disposisjon antar Bruhn kan være et resultat av en slags strukturtvang.¹⁴⁴

Denne *strukturtvungen* skulle ha oppstått i miljøet rundt den aktive islandske produksjonen av litteratur om de norske kristningskongene. En særlig aktivitet vitner kongesaga-produksjonen på klosteret Þingeyrar rundt 1200, der munkene Karl Jónsson, Oddr Snorrason og Gunnlaugur Leifsson skrev kongesagaer.¹⁴⁵ På bakgrunn av spesielt Gunnlaugur Leifssons latinske Olavssaga skulle det ha oppstått et mønster, eller en mal som ble rettvise for hvordan historiske framstillinger skulle skrives. En av grunnene for å anta dette, er at man mener at denne sagaen har hatt samme historiske disposisjon som i Sturlubók og Hauksbók. I denne malen skulle konge og kristendom være viktige referansepunkter.

Vésteinn Ólasson er inne på det samme, når han sier at grunnene for å skrive sagaer om norske konger, var de samme som for å skrive Íslendingabók og Landnámabók. Det hang tett sammen med søken etter identitet i den nye verden de hadde kommet i kontakt med gjennom kristendommen. Deres store fokus på de norske kongene, kom av at deres forfedre var norske, og at de fremdeles følte dette båndet veldig sterkt.¹⁴⁶

Spørsmålet som melder seg, er hvorfor Melabók ikke har samme disposisjon som de øvrige redaksjonene, hvis man anerkjenner denne strukturtvungen. Svaret fra forskningen, som bygger på Jón Jóhannessons avhandling *Gerðir Landnámabókar* fra 1941, lyder at det er fordi Melabók er eldre enn Sturlubók og Hauksbók, og bygger på *Styrmisbók*. Melabók avspeiler en mer opprinnelig disposisjon, og en tid før konge og kristendom virkelig hadde etablert seg på Island. Om denne historiske disposisjonen er et særlig lærd drag i Landnámabók, og

---

¹⁴³ Rafnsson 1974:98.

¹⁴⁴ Bruhn 1999:169-170.

¹⁴⁵ Kristjánsson 1987:155.

¹⁴⁶ Ólasson: 1998:48.

Melabók mangler den, betyr det at Melabók ikke er like "lærd", og representerer en eventuell tidligere muntlig tradisjon i Landnáma?

Om denne strukturtvungen gjorde seg gjeldende på 1200-tallet, så ville det være underlig om Styrmir Kárason, som døde i 1245, tilhørte et kloster, og i tillegg skrev en saga om Olav den hellige¹⁴⁷ ikke skulle inkludere denne disposisjonen i sin Landnáma. Dette får meg til å dra den konklusjonen at Melabók slett ikke bygger på Styrmissbók, og at Styrmissbók også har hatt denne kristen-kronologiske disposisjonen. Det får meg imidlertid ikke til å dra konklusjonen at Melabók er mindre lærd, og derved kan hevdes å vise til en mer opprinnelig muntlig overlevert tradisjon. På mange måter kan det hevdes at Melabók er enda strammere disponert enn Sturlubók og Hauksbók, blant annet ved at den holder seg til inndelingen i fjerdingene, og ikke bryter opp Sydfjerdingen i to. Desstuen gir Melabók et sterkere formelaktig preg, ved at det er færre innskutte sagafragmenter. Det er fremdeles en mulighet for at Melabók bygger på Ur-Landnáma, og derved er mer opprinnelig, men da er ikke Styrmissbók grunnlaget for Melabók.

Det er interessant, at hvis man tar i betraktning dateringen av redaksjonene og redaktørenes liv, så var Sturlubók skrevet da Mela-Snorri skrev sin versjon. Det er stor muligheter for at Mela-Snorri kjente til både Styrmissbók og Sturlubók, slik Haukur viser at han gjør i sin versjon, som er yngre en Melabók. Dette betyr at Mela-Snorri har gjort et *valg*, når han ikke har brukt den samme kristen-kronologiske rammen i sin Landnáma. Og kanskje har det også vært et *valg* fra Haukurs side når han ikke nevner Melabók i sin epilog. Hvilke motiver kunne de begge ha hatt for sine valg? Dette vil jeg komme tilbake til senere.

Tanken om at Landnámabók er blitt historisert, gjennom en tilførsel av denne historiske disposisjonen, har foregått i tilknytning til en diskusjon rundt Landnámás kontekst i de overleverte manuskriptene. Kan deres plassering blant andre tekster i manuskriptenes overlevering si oss noe om hvilket formål man tenkte at Landnáma skulle fylle? Her har man sett at i den stor codexen, eller samlingen av tekster av ulikt slag som utgjør Hauksbók, er Landnámabók direkte etterfulgt av Kristni saga. For Sturlubók er en lignende kontekst mer usikkert, siden Resensbók brant ned i brannen i København og vi derfor ikke har bevarte manuskripter som demonstrerer dens kontekst. Av Árni Magnússons notater, mener man

---

¹⁴⁷ Kristjánsson 1987:160.

---

imidlertid at det er sannsynlig at også Sturlubók har blitt etterfulgt av en kristningsfortelling som Kristni saga, i form av Þorvalds Þáttir víðförla.¹⁴⁸ Det ble fremmet en teori om at det alltid hadde foreligget en fortsettelse av Landnámabók representerte ved en kristningshistorie. Denne ideen led et nederlag da B.M. Ólsen maktet å bevise at både Kristni saga og Þorvalds Þáttir víðförla var avhengige av Gunnlaugurs Olavssaga.¹⁴⁹ Dessuten var kristningsfortellingene ikke å finne etter Melabók. Deres plassering etter Landnámabók var altså en del av den strukturtvungen som vi ser ved Sturlubók og Hauksbóks innledning og avslutning. Strukturmønsteret innebar at Sturlubóks og Hauksbóks sluttord, der det skrives at Island var hedensk i mer enn hundre år, ledet opp til misjonsfortellingen i Kristni saga og Þorvalds Þáttir víðförla.

Etter at Ur-Landnáma ble skrevet, tenker man seg at det Islandske samfunn i økende grad kommer i kontakt med det kristne Europa, samtidig som kirken og kongens makt øker. Dette setter i gang ønsket om å presentere enn fullstendig Islandshistorie, som er i harmoni med den samfunnsmessige endringsprosessen. Man ønsker ikke lenger bare å fortelle om begynnelsen, men også om fortsettelsen, og hvordan Island ble kristnet. Hvis dette er tilfelle, må det innebære at Landnámabók i prosessen fra Ur-Landnámabók til Sturlubók og Hauksbók har endret status og formål, landnámaet ble nå satt inn i et større hele.¹⁵⁰ Islendingene som etnisk gruppe re-definerte seg selv inn i en større kontekst, i reaksjon til en endret historisk virkelighet.

Innledningen og avslutningen i Melabók er annerledes, og må forklares ut fra andre kriterier. Som vi har sett overfor gir den et mer lokalt og regionalt uttrykk. Når den i tillegg utelater den kronologiske rammen, og starter rett på sak, og avslutter med noe som kan minne om et forsvarsskrift, virker den mye mer intern, om man kan bruke et slikt ord. Teksten plasserer ikke det islandske samfunnet i det øvrige kristne Europa slik som Sturlubók og Hauksbók gjør.

Jón Jóhannesson mente at Melabóks epilogen opprinnelig sto i Styrmisbók.¹⁵¹ Sveinbjörn Rafnsson avviser denne dateringen, og tror heller ikke at den er et forsvarsskrift. Rafnsson

---

¹⁴⁸ Rafnsson 1974:21-22.

¹⁴⁹ Rafnsson 1974:67.

¹⁵⁰ Bruhn 1999:171.

¹⁵¹ Meulengracht Sørensen 1993:85.

---

mener igjen at det her dreier seg om eiendomsforhold.¹⁵² Blant majoriteten av den øvrige forskningen, hersker det imidlertid en enighet om at formålet bak denne epilogen var å vise islendingenes fornemme herkomst, og deres nedarvede rett til landet. Landnámabók ble sammenlignet med opprinnelseshistorier lik de vi finner i *Mosebøkene*, *Josvas Bok* og *Historia regum Britanniae*. Man mente at det i Landnámabók ble demonstrert en generell interesse for fortidens bedrifter som også er synlige i andre samtidige verker som hos *Saxo* og *William of Malmesbury*.¹⁵³

Melabók er altså ikke overlevert i samme kontekst som Sturlubók og Hauksbók. Her forslo imidlertid John McKinnel at Melabók i AM 445 b, 4to, hadde vært en del av en stor sagacodex fra ca 1400 som i forskningen har blitt kalt Pseudo-Vatnshyrna.¹⁵⁴ Dette har Margaret Clunies Ross tatt videre, og har sett på de store sagacodexene, eller verk som har samlet sammen flere sagaer under ett. Hun mener å se at det i disse codexene er et slags regionalt lim som holder dem sammen, det er et slags regionalt tema. Temainndelingen mener hun vitner om at en sterk motivasjon bak sagaskrivning har vært ønsket om å skrive historien til en bestemt region og dens befolkning.¹⁵⁵ Pseudo-Vatnshyrna har mange sagaer til felles med en annen codex som heter Vatnshyrna, men det er altså bare Pseudo-Vatnshyrna som har fragmentet fra Melabók. Clunies Ross skriver at John McKinnell mente at begge codexene kom fra samme område og samme periode. Clunies Ross mener at sagaene som codexene har felles, uttrykker et sterkt regionalt fokus. I tillegg mener hun at for de delene som Pseudo-Vatnshyrna ikke deler med Vatnshyrna, så synes det å foreligge indisier på at de er særlig assosierte med Snorri Markusson og hans familie. Denne assosiasjonen kommer av at for en rekke av sagaene i Pseudo-Vatnshyrna, men også Vatnshyrna, så trekkes det genealogier ned til Mela-Snorri eller hans kone.¹⁵⁶ Argumentasjonsrekken skal jeg komme tilbake til under når jeg diskuterer genealogier.

Forskjeller i innhold

En generell teori går ut på at Sturla og Haukur har lagt inn forholdsvis mye sagamateriale og genealogi i sine redaksjoner, mens Mela-Snorri har holdt seg nærmere Ur-Landnáma, med unntak av genealogiene. Derfor er hans versjon mye kortere enn de andres. Haukur på sin side

---

¹⁵² Rafnsson 1974:100.

¹⁵³ Meulengracht Sørensen 1993:85.

¹⁵⁴ Rafnsson 1974:31. John Mckinnell:1970:304-38.

¹⁵⁵ Clunies Ross 1994:104.

¹⁵⁶ Clunies Ross 1994:110-113.

---

kommenterer i Hauksbók at hans Landnáma er lengre enn noen annens, siden han har brukt den teksten fra Styrmisbók eller Sturlubók som har vært mest utfyllende.

Sagamateriale

Sagamaterialets rolle i Landnámabók har blitt vurdert høyst forskjellig i forskningen. Rafnsson var en av de første til å legge vekt på sagaenes viktige rolle, og at de hadde en mengde feller materiale med Landnámabók. Han mener at både sagaene og Landnámabók er et resultat av en tid med dype sosiale motsetninger, og mener at epilogen i Melabók blant annet vitner om dette. Gamle bånd til tradisjonen ble brutt, og man trengte en legitimering av det bestående samhold.¹⁵⁷ Rafnsson slår fast, slik som også Bruhn gjør senere, at forandringen i samfunnet bør kunne spores i forskjellene mellom redaksjonene. I den forbindelse er sagaenes rolle svært viktig, fordi han mener at sagaene og redaksjonene av Landnámabók er skrevet i dialog med hverandre. På den måten blir det viktig å tolke Landnámabók ut fra en sammenligning med sagaene.¹⁵⁸

Ole Bruhn viser til hvordan landnámstiden har en dobbel artikkelasjon i Landnámabóks redaksjoner og sagalitteraturen. Han mener at de mange variasjoner viser at Landnáma-tradisjonen i islandsk middelalder ikke var en stabil, sosial tradisjon, men en litterær tradisjon, som avspeilte og tok form etter den historiske og ideologiske utvikling.¹⁵⁹ Til tross for de endringer som forskningen har avdekket blant annet mellom de ulike middelalder-redaksjonene av Landnámabók, så mener derimot Friðriksson og Vésteinsson at landnámstradisjonen har vært svært stabil. Etter å ha undersøkt landnámsfortellingene i Landnámabók og de man finner i sagaene, mener de å finne en bemerkelsesverdig enighet mellom disse to kategoriene av landnámsfortellinger. De mener at det ser ut som at alle fortellingene gjør bruk av, og skriver om, eller gjenskaper, det samme materialet. For Friðriksson og Vésteinsson blir det en svært viktig konklusjon at de deler det samme materialet, siden det foreslår en overensstemmelse i informasjonen som var tilgjengelig for sagaforfatteren om opphavet til deres lokalsamfunn.¹⁶⁰

Denne enigheten mellom de forskjellige landnámsfortellinger, mener Friðriksson og Vésteinsson er et uttrykk for at det islandske samfunn i det 13. århundre *ikke* var besatt av sin

---

¹⁵⁷ Rafnsson 1974:161-164.

¹⁵⁸ Rafnsson 1974:161, 219.

¹⁵⁹ Bruhn 1999:173.

---

fortid, for da ville man hatt flere motsatte tradisjoner eller versjoner av hendelser.¹⁶¹ Til dette kan man innvende at den islandske litteratur i det 13. århundre var skrevet av en forholdsvis liten overklasse, som tydelig blir demonstrert av at de forskjellige Landnáma-redaktører alle er i slekt, fra samme del av landet, og tilhører det øverste sjikt av makteliten. Bruhn understreker at skriften i middelalderen ikke er et nøytralt medium, og derfor ikke uttrykker den sosiale konsensus. I stedet uttrykker skriften den sosiale autoritet som står bak.¹⁶² På dette grunnlag, vil jeg innvende mot Friðrikssons og Vésteinssons uttalelse, at selv om ikke jeg heller tror at islendingene i det 13. Århundre var *besatt* av sin fortid, mener jeg like fullt at det samlede skriftlige materiale fra det 12. Og 13. århundre markant oppviser, at islendingene var opptatt av å definere seg selv som en egen etnisk gruppe.

Rafnssons og Bruhns standpunkt er forent i et syn på at landnámshistoriene er skrevet av makteliten i det islandske samfunnet. Forskjellen dem i mellom er imidlertid at Rafnsson mener at denne maktelitens fremste kjennetegn er at de er jordeiere, og det er utfra dette kriterium vi må tolke de endringer som gjøres i middelalder redaksjonene. Rafnsson mener blant annet at forklaringshistoriene til gårdsnavnene øker gjennom hele tekstutviklingen.¹⁶³ Han mener at når Ur-Landnáma ble skrevet hadde visse ætter gårder, men når sagaene ble skrevet hadde gårdene byttet eiere. De nye eierne prøvde så å befeste og rettferdiggjøre sin eiendomsrett med. En slik legitimering av eiendomsrett prøvde de å gjennomføre ved å interpolere beretninger om hauger.¹⁶⁴ Dette, hevder Rafnsson, gjorde de på bakgrunn av en norsk modell, der de norske gravhaugene var å betrakte som odelshauger, som hadde noe å si for arverett. Økningen i haug-beretningen mener han er påfallende, og sier noe om Landnámabóks formål, nemlig at det dreide seg om eiendomsrett.¹⁶⁵

Mot Rafnsson vil jeg i denne forbindelsen innvende at haugen først og fremst har blitt tolket som et maktsymbol. Selv om haugen samtidig har vært et uttrykk for arv, så var det nok først og fremst for å markere ættas territorium og tilhørighet, det var ikke snakk om arv i juridisk forstand. Derfor kan ikke haug-fortellingene brukes i en argumentasjon for at Landnámabók i siste instans dreide seg om eiendomsrett. Derimot er dens mektige symbolverdi verdt å merke

---

¹⁶⁰ Friðriksson og Vésteinsson 2003:144.

¹⁶¹ Friðriksson og Vésteinsson 2003:145.

¹⁶² Bruhn 1999:156.

¹⁶³ Rafnsson 1974:196.

¹⁶⁴ Rafnsson 1974:203.

¹⁶⁵ Rafnsson 1974:196-199.

---

seg. Haugsymbolikken brukes hyppig i framfor alt kongesagaene. Haugen er et kongelig symbol, og om ønsket er å bygge opp sin status og ry, ville haugen være et nærliggende symbol å ta i bruk. Haugens symbolbruk blir tydelig ved å vise til det danske Jelling-dynastiet, som i tilknytning til kongens kirke, konstruerte to massive hauger som ruvet monumentalt i landskapet. Dette ble gjennomført til tross for de hedenske konnotasjoner til gravhaugen, og dessuten i tilknytning til en runestein som fortalte om kristninga av Danmark og Norge.¹⁶⁶ Det er påtakelig at Rafnsson kan påvise at det er Hauksbók som har flest henvisninger til hauger, og spesielt i syd- og vestfjordingen som Haukur hadde særlige bånd til.¹⁶⁷ I tillegg er også Haukur den eneste landnámsredaktøren som tre ganger trekker sin slekt i linje tilbake til en konge, den irske kongen Kjarval Irakonungr. Det blir svært tydelig at han ønsker å fremheve sin egen posisjon.

Genealogiene

De genealogiske innskuddene viser tydelig at alle redaktørene ønsket å fremme sin egen status, gjennom å fremheve sine slektsforbindelser til landnámsmennene. Bruhn påpeker at det i Sturlubók gjøres 11 ganger, i Hauksbók 10 ganger og i Melabók 40 ganger. Vi får dermed et inntrykk av at Mela-Snorri har hatt særlige interesser i denne forbindelse. Det virker som om Mela-Snorri er mer opptatt av Melamennenes historie, heller enn en islandshistorie, og derfor var ikke den kronologiske rammen viktig. Bruhn forslår at Sturlubók og Hauksbók var mer opptatt av Islands helhet enn Melabók.¹⁶⁸ Dette tror jeg man kan avvise både ved å vise til Melabóks stramme disposisjon, samt den særlige epilogen der det begrunnes hvorfor det er så viktig å skrive om landnám. Epilogen ser definitivt ut til å være et forsvar av islendingene som samlet og avgrenset etnisk gruppe.

Bruhn foreslår videre at tilføyelsene av det genealogiske materialet må ses i kontekst av at alle redaktørene, tilhørte en tjenesteadel under den norske kongen, og at de genealogiske tilføyelser kan tolkes som et innlegg i et forsvar for sin posisjon. Adel er i det hele tatt et viktig begrep i Bruhns fortolkning av Landnámabók, der han ser den som et uttrykk for å gi historisk berettigelse for en islandsk adel.¹⁶⁹

---

¹⁶⁶ Se Roesdahl "Prestige, Display and Monuments in Viking Age Scandinavia," i: *Les Mondes Normands (VIIIe-s.)*: Actes du 11e Congrès International d'Archéologie Médiévale 1989.

¹⁶⁷ Rafnsson 1974:199.

¹⁶⁸ Bruhn 1999:172-173.

¹⁶⁹ Bruhn 1999:172-173.

Dette er også et moment som ble tatt opp av Rafnsson. Han ser muligheter for at de innskutte slektleddene kunne ha blitt satt inn ut fra både symbolske og dekorative formål, men tror det er mest sannsynlig at en ættestolthet ligger bak. For Melabók og Hauksbóks del tror han at redaktørene ønsket å fremheve sin egen nobilitet og egnethet for tjeneste hos kongen, mens for Sturlubók mener han det dreier seg om å rettferdiggjøre sturlungenes maktekspansjon på 1200-tallet.¹⁷⁰

Som tidligere nevnt har Clunies Ross ment at å skrive om landnám ikke bare var viktig for å sikre islandsk slektsstolthet, men også for å sikre islandsk likhet med hierarkiske utenlandske samfunn.¹⁷¹ Det er altså både interne og eksterne forhold man bør ta i betraktning, når man ser at det trekkes genealogiske linjer både bakover i tid, og framover til redaktørens samtid. Her ser vi et eksempel fra Sturlubók på at de fleste landnámsmenn sies å stamme fra Norge:

Bjørn Buna het en gjev herse i Norge, sønn av Vær-Grim herse fra Sogn. Mor til Grim var Hervor, datter av Torgerd, datter av Øylog herse fra Sogn. Nesten alle stormenn fra Island nedstammer fra Bjørn. Han var gift med Velaug, og de hadde tre sønner. Den ene var Kjetil Flatnev, den andre var Rapp, og den tredje Helge. De var gjeve menn, og om deres etterkommere blir det sagt meget i denne boken.¹⁷²

Dette ser jeg som et klart uttrykk for at isleendingene definerer seg selv som egen etnisk gruppe, som er tydelig assosiert med, men likevel adskilt som et selvstendig samfunn fra nordmennene.

Clunies Ross er opptatt av hvordan det ser ut til å være viktige sammenhenger mellom grupper av sagatekster, og mytiske, legendariske og historiske individer. Særlig ser hun at spesielle slekter spiller en rolle her. Hun mener at ved å analysere disse forholdene, så kan man få et innblikk i motivasjonen for den litterære produksjon og reproduksjon av islandske middelaldertekster, inkludert Landnámabók. Tekstene er ofte i slekt gjennom personer som opptrer i de ulike tekstene. Ofte fungerer enkeltpersoner som kanaler mellom periodene og verdenene. Ved å referere til personer som Bjørn Buna overfor, uttrykkes en stolthet i en felles skandinavisk fortid. Hun mener at en av de sterkeste impulsene for å skrive sagaer har

---

¹⁷⁰ Rafnsson 1974:196-187.

¹⁷¹ Clunies Ross 1994:91.

¹⁷² Landnámsboken 1997:49. Norrøn tekst i Landnámabók, ÍF1969, S10: *Björn Buna hét hersir ágætr í Nóregi, son Veðrar-Gríms ór Sogni; móðir Gríms var Hervor, dóttir Þorgerðar Eylaugsdóttur hersis ór Sogni. Frá Birni er nær allt stórmenni komit á Íslandi; hann átti Vélaugu. Þau áttu þrjá sonu; einn var Ketill flatnefr, annarr Hrappr, þriðji Helgi; þeir vǫru ágætir menn, ok er frá þeira afkvæmi mart sagt í þessi bók.*

---

vært et ønske om å skrive historien til en bestemt region eller familier. Dette mener hun ble realisert ved at mektige familier fungerte som patroner for prester eller klostre, som så kunne skrive for dem. Det var slik Clunies Ross vurderte forholdet mellom Melabók og Pseudo-Vatnshyrna overfor. Et av motivene bak var å fremheve en region eller en familie, og hun mener akkurat de samme tendenser kan finnes igjen i andre codexer som Hauksbók, Flateyjarbók og Möðruvallabók. De har foretatt en regional utvelgelse av sitt stoff, og dette blir synlig gjennom at det i innskutte genealogier, vektlegges berømte forfedre til mektige individer og personer i samtiden.¹⁷³

Clunies Ross mener at mektige individer i sin samtid, som blant annet Mela-Snorri og Haukur Erlendsson har skapt historie ut fra individuelle sagaer. Ved å gjøre dette har de forhøyet sin egen status og omdømme. Hun sammenligner dem med moderne media-baroner, som kjøper opp TV-stasjoner og regionale aviser for å bygge opp et stort internasjonalt imperium og kontrollere informasjonsstrømmen innad.¹⁷⁴

Vi ser at grunnene for innskutt genealogi kan være mange. Det kan være for å etablere en avgrenset islandsk identitet, det kan være for å bygge opp en ideologi rundt en islandsk adel som styrker deres posisjon i forhold til utenlandsk kritikk, og det kan være for intern politisk rivalisering. Nettopp her aner jeg Melabóks motivering. Melabók fremstår som en mye mer lokal variant enn Hauksbók. Hauksbók gjør gjennom både rammefortellingen og slektsføringer konge og kristendom adskillig mer til stede enn i Melabók. Dette vil jeg utforske i de to neste kapitlene, men først vil jeg ta en kjapp oversikt over de samfunnsendringer, som flere forskere, inkludert Rafnsson og Ole Bruhn mener å ha påvist i en sammenligning mellom redaksjonene.

Samfunnsendringer

Både Rafnsson og Bruhn har altså hevdet av ved å sammenligne redaksjonenes forskjeller kan man se presise uttrykk for samfunnsmessige forandringer. En rekke mulige motiver for redaktørene reproduksjon av Ur-Landnámabók er tatt opp ovenfor, og noen av samfunnsendringene er også antydnet. En inngående studie av alle samfunnsendringer er det ikke rom for å gå inn på her, men jeg vil prøve å gi en kort oppsummering av hvilke trender

---

¹⁷³ Clunies Ross 1994:97-105.

¹⁷⁴ Clunies Ross 1994:114.

---

man mener å se. Denne oppsummeringen kan ses som en bakgrunn, når jeg i de to neste kapitlene går nærmere inn på forholdene i redaktørenes samtid.

Rafnsson er særlig opptatt av at redaksjonene har kommet til gjennom dype sosiale motsetninger, som hovedsakelig dreier seg om eiendomsrett til jord¹⁷⁵. Han betrakter Melabók som det eldste stadium i Landnáma-overlevering, og det virker som om han derfor mener den reflekterer Ur-Landnåmas formel. Han mener nemlig at dens formelaktige preg, gjør at den står frem som et *register* over ikke bare rettigheter til jord, men også treller. Ur-Landnåmas formål, som altså blir avspeilet i Melabók, er å vokte ættejordene mot kongen, og trekker særlig fram de mange negative omtaler av kong Harald hårfagre. Hårfagre skulle ha blitt oppfattet som en trussel mot islandsk ættejord.¹⁷⁶

Rafnsson mener Sturlubók er opptatt av å verne godedømmene og avgiftspliktige bønders rettigheter i forhold til kongemakten.¹⁷⁷ Dette mener han blant annet å se uttrykt i fjerdingsepilogene som ramser opp de gjæveste landnåmsmenn. Her ser han ut til å være inne på samme tanke som Barði Guðmundsson som mente at Landnåmabóks formål var å synliggjøre godenes stamfedre.¹⁷⁸ Siden fjerdingsinndelingen brytes, og ikke lenger er inntakt som i Melabók, tolker Rafnsson dette som et uttrykk for sturlungenes maktekspansjon på 1200 tallet, og konsentreringen av makt hos enkelte goder. Det er altså snakk om et forsøk på legitimering av makt, og en tendensiøs historieskrivning som favoriserer sturlungene.¹⁷⁹

Hauksbók mener Rafnsson representerer noe helt nytt, for her fremstilles ikke lenger Harald Hårfagre som en tyrann, men heller som en diplomat. Dette er stikk i strid med Melabók, og han mener Hauksbók demonstrerer et endret syn på kongemakten. Den demonstrerer en feudaliseringstrend.¹⁸⁰

For Bruhns del er han på mange områder enig med Rafnsson i de samfunnsendringer man kan spore ved å sammenligne redaksjonene. Hovedforskjellen er at Bruhn ikke er med på at det dreier seg om jord, men om makt. Han mener at kirken og kongens økte innflytelse på Island

---

¹⁷⁵ Rafnsson 1974:161.

¹⁷⁶ Rafnsson 1974:217.

¹⁷⁷ Rafnsson 1974:196.

¹⁷⁸ Meulengracht Sørensen 1993:84.

¹⁷⁹ Rafnsson 1974:216-217.

¹⁸⁰ Rafnsson 1974:214, 217.

---

endrer samfunnet. Sturlubók mener han vitner, om at godene, de islandske høvdingene, ønsker å forsvare sine interesser og sin makt mot kongen og kirken. Hauksbók derimot vitner mer om et samfunn der Island er kommet under den norske kongen, hvilket vil sin endrede politiske forhold, der det nå hersker en intern konkurranse om de kongelige embeter. Men Bruhn ser likevel for seg at både Sturlubók og Hauksbók prøver å fremstille en Islandshistorie, i lys av den nye og sterke rollen til konge og kirke.¹⁸¹ Hans tolkning av Melabók er helt annerledes enn både Rafnssons og andre forskere. Han holder der for åpent at Melabók er en moderne Landnáma, som demonstrerer indre strid i et samfunn der slaget om Island er tapt, og kongen og kirken danner en selvfølgelig ramme rundt samfunnet.¹⁸²

En sammenligning av redaksjonene synes altså å vise at endringene i de forskjellige versjonene av Landnáma, skyldes samfunnsmessige endringer. Det synes også som om redaktørene har brukt Landnámabók som et virkemiddel for politisk propaganda, nettopp fordi Landnámabók hadde stor symbolsk verdi. Vésteinn Ólasson er inne på denne symbolverdien når han påpeker, at den tidligste bosettingshistorien fremstår som et viktig historisk referansepunkt, mens kristningen på slutten av sagaperioden er et annet som markerer at en ny tid er kommet. Han mener at den hedenske fortid, her representert i Landnámabók, i overgangsfasen til den nye kristne era tilegner seg en form for mytisk viktighet.¹⁸³

Landnámabók som skapelsesmyte

Vésteinn Ólason mener altså at Landnámabók ser ut til å ha tilegnet seg en form for mytisk viktighet. Kirsten Hastrup og Preben Meulengracht Sørensen foreslår at Landnámabók ikke bare er islendingenes opprinnelseshistorie, men også deres skapelses- eller opprinnelsesmyte.¹⁸⁴

For å undersøke denne fortolkningen nærmere, er det nødvendig å undersøke hvordan en skapelsesmyte er definert. En opprinnelsesmyte, eller en skapelsesmyte, forteller om universets orden eller tilblivelse. Denne typen myter ønsker gjerne å si noe om meningen med verdens skapelse, og er alltid kulturspesifikke til den kulturen de har opphav i. De står gjerne modell for andre typer kulturelle handlinger, og kan i en forlengelse av dette finne uttrykk i

---

¹⁸¹ Bruhn 1999:173.

¹⁸² Bruhn 1999:173.

¹⁸³ Ólason 1998:21.

---

rituelle handlinger som visualiserer visse symbolske meninger fremført i myten.¹⁸⁵ Mytene er imidlertid religionens fortellinger, der gudene er hovedaktørene, og derfor kan ikke Landnámabók bli betegnet som en skapelsesmyte i religiøs forstand. Men Landnámabóks likhet med mytene er slående, på den måten at dette er opprinnelsesfortellingen om hvordan samfunnet på Island ble til, og i en rekke fortellinger får vi også vite hvordan guder og makter var del av denne prosessen. Religionshistorikeren Gro Steinsland skriver om myter, at de er en speiling av kulturers livsbetingelser, naturlandskap, klima og tradisjoner. Hun skriver videre at når man slo seg ned på et nytt sted, som for eksempel på Island, var det livsnødvendig å bringe med seg en form for orden. Man måtte organisere en ny ordnet verden, et nytt kosmos, der mytene sto modell.¹⁸⁶ På bakgrunn av dette er det fullt mulig å tolke Landnámabók som en slags skapelsesmyte i utvidet forstand, der formålet er å etablere et nytt kosmos eller samfunn. Her binder fortellingene sammen mennesker, jorden og det guddommelige, og får slik berettiget det nye samfunnet gjennom historiske og religiøse argumenter.

Skapelsen av et nytt samfunn er svært tydelig i Landnámabók. Bit for bit ble landet tatt av mennesker, som merket det som sitt gjennom symbolske handlinger og ga det navn. Slik ser vi at landet går fra å være natur til å bli kultur. Landskapet får sin historie slik som Friðriksson og Vésteinsson skriver. Innvandrerbefolkningen går med Hastrups ord, fra å være "number to name", og tilegner seg dermed en egen identitet som etnisk gruppe. Fokus for teksten er ikke først og fremst landnámstiden, men det som blir *skapt* i denne epoken - det nye samfunnet Island.

I dette kapitlet om Landnámabók og samfunnet har vi altså sett på en rekke fortolkningsmodeller av Landnámabóks funksjon. Selv om Landnámabóks hovedinnhold er forholdet mellom mennesker og jord, ser ikke Landnámas formål ut til å være eiendomsrett, siden både person- og stedsopplysningene er for upresise. Landnáma som historieverk kan også trekkes i tvil blant annet på grunn av at vi ser at Melabók mangler den historiske og kronologiske rammen som vi finner hos både Sturlubók og Hauksbók.

---

¹⁸⁴ Hastrup 1990:98. Meulengracht Sørensen 1993:82.

¹⁸⁵ Eliade, red: The encyclopedia of Religion 1995:94.

¹⁸⁶ Steinsland:1997:15, 20.

Vi har også sett at Landnámas reproduksjon i middelalderen kan tolkes som politisk propaganda, siden et viktig mål for redaktørenes del ser ut til å fremheve seg selv og sin egen familie. Slik kan man hevde at Landnámabók dreier seg om å etablere en islandsk adel. En innvending er at Landnámabóks framstilling er svært nyansert, og fremstiller samfunnet som en *flerhet*. Denne flerheten er omsluttet av en systematisk framstilling, blant annet inndelingen i fjerdingen og sluttepilogen, der Island blir adressert som en *enhet*. Dette betyr at fortellingen har betydning utover det lokale, utover sosial klasser, og kan ses på som et ønske om å fortelle om etableringen av det islandske *samfunnet*.

Til sist ser vi at de mytologiske og religiøse fortellinger, som er flettet sammen med landnámsfortellingene, gjør at Landnámabók tilsynelatende pretenderer som mytologisk fortelling. Landnámabók ser altså ut til å unndra seg en genremessig bestemmelse, og det gjør det vanskelig å fastsette Landnámas funksjon, eller redaktørenes motiver bak dens reproduksjonen på 12-1300-tallet. Redaktørene ser ut til å gi avvikende framstillinger av det islandske samfunnet, der for eksempel Melabók er kortere, og inkluderer ikke Island i det kristne Europa på samme måte som Hauksbók. Hvorfor har tre forskjellige personer i Islands maktelite ønsket å reprodusere Landnámabók innenfor nesten samme periode? Dette vil jeg se nærmere på i de to neste kapitlene.

---

5. REDAKTØRENE OG DERES INNBYRDES FORHOLD

Man har ikke vært særlig opptatt av middelalder-redaktørenes forhold seg i mellom, verken når det gjelder deres slektskapsforhold eller politiske relasjoner, når man har søkt motiver for Landnámabóks produsjon og re-produksjon. Finnur Magnússon skrev imidlertid inngående om Styrnirs, Sturlas og Haukurs liv, og mente blant annet at Haukur hadde kommet i besittelse av Sturlas manuskripter etter Sturlas død. Dette mener han skjedde da Sturlas prestesønn Þórðr døde. Siden Sturlas andre sønn Snorri ikke interesserte seg for boklig lærdom, gikk hans skrifter videre til Sturlas etterfølger som lagmann, Erlendr Ólafsson, Haukurs far.¹⁸⁷

Det er tydelig at Magnússon ønsket å plassere alle redaktørene i en strak linje tilbake til Ari. Snorri arver Aris skrifter som omhandler blant annet landnám fra Jón Loptsson eller Aris svoger Magnus. Deretter går arven videre til Sturla Þórðarson etter Snorri Sturlussons død, før de sist havner hos Haukurs far og Haukur selv. Dette skulle forklare hvordan de ulike redaksjonene har kommet til. Det er imidlertid et hull i hans argumentasjon, og det er at han ikke omtaler Snorri Markusson, men det gjør heller ikke Haukur i sin epilog, og skal vi tro dateringene, var Melabók allerede skrevet da Haukur skrev sin redaksjon av Landnámabók.

Nettopp forholdet mellom Snorri Markusson og Haukur Erlendsson interesserer meg derfor, og er en av grunnene til at jeg i utgangspunktet fattet interesse for forholdet mellom ikke bare redaksjonene og deres innhold og avvik fra hverandre, men også redaktørene. Kanskje kan et studie og en sammenligning av deres liv og posisjon i samtiden bringe ytterligere lys over deres motiver for å ikke bare produsere en ny redaksjon av Landnámabók, men også endre dens innhold. For selv om Magnússon skulle har rett i at Ur-Landnáma har blitt overlevert slik, så har det jo ikke utelukkende foregått en kopiering, men også en endring av dens innhold. Igjen kommer vi tilbake til hvilke motiver som kan ha ligget bak produksjonen og re-produksjonen av Landnámabók. Det var nok lignende tanker Finnur Jónsson var inne på da han skrev:

Landnámas tilblivelsessted er utvilsomt. For det første henpeger de til de knyttede navne: Styrme, Sturla, Haukr, Melaslægten alle til det vestlige (sydvestlige) Island. (...) så er det ganske klart, hvilket misforhold der er mellom de enkelte hovedafsnit i bogen, og hvilken begunstigeelse Vestlander overalt nyder(...)¹⁸⁸

---

¹⁸⁷ Magnússon: 1838:37-38.

¹⁸⁸ Jónsson: 1900:LII-LIII.

Styrmir Kárason

Styrmir Kárason (d. 1245) kjenner vi fra de islandske annaler, Hauksbók og Sturlungasaga. Hans bakgrunn og familie vet vi lite om. Det er foreslått at en av hans bestefedre var Styrmir Hreinsson, abbed i Hitardal.¹⁸⁹ Hans far Kári, kan også ha vært abbed.¹⁹⁰ Det virker i alle fall som Styrmir kom fra en familie med sterke røtter til klosteret og kirken. Selv var han prior, det vil si bestyrer, på det augustinske klosteret Viðey fra 1235 og kanskje frem til sin død i 1245.¹⁹¹

Som prior skrev Styrmir en lengre og revidert utgave av benediktinermunken Gunnlaugur Leifssons latinske saga om Olav den hellige.¹⁹² Sagaen er tapt, men fragmenter er sitert i Flateyarbók. I tillegg skrev altså Styrmir en versjon av Landnámabók. Om han skrev andre verk vet vi ikke, men det er sannsynlig siden han tilhørte klostermiljøet og det litterære miljøet rundt sturlungene.

Styrmir var ikke bare prior og sagaskriver, han var også lovsigemann, først i 1210 og fem somre fremover, og så igjen i 1232.¹⁹³ Dette er registrert i en rekke annaler for både 1210 og 1232.¹⁹⁴ Sturlunga saga forteller at Styrmir et år vikarierte som lovsigemann for Snorri Sturlusson.¹⁹⁵ Han meklet i konflikter, og tilhørte lenge Snorri Sturlussons husstand. Vi aner bildet av en mektig og karismatisk leder i både politiske og kirkelige spørsmål.

Styrmir døde i 1245. Sannsynligvis har han skrevet både sin Landnáma og Olafssaga lenge før den tid. Forskere mener at Styrmir må ha skrevet Olavssagaen ferdig før 1230. Det året ga Snorri ut Heimskringla, og man tror at Styrmis Olavssaga har vært den største kilden til Snorris egen Olavs saga.¹⁹⁶ Når det gjelder Landnáma, vet man ikke når Styrmir kunne ha skrevet den.

Imidlertid er det svært interessant at Styrmir Kárason skrev om både landnám og Olav den hellige. Dette faktum åpner for en sammenheng mellom Styrmirs kirkelige embete som prior

---

¹⁸⁹ Jónsson 1900:XIX.

¹⁹⁰ Sturlunga saga 1946, 39. Ættskrá.

¹⁹¹ Kristjánsson 1997:160.

¹⁹² Kristjánsson 1997:160.

¹⁹³ Sturlungasaga 1878:469, red. Vigfusson.

¹⁹⁴ Se Islandske Annaler 1977, for 1210: I, II, IV, V, IX, X, og for 1232: III, IV, V, VIII, IX, X.

¹⁹⁵ Sturlungasaga 1904: 376.

¹⁹⁶ Kristjánsson 1997:160.

---

og derav interesse for helgenberetninger, og hans stilling som lovsigemann, som igjen kan ha generert en interesse for Islands historie. Ved å fokusere på denne sammenhengen, åpner det seg flere muligheter.

For det første virker det sannsynlig at også Styrmissbók, slik som Sturlubók og Hauksbók, har hatt en kristen, kronologisk ramme. I tiden rundt Styrmir, var det en rekke munk og prester som skrev sagaberetninger om norske konger. Gunnlaugur Leifsson skrev en latinsk saga om Olav Tryggvasson. Andre kolleger av Gunnlaugur på klosteret Þingeyrar rundt år 1200, skrev også kongesagaer. Det gjorde også Oddr Snorrason og abbeden Karl Jónsson.¹⁹⁷ Styrmir føyer seg dermed inn i rekken av prester som skrev om misjon og konger. Det virker derfor sannsynlig at også Styrmissbók ønsket å plassere Island og dens historie, godt innenfor den kristne tradisjon og verdensbilde, slik som det ble tatt opp i forrige kapittel.

Når det gjelder de øvrige Landnámaredaktørene, bemerker Finnur Jónsson i sin 1900-utgave, at Snorri Markusson, skriveren av Melabók er i nær slekt med de to andre Landnámsbearbeiderne, Sturla Þórðarson og Haukur Erlendsson.¹⁹⁸ Slektskapsforholdet fikk meg til å utarbeide følgende slektstre. Slektstreet er satt opp med utgangspunkt i slektstrærne i Sturlunga sagas utgivelse av 1946.¹⁹⁹ Bare de relevante personer er tatt med. Snorri Sturlussons søstre er for eksempel utelatt. Tegnet ν indikerer hvem personen er gift med, dødsår står i parentes. Landnámsredaktørene er uthevet med fet type.

---

¹⁹⁷ Kristjánsson 1997:155.

¹⁹⁸ Jónsson 1900:V.

¹⁹⁹ Sturlunga saga 1946.

Böðvarr i Görðum (1187)

Þórdr prestr (1120)

v Snælaug Högnadóttir

Guðny

v Hvamm-Sturla (1183)

Böðvarr

Þorleifr

Markus

Þórðr

Sighvatr

Snorri

Þórðr

Snorri (1313)
v Helga Ketils.

Sturla (1284) Sturla (1238)
og Ólafr og Þórðr
hvítas.(1259) kakali (1256)

Tre døtre,
og tre sønner

Ögmundr

Jarngerð (stemor)

v Erlend Sterki (1312)

Valgerð

Haukur (1334)

Sturla Þórðarson

Sturla Þórðarson (1214-1284) er sannsynligvis skriveren av *Sturlubók*. Hans liv kjenner vi i stor grad fra genealogiene i *Sturlubók*, *Íslendingasaga* og de islandske annaler. *Íslendinga saga*, som han selv skal ha skrevet, utgjør størstedelen av kompilasjonen *Sturlungasaga*, antakelig redigert av lagmannen Þórðr Narfason (d. 1308).²⁰⁰

Sturla var uekte sønn av Þórðr Sturlason. Hans far, Þórðr Sturlason, var sønn av den mektige Hvamm-Sturla, og var bror til Sighvat og Snorre Sturlusson. Sturla vokste delvis opp på sin onkel, Snorre Sturlussons, gård Reykjholt. Av slektstreet overfor ser vi at Sturla gjennom sin bestemors bror er i slekt med både redaktøren av *Melabók* og *Hauksbók*. Haukur og Snorri Markusson er så nær i slekt som tremenninger, men Sturla er altså noe eldre.

---

²⁰⁰ Kristjánsson 1997:188

Sturla ble etter hvert en mektig gode, og var lovsigemann i 1251 ifølge annalene.²⁰¹ I 1263 beretter Henrik Høyers annaler at Sturla måtte dra fra landet etter en konflikt med Rafn Oddson: "*Utanferð Sturlu þrðar sonar oc var tekinn meðvalldi af Rafni Oddz synitvunget.*"²⁰² I Sturlunga saga står det at striden dreide seg om en krangel mellom Sturlas sønn, Snorre Þórðarson og Odd Rafnsson.²⁰³ Sturla samler flere menn til å ri mot Rafn, men en mann ved navn Vigfus trekker seg. Vigfus sender så Snorri Markusson, den antatte skriveren av Melabók som hemmelig sendebud for å advare Rafn. Det kom likevel til et oppgjør, og Sturla ble dømt til å forlate landet.

Sturla dro så til Norge, og ble Kong Magnus Lagabøtes skald og historiker. Som skald og historiker er han tilskrevet en rekke verker: Hákonar saga Hákonarson, Magnus saga lagabætis, Íslendinga saga, Sturlubók-versjonen av Landnámabók, og sannsynligvis også Kristni saga. Man vet ikke når Sturla har skrevet Landnámabók, men Finnur Jónsson anser det som sannsynlig at den er skrevet mellom 1245 og 1260, altså før Sturla måtte forlate Island.²⁰⁴ I 1271 kom han imidlertid tilbake, da som kongens mann, og innførte den upopulære loven Jarnsiða. Sturlas aktivitet er også å finne i annalenes nedtegnelser. For eksempel sies det om Jarnsiða i Annales Reseniani i år 1271: "*Stvrla com vt (með) logboc Jarn siðv*"²⁰⁵ Med introduksjonen av Jarnsiðas ble lovsigemann-embetet avskaffet og Sturla ble utnevnt av kongen, som Islands eneste lagmann. Embetet hadde han helt til geistligheten og lekmennene begynte å strides om eierskapet av egenkirkene, det såkalte *staðarmál*. Hans sønn, Þórdr ble senere kong Magnus Lagabøtes hirdprest.²⁰⁶

Det er tydelig at Sturla var en svært mektig mann med sterke bånd og personlige kontakter til både konge og kirke. Han var en mann med ståsted i den mektige sturlungafamilien, og dermed del av en sosial gruppe som sto i sentrum for den litterære produksjon av norske kongesagaer og to Landnámaredaksjoner. Dessuten har ikke bare Sturla selv, men også Styrmir, Snorri og også hans bror, Ólafr Hvítaskáld, hatt lovsiger-embetet. Forholdet kan styrke en ide om at landnámsredaktørene har hatt en særlig interesse av å presentere en Islandshistorie.

---

²⁰¹ Islandske Annaler: I, 1251: "*Stvrla toc logsogn*", se også for samme år: III, IV, V og VIII.

²⁰² Islandske Annaler, 1263 III.

²⁰³ Sturlunga saga 1904, bind II: 326-330.

²⁰⁴ Jónsson 1900.

²⁰⁵ Islandske Annaler, 1271 I.

²⁰⁶ Sturlungasaga: 1904:334.

Snorri Markusson

Snorri Markusson (d. 1313) på gården Melar regnes som skriveren av *Melabók*. Vi vet ikke så mye om Snorri Markusson, og som person er han utydelig i kildene. Vi hører om Snorri i Melabókens slektsregistre, de islandske annaler, og Sturlunga saga. Gjennom tekstene får vi vite at han bodde på gården Melar, som han arvet etter sin morfar diakonen Snorri Magnússon (d.1266).²⁰⁷ Man vet ikke når Snorri ble født, men antar at det kan ha vært rundt 1240, og ifølge Gottskalks annaler dør Mela-Snorri i 1313.²⁰⁸ Første gang vi møter Snorri er når han blir lagmann på sydlandet, dette står det om i *Annales Regii* for år 1302: "*Gudmundr Sigrdar son legifer ok Snori Markus son fyrir sunan land.*"²⁰⁹ Om Snorri Markusson selv står det ikke så mye om Sturlunga saga, men det står mer om hans far og hans brødre Böðvar Markusson (d.1264) og Þorleifur Markusson (d.1257). Brødrene var søskenbarn av Snorri Sturlusson, og gode venner med både han og hans sønner.

Av slektstreet overfor ser vi at Mela-Snorris bestefars søster, Guðny var gift med den mektige Hvamm-Sturla, og som var faren til Þórðr, Sighvatr og Snorri Sturlusson. Det betyr at de to redaktørene av *Melabók*, Snorri Markusson og Sturla Þórðarson var tremenninger. Følgelig var Mela-Snorri også tremenning med Sturla Sighvatsson og Þórðr kakali, to andre sentrale sturlunger i sturlungatiden. Dem kommer jeg tilbake til i et senere kapittel. Av slektstreet ser vi også at Snorri gjennom sin onkel Þórðr er fjernt i slekt med Haukur Erlendsson, Hauksbók-redaktøren. Familieforholdene at Snorri var nært i slekt med de øvrige Landnámaredaktørene.

Snorri Markusson trer fram i kildene i tre ulike roller: Først som sendebud for Vigfus i striden mellom Sturla Þórðarson og Rafn Oddson i 1263, så tar han det kongelige embetet lagmann i 1302, og til sist hører vi om ham som opposent til Haukur Erlendsson på Alltinget om skattespørsmål i 1304. Hvis vi antar at Snorre ble født rundt 1240, var han om lag 20 år da han fungerte som sendebud, og rundt 60 da han ble lagmann. Få år etter var han i strid med Haukur. Det ser ut til at Snorri kom til makten som relativt gammel. Hans anonymitet i Sturlunga saga kan skyldes, at Sturla som skrev den døde i 1283, det vil si før Snorri ble lagmann. Snorri Markussons beskjedne fremtreden i kildene kan kanskje tyde på at han, til tross for å være i slekt med sturlungene, hadde en beskjeden maktposisjon både på slutten av

---

²⁰⁷ Rafnsson 1974:32-33.

²⁰⁸ Islandske Annaler, VIII 1313. ²⁰⁸ Sturlungasaga: 1904:334.

²⁰⁸ Rafnsson 1974:32-33.

²⁰⁹ Islandske Annaler, IV 1302.

---

sturlunga-tiden, og ved inngangen til den nye islandske samfunnsorden under den norske kongen. Kanskje kan dette ha en sammenheng med at Mela-Snorri ikke ser ut til å ha et like nært forhold til det norske kongedømmet som de øvrige redaktørene.

Det er vanskelig å få et godt helhetsbilde av Snorri Markusson i kildene, men det er likevel ingen tvil om at han må ha vært en av de mektigste høvdingene på den tiden. Han var gift med datteren til lovsigemannen og presten Ketill Þorlaksson (d. 1237), og deres sønn Þorsteinn Snorrason, ble abbed på det rikeste klosteret på Island, augustinerklosteret Helgafell. Slike forhold tyder på sterke allianser til den kristne makteliten. Vi kjenner ikke til hvorvidt Snorri har skrevet andre verk enn Landnámabók.

Haukur Erlendsson

Hauksbók ble skrevet av Haukur Erlendsson (d. 1334). Haukur kjenner vi til gjennom Landnámabók, de islandske annaler, islandske diplomer og Diplomatarium Norwegicum. Man vet ikke når han ble født, men han døde i 1334. Hans far var lagmannen og ridderen Erlendr Sterki Ólafson (d. 1312), og hans stemor Jarngerð. I Sturlunga saga står det at Erlendr Sterki, sammen med Jón Einarsson, tok over lagmanns-embetet da Sturla trakk seg på grunn konfliktene rundt staðamál. Erlendr dukker først opp i de islandske annaler i 1283, der det fortelles at han er blitt lagmann, og allerede på den tid er han også kongens ridder, i og med at han betegnes som *herra*.²¹⁰ Han omtales i annalene som lagmann helt til 1296, etter det omtales han bare som *herra*, det vil si kongens ridder og håndgangne mann.²¹¹

Det er viktig å ta med, at det nordvestlige Island på 12-1300-tallet var i kraftig økonomisk vekst på grunn av etterspørselen etter tørrfisk. Vestlandet ble etter hvert Islands økonomiske tyngdepunkt, og det gjorde naturligvis jordeierne i vest rike.²¹² Samtidig var forholdene blitt vanskeligere for vanlige folk, og den norske kongemaktens stadige økte skatter var ikke populære. I annalene står det at Erlendr har vært kongens mann i slike saker, og at han reiste mye fram og tilbake mellom Norge og Island. I 1299, da Håkon Magnusson kalte inn tolv bønder og tolv håndgangne menn, var det bare de håndgagne menn, eller hirden, som møtte.

---

²¹⁰ Islandske Annaler, IV 1283: "ok herra Ellendár meðlögsogn."

²¹¹ Islandske Annaler, 1283:II, IV, V, VIII. 1284: II, X. 1288 IV. 1289: VIII. 1290:VIII. 1294: V, IX. 1295: V. 1296: V, IX, X. 1302: V, IX. 1303: IV, V, IX, X. 1304: V. 1305: V, IX, X. 1312: V,VIII. Se også: Jónsson 18992-96:I.

²¹² Thorsteinsson 1985:105-106.

Sannsynligvis var Erlendr en av dem. De islandske bøndene hadde et kjølig forhold til den norske kongemakten, og antakelig også til hans håndgagne menn på Island.

Første gang det står om Haukur i annalene er i 1294 da han, som sin far Erlendr, er blitt lagmann. "*Haukr Erlends son legifer.*"²¹³ Antakelig betyr det at for en periode var både far og sønn lagmenn samtidig. I 1306 blir også Haukur omtalt som *herra*, det vil si kongen ridder, i annalene.²¹⁴ Senere i sin karriere ble Haukur også lagmann i både Oslo og Gulating²¹⁵, og medlem av det norske riksrådet. Han hadde noen år en eiendom i Bergen.²¹⁶ Som sin far, ble også han kongens sendebud i spesielt islandske spørsmål. Man kan anta at Haukur og faren har samarbeidet om slike spørsmål i alle fall helt fram til 1305, da Erlendr for siste gang nevnes å ha dratt utenlands, og kanskje også helt fram til hans død i 1312.²¹⁷ Far og sønn må ha utgjort en viktig maktkonstellasjon.

Haukur var med på å introdusere nye skatteregler på Island. Skattene var svært upopulære, og det var slik Haukur kom i strid med blant annet Snorri Markusson, som han var fjernt i slekt med på morssiden. Konflikten oppsto på Alltinget i 1304. Under dette året står det i Flatøyannalene: "*Haukr Snorri ok Gudmundr lógmenn hófdu verit allir senn a þingi. Ok sagði sin laug huerr vm skattgialld.*"²¹⁸ Haukurs forhold til den norske kongemakten var altså svært nært. Det var også hans forhold til kirken.

I 1305 brakte Haukur den nyinnvidde biskop Árni til Skálholt. Senere gikk de to sammen om å opprette et gamlehjem for prester og lærde på Island.²¹⁹ Haukur hadde også sterke familiebånd til de to eneste kvinneklostrene på Island, som for øvrig begge var benediktinske. Hans datter, Jórunn, tok navnet Agnes og ble abedisse i Kirkjubær i 1344,²²⁰ mens hans tremenning Hallbera var abedisse på Reynistaður fra 1299 og fram til sin død i 1330.²²¹

---

²¹³ Islandske Annaler, IV 1294.

²¹⁴ Islandske Annaler, V 1306.

²¹⁵ Se Diplomatarium Norvegicum 1849: 86, 89, 93, 96, 112, 129, 131, 132, 136, 143, 178.

²¹⁶ Jónsson 1900:II-III.

²¹⁷ Islandske Annaler, V 1305.

²¹⁸ Islandske Annaler IX 1304.

²¹⁹ Islandske Annaler, VIII1308: *Arnj byskups Helga son og Havcr Erlends son settv lærdra manna spital Gauhveria bæ j. Floa.*"

²²⁰ Islandske Annaler, V 1344: "*Vigð Jorunn abbadis i Kirkiu bæ ok nefnd Agnes.*"

²²¹ Hauksbók 1892-96:444, og IA, V 1299 og VI 1330.

Finnur Jónsson understreker i sin Hauksbók-utgave fra 1892-96, at Haukur ikke kan betegnes som en forfatter. Haukur var heller interessert i å skrive av, samle og kompilere. Interessen tydeliggjøres ved at han begynte på sammensetningen av den stor codexen Hauksbók, som først etter hans død ble ferdig. Jónsson mener Haukur framstår som en meget nøyaktig og samvittighetsfull skriver.²²² Hans nøyaktighet kommer til uttrykk når han i sin redaksjon av Landnámabók i Hauksbók, gjør rede for sine kilder og metoder. Haukur skiller seg ut fra Styrmir og Sturla som Landnámsredaktør, ved at de synes å være *sagaførfattere* i større grad, og ikke bare avskrivere.

Ved å fokusere på Haukurs sosiale og kulturelle kontekst, tydeliggjøres hans tilhørighet. Haukur er del av det øverste og mest velstående lag i det Islandske samfunn. Dette samfunnslaget var nært knyttet til den norske kongemakten, og det islandske kirke- og klostervesen. Tilknytningen til makteliten understrekes ytterligere med at Haukur var fjernt i slekt med to andre tidligere maktpersoner på Island, Sturla og Snorri, som hadde skrevet én Landnáma-redaksjon hver.

Av denne sammenligningen mellom de tre Landnámaredaktørene ser vi at Sturla, Mela-Snorri og Haukur er i slekt, selv om Haukur er noe fjernere i slekt med de øvrige siden Jarngerð bare er hans stemor. De tilhører mektige islandske familier som representerer det øverste samfunnslag, og de synes desstuen å ha en felles forbindelse i sturlungafamilien. Det kan være hold i at Landnámabók er brukt som ideologisk bakgrunn for utviklingen av en islandsk adel.

Styrmir og Sturla ser ut til å ha hatt en nærmere personlig kontakt enn de øvrige redaktørene. Dette styrker min antakelse om at Styrmir og Sturlas redaksjoner har hatt samme kristne, kronologiske rammefortelling slik som diskutert i forrige kapitel. Vi har sett at Mela-Snorri antakelig har kjent alle de andre redaktørene personlig, og likevel skiller Melabók seg mest ut av alle Landnáma-redaksjonene. Dette, i lys av det nære forholdet mellom Styrmir og Sturla, styrker mitt syn om at Melabók ikke har Styrmisbók som sitt forlegg. I lys av at alle redaktører har kjent hverandre, er det merkelig at Haukur ikke har nevnt Melabók. Det er selvsagt mulig at han ikke har hatt tilgang til denne versjonen, men det er også verdt å undersøke om det kan ha vært et bevisst valg. Ut fra dateringene av redaksjonene, ser det ut til

---

²²² Jónsson 1892-96:CXXXVII.

---

at Melabók var skrevet på det tidspunktet da Haukur skrev sin Landnáma. Kan forskjellene mellom Mela-Snorri og Haukur avspeile politisk uenighet?

Forrige kapitel viste hvordan Mela-Snorri og Haukur ikke ser ut til å gi det samme bildet av hva som definerer islendingene som egen etnisk gruppe, og hvordan denne gruppen forholder seg til den europeiske kristendommen og den norske kongemakten. Mela-Snorri ser ut til å definere islendingene som en etnisk gruppe i skarpere polemikk mot det norske kongedømmet, mens Haukur er mer Norgesvennlig. Kan dette ha blitt påvirket av deres politiske roller? Mela-Snorris karakter er adskillig mer anonym i kildene. I tillegg er han å finne i en helt annen kildekategori enn Haukur. Mela-Snorri er å finne i sagalitteraturen, mens Haukur heller opptrer i annaler og norske oldbrev. Dette gjør at Haukurs tilknytning til Norge fremheves ytterligere. Etter et kort blick på de andre redaktørene foruten Mela-Snorri, ser vi at også er sterkt tilknyttet det norske kongedømmet. Styrmir og Sturla skriver begge norske kongesagaer, og Haukur er kongens ridder. I lys av dette blir Mela-Snorris posisjon helt annerledes, fordi den sterke tilknytningen til den norske kongen mangler. Det virker som Landnámabók blir brukt som et politisk virkemiddel. Dette vil jeg se nærmere på i neste kapitel.

---

6. POLITIKK OG MAKT RUNDT LANDNAMAREDAKTØRENE

Jeg har påpekt at landnama-redaktører har vært hverandre bekjent, ikke bare via ry, men også gjennom personlige bekjentskaper. Snorri Markusson skiller seg ut ved å tilsynelatende ha personlige bekjentskaper med alle. Likevel blir ikke Snorris versjon av Landnámabók nevnt av Haukur Erlendsson. I tillegg er det også Snorris redaksjonen som skiller seg mest ut av de overleverte manuskriptene vi har i dag. Undersøkelser av slektskapt og bekjentskap fikk meg til å ville undersøke nærmere hvilket forhold de ulike redaktørene hadde til samtidens politiske og religiøse maktelite, og særlig til embetet som lovsigemann. Styrmir og Sturla var begge lovsigemann, det var også Snorri Sturlusson, som begge var nært knyttet til. Det opplyses også at Styrme vikarierte for Snorri et år som lovsigemann på Alltinget.²²³

Å betrakte redaktørene som nært tilknyttet embetet lovsigemann er fristende, om man tenker seg Landnámabók som en Islandshistorie med en kristen, kronologisk ramme. Spørsmålet er om redaktørene var preget av sine roller som lovsigemann og lagmenn, da de utformet sine Landnámaredaksjoner. Kunne redaktørene på grunn av sine politiske roller hatt interesse av å samle og skrive en Islandshistorie, både av personlige grunner og i kraft av sitt embete? På bakgrunn av slike spørsmål vil jeg nå undersøke redaktørenes sosio-politiske kontekst, og se om det her kan finnes ytterlige forklaringer på forskjellene mellom redaksjonene.

Kildene

Den fremste kilden til Sturlungatiden, der Styrme, Sturla og Snorri Markusson var viktige aktører er stort sett fra Sturlunga saga, som tilhører den saga-genren som generelt blir regnet som mest troverdig. Sturlunga saga er en samling av flere sagaer man mener ble satt sammen av lagmannen Þórðr Narfason i Skarð (d.1308). Sagaene ble i sammenstillingen gjerne endret. En fortelling kunne også få bred dekning i en annen. Sturlunga saga er bevart i to pergament manuskripter fra det fjortende århundre. Den ene er kalt Króksfjarðarbók²²⁴, og den andre Reykjarfjarðarbók.²²⁵ Begge ble kopiert på papir da de enda var forholdsvis hele.²²⁶ Av alle sagaene i Sturlunga saga er det særlig Íslendinga saga som er av interesse med hensyn til landnåma-redaktørenes liv og delaktighet i det politiske liv. Det er også den lengste sagaen. Man er ganske sikker på at det er Sturla Þórðarson, redaktøren av Landnámabók, som også har skrevet Íslendinge saga. Sagaen omhandler Sturlungealderen på Island, som regnes fra

---

²²³ Sturlunga saga

²²⁴ AM 122a fol.

²²⁵ AM 122b fol.

1220-1264. Det er den perioden som interesserer meg her. Forskere har pekt på at hvis det er slik at Sturla i tillegg til å ha skrevet Landnáma, også skrev Kristni saga, og siden Íslendinge saga, ser det ut til at Sturla kan ha hatt ønsket å skrive en ”nasjonal” historie i stor skala.²²⁷ Dette forslår at Sturla først og fremst kan ha ønsket at Sturlubóks skulle presentere en Islandshistorie.

En annen kildekategori til redaktørens sosio-politiske kontekst, er de Islandske Annaler.²²⁸ Forskerne mener imidlertid at det norrøne materialet som er kildegrunnlaget for annalene først og fremst kom fra islandske skrifter som Íslendingabók, Hungrvaka, Biskopsagaer, Íslendinga saga, og andre sagaer i Sturlunga samlingen. Annalene er skrevet på de forskjellige klostrene i landet, og en rekke forskere har assosiert annal-tradisjonen med Sturla Þórðarson og hans nærmeste.²²⁹ Jónas Kristjánsson hevder at annalene er viktigst som kilder til perioden fra 1330-1430, da islendingene hadde gitt opp å skrive samtidssagaer.²³⁰ En slik forståelse gjør at annalene nærmest blir sekundære i forhold til Sturlunga saga. Jeg velger likevel å ta dem med, siden det er mulighet for at de kan gjenta eller forsterke den historiske tradisjonen som kommer til uttrykk i Sturlunga saga.

Kildesituasjonen for Haukur Erlendsson er noe annerledes. Han kommer for alvor inn på den politiske arenaen som lagmann i 1294. Da er Island allerede under den norske kongen, og samtidssagaene om islandske goder er ikke lenger i produksjon. Haukurs far Erlend den sterke, nevnes på siste side i Íslendinga saga²³¹, men Haukurs selv omtales kun i de Islandske annalene og Diplomatarium Norvegicum.²³² Haukur omtales som lagmann, medlem av riksrådet og ridder. Kildene til Haukurs liv er samtidige og regnes for pålitelige.

Lovsigerekken fra 1210-1271 og dens relasjon til Landnáma-redaktørene:

Følgende lovsigerekke er satt opp på bakgrunn av informasjon i Sturlunga saga, og tar utgangspunkt i Vigfussons oversikt i utgaven fra 1878.²³³ Samme informasjon finnes også i de

---

²²⁶ Kristjánsson 1987:188.

²²⁷ Kristjánsson 1987:193.

²²⁸ Islandske Annaler indtil 1578, Storm, G., red, 1888.

²²⁹ Pulsiano: 1993:15.

²³⁰ Kristjánsson 1997:187.

²³¹ Sturlunga saga.

²³² Om Haukur se: Norvegicum.Diplomatarium Norvegicum 1849:86, 89, 93, 96, 112, 129, 131, 132, 136, 143, 196 og 178.

²³³ Sturlunga saga bind II, 1878:469.

Islandske Annaler. Det kan altså diskuteres hvorvidt annalene er støttende informasjon, eller om det er slik at annalene bygger på Sturlunga saga.

Periode	Lovsigemann	Familie	Relasjon til Landnáma- redaktør
1210-1215	Styrmir Kárason, d. 1245	Möðruvellingar/Fljótamenn	Ego
1215-1219	Snorri Sturlusson, d. 1214	Sturlungar	Kollega til Styrmir.
1219-1220	Teitr Þorvaldsson, d. 1259	Haukadælir	Nei
1222-1231	Snorri Sturlusson, d. 1214	Sturlungar	Kollega til Styrmir.
1232-?	Styrmir Kárason, d. 1245	Möðruvellingar/Fljótamenn	Ego
1236-1248	Teitr Þorvaldsson, d. 1259	Haukadælir, onkel til Teitr Einarsson	Nei
1248-1251	Ólafr hvítaskáld Þordarson, d. 1259	Sturlungar	Bror til Sturla.
1251	Sturla Þordarson, d. 1284	Sturlungar	Ego
1252	Ólafr hvítaskáld Þordarson, d. 1259	Sturlungar	Bror til Sturla.
1253-1258	Teitr Einarsson, d. 1258	Haukadælir, nevø av Teitr Þorvaldsson	Nei
1259-1262	Ketill Þorlaksson, d. 1273	Hítðælir	Svigerfar til Mela-Snorri.
1263	Þorleifr Ketilsson, d. 1289	Hítðælir, og sønn av Ketil Þorlaksson	Svigerbror til Mela-Snorri.
1267	Jón Einarsson, d. 1306	Haukadælir	Kollega av Haukurs far.
1268	Þorleifr Ketilsson, d. 1289	Hítðælir, og sønn av Ketil Þorlaksson	Svigerbror til Mela-Snorri.
1269-71	Jón Einarsson, d. 1306	Haukadælir	Kollega av Mela-Snorris far.

Listen inneholder en rekke interessante fakta. For det første ser vi at Sturlungene nærmest dominerer lovsigemann-vervet fra 1210 til 1253. Påstanden er dog en sannhet med modifikasjoner. For det første er ikke Styrmir av Sturlungeætt. Han kan likevel sies å tilhøre

---

Sturlungenes maktelite ved å være en del av Snorri Sturlussons hushold. For det andre blir Sturlungenes maktposisjon brutt i perioden ved to anledninger, begge av Teitr Þorvaldsson (d. 1259) av Haukadælirslekt.

Lovsigemennene og den politiske historie

I 1220, da Teitr Þorvaldsson hadde embetet som lovsigemann, planla Håkon Håkonsson et hærtokt til Norge sammen med Skule jarl. Snorri dro da til Norge og fremførte skaldekvad og svor kongen troskapsed. For denne dåden ble han kongens lendmann, og fikk skip og flotte gaver mot å love å bringe Island inn under den norske kronen.²³⁴ Episoden regnes som starten på Sturlungatiden, og i 1222 får Snorri lovsigemannembetet, og har det fram til 1231. I løpet av denne tiden bygger Snorri ut sin makt, særlig gjennom ekteskapsallianser. Han forsøker å binde sammen sturlungene og haukadælingene for å øke sin maktposisjon. Som vi ser av lovsigemannsrekken, ser det da også ut som haukadælingene, fram til 1259, var den eneste virkelige utfordreren for sturlungene til makten på Island.

Lovsigemannen Teitr var altså av Haukadælir slekt. Han var bror til Gizzur Jarl og Björn Þorvaldsson. Björn Þorvaldsson ble imidlertid drept. Senere giftet Snorri Sturlusson seg med hans enke Hallveig Ormsdottir. Hun skal ha vært den rikeste kvinnen på Island.²³⁵ I tillegg gifter Snorri bort sine døtre, en av dem til Gizzur, og en annen til Kolbein unge, Ásbirningenes høvding i nord. Begge skiller seg imidlertid fra døtrene like etter ekteskapets inngåelse.²³⁶ Snorris allianseprosjekt lyktes med andre ord ikke, men vi ser at særlig sturlungenes og haukadælingenes makt er flettet sammen, samtidig som de også er i konkurranse.

Etter Styrmir nok en gang har lovsigemannvervet for noen år, tar Teitr Þorvaldsson det tilbake igjen i 1236. Han har vervet denne gang i en periode på 12 år. I løpet av perioden skjer det mye med maktbalansen mellom sturlungene og haukadælingene. Sturla Sighvatsson, Snorri Sturlussons nevø, kommer tilbake til Island etter flere år i Norge. Han har også blitt kongens mann, men nekter å ha noe å gjøre med Skule jarl, som er Snorris beskytter. Sturla har også lovet, som Snorri, å bringe Island inn under den norske kongen. Det er tydelig at Sturla og Snorri ikke bare strides om makten over Sturlungene men også om kongens gunst. Snorri flykter til Norge og Skule jarl, mens Sturla prøver å styrke sin maktposisjon ved å angripe Gizzur Þorvaldsson og Kolbein unge, Snorris tidligere svigersønner. I 1238 finner det sted et

---

²³⁴ Thorsteinsson 1985:81.

²³⁵ Thorsteinsson 1985:83.

²³⁶ Thorsteinsson 1985:83.

---

stor slag på Örlygsstaðir, der Sturla og hans far, Sighvat blir angrepet av Gizzur og Kolbein unge. Sturlungene taper slaget, og både Sturla, hans far Sighvat og 47 andre sturlunger døde.²³⁷

Med så mange sturlunger drept, ville Snorri tilbake til Island, for å kreve sin arv og prøve å gjenvinne makten. I 1239 reiser han hjem, i mot kongens vilje, men med lov av Skule jarl. Skule jarl hadde gitt Snorri jarletittel, og planla et opprør mot kongen. Men i 1240 seiret Kong Håkon Håkonsson over Skule jarl, og sendte brev til Gizzur om at Snorri skulle tas til fange og deporteres eller drepes. Gizzur allierte seg med Kolbein unge og Snorris stesønner, og i 1241 ble Snorri drept på sin gård Reykholt. Det var altså haukadælir og ásbirningar som drepte han, men de hadde alle slektskapsforhold til Snorri.

Gizzur reiste til Norge for å møte kongen, og samme år kom sturlungen Þórðr kakali hjem til Island, bror av den falte Sturla Sighvatsson. Þórðr ville ta tilbake sturlungenes maktområder, og fikk støtte fra vestfjordene. I tillegg gikk han mot Kolbein unge, og da Kolbein døde, var Ásbirningenes tid i den øverste makteliten over. I 1244 kom Gizzur tilbake, og igjen var makten delt mellom sturlungene og haukadælingene. Slektene bestemte seg for å la kongen avgjøre striden mellom dem. Þórðr kakali fikk medhold og dro i 1247 tilbake til Island, og var eneveldig i tre år. Idet Þórðr kakali, som representant for sturlungene kommer til makten, skifter også lovsigemannembetet, og igjen har sturlungene vervet. Denne gangen innehar Ólafr Hvítaskáld det to ganger, og Sturla Þórðarson det en gang. Biskop Heinrekr klaget imidlertid på Þórðr Kakalis lojalitet til kongen, og Þórðr måtte begi seg til Norge i 1250. Da hadde han allerede plassert folk som sturlungene kunne stole på til å lede herredene han hadde makten over.

Det hadde vært nokså fredelig under Þórðr kakali, men uroen sted igjen. Bøndene var ikke særlig fornøyd med stormennene. Kongen sendte i 1252 Gizzur Þorvaldsson, sturlungen Þorgils Skarð Böðvarsson og Finnbjörn Helgason til Island for å styre områdene som Þórðr kakali hadde hatt. Bare Gizzur klarte å holde på makten i sitt tildelte område. I 1253 får igjen haukadælingene lovsigerembetet, og samme år slutter Gizzur fred med Sturla Þórðarson, på vegne av haukadælingene og sturlungene etter slaget på Örlygsstaðir i 1238. Freden segles med ekteskap mellom Gizzurs sønn og Sturlas datter, men hevngjerrige sturlunger angriper Gizzurs hjem to dager etter bryllupet. Gizzurs kone og tre sønner ble drept. Sturlungene som

---

²³⁷ Thorsteinsson 1985:84.

---

utførte udåden ble tilgitt av kirkens representant biskop Heinrekr, mens Gizzur ble lyst i bann fordi han prøvde å hevne seg. Gizzur reiste da til Norge, mens Þórgils skarði ble satt til å styre nordlandet av kongen. Þórgils ble imidlertid drept i 1258. Dermed var alle kongens menn på Island, uten om Gizzur som var i Norge, falt. Både sturlungenes og haukadælingens makt var uavklart. Gizzur fikk imidlertid jarletittel av kongen, mot å vinne landet for han og få bøndene til å betale skatt. Gizzur satte Sturla Þórðarson til å styre sturlungenes rike, men bøndene var ikke samarbeidsvillige, og Gizzur fikk problemer. Makten ble tatt fra Gizzur og Sturla og gitt til deres erkefiende Hrafn Oddson. Sturla må forlate Island i 1263 etter stridigheter med Hrafn Oddson, og i 1259 døde Gizzur. Det oppsto et maktvakum på Island, og det gjenspeiles i lovsigemannsrekken.

Dette maktvakumet gir muligheter for en ny slekt på den politiske arena, nemlig Hítardalingene. De har imidlertid forbindelser til Haukadælingene. Den nye lovsigemannen fra 1259, hitardalingen Ketill Þórlaksson giftet seg nemlig med Gizzurs og Teitrs søster Halldóra Þorvaldsdottir. Ketill er dessuten Mela-Snorris, redaktørens av Melabók sin svigerfar. Etter ham tar så Ketills sønn Þorleifr over lovsigemann-embetet. Dette er da følgelig Mela-Snorris svigerbror.

Vi ser at Sturlungenes maktgrunnlag var sterkt hele tiden, men at makten ble svekket gjennom intern strid og konkurranse med haukadælingene. Som følge av sturlungenes svekkelse ser det ut til at Hitardalingene griper sjansen til å klatre i hierarkiet. Ingen av Hitardalingene er omtalt som kongens menn, og det tyder på at deres forhold til kongen var svakere, og muligens at deres lojalitet til det islandske samfunn var sterkere enn til det norske. Imidlertid kan det sås tvil om hvorvidt Hítardalingenes makt var særlig stor. De beholder bare embetet som lovsigemann av og på, i til sammen en periode på 8 år fram til 1268, da Jón Einarson overtar vervet. Kildene gir oss liten informasjon om Jón Einarson utover at han var lovsigemann, ridder og at han senere antakelig var ansvarlig for redigeringen av Jarnsiða.

Den politiske situasjon på Island, uttrykte en generell misnøye med kongens menn, men islendingene ønsket fred, og bestemte seg derfor likevel å slutte seg til den norske kronen. I årene 1262-4 vedtas den gamle traktat, eller Gamli sáttmáli.²³⁸ Avtalen inngås med klare betingelser, blant annet skulle kongen sikre fred og islandske lover. Det var også stort fokus

---

---

på å sikre islendingenes rettigheter også i de påfølgende tiår. De blir i 1267 avløst av, og i erstattet av Jón Einarsson. Kildene sier lite om Jón Einarson utover at han var lovsigemann, ridder og at han senere redigerte Jarnsiða.

Selv om Island nå var kommet under den norske kongen gjennom den gamle traktat, så synes den politiske situasjonen i landet å være noe uavklart. I 1271 trer derimot Island for alvor inn i en ny tid. Sturla Þórðarson var falt i nåde hos den norske kongen Magnus Lagabøte, og kom tilbake til Island fra en lang periode i Norge. Nå kom han tilbake som kongens mann og innførte den nye lovboken Jarnsiða. Med Jarnsiða blir lovsigemannsambetet avskaffet, og i stedet utnevner kongen Sturla som lagmann over Island.²³⁹ Vervet hadde han ifølge Sturlunga saga helt til han valgte å tre fra sitt embete som følge av konfliktene rundt staðamál.²⁴⁰ Da Sturla gikk av, fikk Island i stedet to lagmenn, den tidligere lovsigemannen Jón Einarsson og Erlend den sterke. Jón Einarsson, var trolig mannen som senere reviderte Jarnsiða, og derav fikk lovboken det nye navnet Jónsbók, mens Erlend den sterke var far til Haukur Erlendsson, redaktøren av Hauksbók.

Gjennomgangen av lovsigemannslisten viser oss at redaktørene har hatt en nær tilknytning til embetet. Styrmir og Sturla hadde begge vervet som lovsigemann under godeveldet, og både Sturlas hans bror Ólafr, og hans onkel Snorri Sturlusson er også lovsigemann. Sturla slekt, sturlungene, har altså sterke tradisjoner på å inneha dette vervet, og blir bare utfordret av haukadælingene. Da hadde Island kom under norsk overherredømme endret lovsigerembetet seg, og Sturla ble den første islending som hadde tittel som lagmann. Sturlas etterfølger som lagmann er Haukurs far. Da Haukur ble lagmann var både kongedømmet og lagmannens nye rolle som kongens embetsmann godt etablert. Haukur har altså også gjennom sin far sterke bånd til dette embetet og til kongen. Haukur framstår i annalene som kongens mann på Island, og hans personalhistorie har vist oss at han bodde store deler av sit liv i Norge, slik som også Sturla gjorde.

Mela-Snorri skiller seg igjen ut fra de øvrige redaktørene. Kildene sier ikke noe om at Mela-Snorri oppholdt seg i Norge i større perioder av sitt liv. Selv om det står i annalene at han ble lagmann i 1302, får vi ingen opplysninger om at han har herra tittel slik som Sturla og

---

²³⁸ Thorsteinsson 1985:92.

²³⁹ KLN 1966:138.

²⁴⁰ Sturlungasaga 1904:336.

Haukur. Han har heller ikke samme sterke tilknytning til embetet som lovsigemann eller lagmann. Mens både Sturla og Haukur har nære familiemedlemmer som er lovsigemann, har Snorri bare denne forbindelsen gjennom sin svigerfar og svigerbror. Snorri kan tidligst hatt en tilknytning til lovsigemannembetet i 1259, da hans svigerfar Ketill Þorlaksson, fikk lovsigerembetet. Snorri selv ble ikke lagmann før i 1302, og var han var en gammel mann. Dette er i kontrast til Haukur som ser ut til å ha klatret i det kongelige embetshierarkiet allerede tidlig i sin politiske karriere. Gjennom denne diskusjonen av redaktørenes forhold til lovsigerekken, ser vi at Mela-Snorri ser ut til å være den politiske aktøren med minst makt av de tre, og det er også han som har svakest tilknytning til den norske kongen. Islandske makt ser altså ut til å være betinget av den norske kongemakt. Jeg vil nå tolke forskjellene mellom Landnámabóks middelalderredaksjoner i lys av den personalhistoriske analysen som er gjennomført i de to siste kapitlene.

---

7. MIDDELALDERREDAKSJONENE, SAMMENLIGNING OG TOLKNING

Etter en gjennomgang av Landnáma-redaktørenes personalhistorie, forhold til hverandre og forhold til rekken av lovsigemenn, mener jeg det er kommet frem en rekke forhold som kan ha virket inn på deres motivasjoner for skrive en Landnámabók. Det er en reel mulighet for at de ønsket å bruke Landnámabók som et virkemiddel i den norsk-islandske maktkampen som foregikk på Island på slutten av og i etterkant av sturlungatiden. Selv om sturlungatiden vanligvis defineres som en indre islandsk strid, så vil jeg hevde at den norske kongemaktens innblanding var så stor, at dette kan omtales som en norsk-islandsk maktkamp om makten på Island. I utgangspunktet var Island et norsk innvandrersamfunn, som etablerte seg som et selvstendig samfunn, med en egen etnisk identitet. Et av formålene bak Ur-Landnáma mener jeg er å fastsette denne identiteten, som en begrunnelse for og legitimering av det islandske samfunns eksistens og selvstendighet fra Norge. Middelalderredaksjonene derimot mener jeg avspeiler en konflikt på Island, der den islandske identiteten som egen etnisk gruppe blir truet av norsk innblanding. Presset utenfra fører til en bearbeidelse av denne identiteten, og hva som skal konstituere det islandske samfunn. I bearbeidelsen av den islandske identitet blir relasjonen til Norge og kongedømmet avgjørende. Konflikten om Islands styreform, det gamle godedømmet eller det norske kongedømmet, mener jeg kommer klart fram i redaksjonene, særlig i forskjellene mellom Melabók og Hauksbók. En slik tolkning mener jeg er styrket gjennom undersøkelsen av redaktørenes personalhistorie, med fokus på deres rolle på den politiske arena.

Vi har sett at alle landnámsredaktører fra Styrme til Haukr har hatt personlige forbindelser med lovsigemannen, enten i den eldre formen som lovsigemann for godedømmet, eller den nye formen som lagmann for kongen. De har altså enten selv har vært lovsigemenn, eller hatt en indirekte forbindelse gjennom en slektning. Det trer tydelig fram at å skrive om landnám har vært en syssel for den høyeste klassen på Island. De fremhevet sin egen slekt i Landnámaredaksjonene, og har antakelig sørget for at det samme ble gjort i sagalitteraturen, særlig i forbindelse med produksjonen av sagacodexer. Dette styrker idéen om at Landnámabók som et av sine mål også ønsker å bygge ut en islandsk adel. Ved å bygge ut en islandsk adel, ville islendingene forsterke berettigelsen av Island som selvstendig samfunn. Landnámamet ble symbol for den islandske selvstendighet og identitet.

Vi har sett at **Styrmisbók og Sturlubók** har hatt en kristen kronologisk ramme for sin fremstilling av Landnámabók. Denne rammen ser ut til å være resultat av en litterær historietradisjon som oppsto på Þingeyrar kloster, og som brukte konge og kristendom som historiske referansepunkter. Det er i denne konteksten man må se Sturlas redaksjon.

Ut fra denne bakgrunnen er det interessant å spørre når man kan anta at Sturlubók ble skrevet. Var det før han selv tok vervet som lovsigemann et år i 1251? Var det da Sturla var i eksil i Norge etter utvisningen i 1260-årene, eller var det da han kom tilbake til Norge med Jarnsiða i 1271? Om Sturlubók skal tolkes som et forsvar av godedømmet, må den ha vært skrevet før hans utvisning, og den norske kongens overtakelse i 1262-64. Etter godedømmets fall var det ikke lenger mulig å oppnå politisk makt gjennom allianser og giftermål. All klatring i hierarkiet forutsatte et forhold til den norske kongen. Lagmennene var nå kongens embetsmenn. Dersom Landnámabók var skrevet etter godedømmets fall, kan Sturlubók heller tolkes som et innlegg i å forsvare hans posisjon hos kongen. Denne tolkningen mener jeg imidlertid ikke er sannsynlig, siden det var Sturla som ved å ta med seg den nye loven til Island, avskaffet lovsigeembetet, og innførte ordningen med lagmenn.

Jeg anser det derfor som sannsynlig at Sturlubók ble skrevet rundt 1250, som et forsvar for godedømmet mot den norske kongen, og for å fremme Sturlas og sturlungenes posisjon som den øverste islandske maktelite. Ved å være et forsvar av det islandske godedømmet, mener jeg at Sturlubók samtidig var et forsvar av den islandske identitet. Den islandske identitet ble etablert i avgrensning mot det norske samfunnet, da de immigrerte og startet et nytt samfunn på fremmed territorium.

Kanskje drømte Sturla om en posisjon som Islands enehersker, eller konge. En tolkning av kildene som uttrykk for en islandsk adel synes mulig. Både hans onkel Snorri Sturlusson og Gizzur Þorvaldsson ble utnevnt til jarl av den norske kongen.²⁴¹ Kanskje var det egentlig en slik posisjon som Sturla oppnådde da han ble utnevnt til Islands eneste lagmann i 1271?

Melabók skiller seg vesentlig fra Sturlubók, ved at den mangler den kristen, kronologiske rammen som inkluderer Island som et kristent kongedømme i Europa. Disposisjonen er

---

²⁴¹ Meulengracht Sørensen 1993:67.

---

strammere enn de øvrige redaksjoner hele veien, og har mindre innskudd fra sagalitteratur, og virker mer formelaktig i sin framstilling. De strukturelle forskjellene, og fraværet av den kristen kronologiske disposisjon, får meg til å slå fast at Melabók ikke kan bygge på Styrmissbók, men heller på en eldre Landnáma, eller være en nyskaping. Melabók har de lengste fjerdingsepilogene, og oppsummerer de gjeveste landnámsmenn slik som Sturlubók. Også her ser det ut til at redaktøren ønsker å bygge ut en idé om en islandsk adel, men goodedømmet ser ut til å stå enda mer i fokus siden kongen og kirken som referansepunkt er utelatt. I tillegg er det Mela-Snorri som skyter inn flest tillegg om sin egen familie. Nyere forskningen har vist at Melabók også kan ha stått i en codex, men ikke etterfulgt av Kristni saga slik man tror for Sturlubók og Hauksbók. I stedet har den stått i sammenheng med andre sagaer som omhandler Mela-Snorris region, og der slektsføringer dras til han og hans kone. Melabók står da frem som en tekst som prøver å fremheve Mela-Snorri og hans region i en intern kamp om makten på Island. Melabóks definisjon av den islandske identitet er mye mer i polemikk mot det norske samfunnet, enn de øvrige redaksjonene.

Av den personalhistoriske analysen har vi sett at Mela-Snorri står frem som mye mer ”lokal” enn Sturla og Haukur som var nært knyttet til den norske kongen, og i lengre perioder bodde der. Opplysningen blir svært interessant i lys av at Melabó oppviser en langt sterkere polemikk mot det norske kongedømmet, ved å ha den minst fordelaktige fremstillingen av Harald Hårfagre. Melabóks tilblivelse mellom Sturlubók og Hauksbók, som begge rammer Island inn med konge og kristendom, kan tolkes som en kritikk fra Mela-Snorrim mot islendinger som allierer seg med den norske kongemakt. Melabóks særlige form og innhold, kan tolkes som at han ønsket å verne om den islandske identitet, og samfunnets selvstendighet i forhold til Norge. Det virker som Mela-Snorri frem for noen forsvarer det islandske goodedømmet, og dette inntrykket blir forsterket i den særlige epilog der det sies at det er viktig å skrive om landnam for å forsvare seg mot utlendinger som beskylder islendingene å stamme fra treller.

En diskusjon av Melabóks avfattelsestid, blir svært interessant i lys av disse slutningene. En mulighet er at Melabók kan være skrevet i den perioden da Hitardalingene hadde lovsigerembetet, det vil si i perioden mellom 1259-1268. Om Snorri ble født rundt 1240, ville han da vært mellom 19-28 år. Dersom Melabók ble skrevet på dette tidspunktet kan det ha vært som et ledd i en prosess for å styrke Melaslektens omdømme og makt i en historisk begrunnelse, der de erklæres for en islandsk adel, ved å stamme fra de først landnámsmenn.

Hvis det er slik at Landnámproduksjon og lovsiger- eller lagmannsembetet er tett forbundet, så er det en innvending at Snorri selv ikke var lovsigemann, om han skulle skrevet Melabók på et så tidlig tidspunkt. Hans forbindelser til godedømmets embete, er gjennom sin svigerfar og svigerbror, og her er det Hítðælir-slekten som representerer denne makten. Hítðælirslekten danner det første alternativet til sturlungenes og haukadælingenes makt på Island.

Hítðælingene ser ut til å komme til makten i et maktvakuum, der de øvrige konkurrenter enten er slått ut eller sendt ut av landet. Det er Hítðælirslekten Mela-Snorri gifter seg inn i, og slik ser vi at han selv ikke har direkte tilgang til lovsigerembetet. Derfor velger jeg å vurdere et annet tidspunkt for Mela-Snorris Landnáma.

Før jeg går videre til å vurdere en annen mulig avfattningstid for Melabók vil jeg påpeke ett forhold, som kan virke inn på tolkningen av Melabók. Mela-Snorri var antakelig var sterkt berørt av det såkalte staðamál, eller striden om egenkirkene. Denne striden handlet om hvorvidt kirken eller goden skulle ha kontroll over kirkene som sto på godenes gårder. Kirkegodset Hítðalur sto for en tid i sentrum for staðamál, og dette må ha berørt Mela-Snorri som hadde giftet seg inn i Hítðælirslekten. Kontroll over kirken hadde stor økonomisk betydning for godene.

I *Den gamle traktat* var det blitt lovet at de gamle godene som hadde gitt fra seg sine godord, skulle ha førsterett til embetene som lagmenn og sysselmenn. Embetene skulle kompensere for deres tap av godord, og sikre dem inntekter gjennom skatter og avgifter. Det var stor misnøye med de nye lovene Jarnsiða og Jónsbók. Man mente at løftene ikke var blitt innfridd, og like etter at Mela-Snorri var blitt lagmann i 1302, strides han og Haukur om skattelovgivning på alltinget i 1304. Vi ser altså at Mela-Snorri var en gode som gjennom både egne erfaringer, og gjennom sin svigerfamilie hadde opplevd at deres makt ble kraftig nedbygd etter at Island mistet sin selvstendighet. Selv om Mela-Snorri er kongens lagmann, så er han ikke slått til ridder. Han har derfor svake bånd til kongen sammenlignet med de to andre redaktørene. Med tanke på Snorris maktreduksjon trekker jeg konklusjonen at Melabók sannsynligvis er skrevet rundt 1300, som en reaksjon mot at godenes makttap. Ut fra en slik tolkning mener jeg at Melabók avspeiler Snorris frustrasjon over det nye samfunnet.

Hauksbók bygger på Styrmissbók og Sturlubók, og har tilsvarende kristen-kronologiske ramme. Imidlertid bygger Haukur fjerdingsepilogene helt ned, og dette forfattergrepet svekker den regionale inndelingen. I stedet avslutter Haukur Landnámabók på en lignende måte som

---

Sturla og Mela-Snorri gjør i sine fjerdingepiloger. Dette gjør at Hauksbók framstår som et uttrykk for et nytt islandsk samfunn, organisert og sentralisert på en ny måte rundt kongen og kirken.

Denne tolknigen mener jeg er sannsynlig i lys av Haukurs personalhistorie. Han var den norske kongens mann, mer enn de andre redaktørene, og utgjør på den måten en særlig kontrast til Mela-Snorri. De skriftlige kildene gir inngående opplysninger om Hakurs liv i Norge. Han var ikke bare lagmann på Island, men også i Norge ved Gulatinget. I tillegg er han medlem av riksrådet og slått til ridder. Haukur var kongens mann i særlig islandske spørsmål, og det er han som på vegne av kongen setter fram nye skattekrav fra den norske kongen i 1304, når han møter motstand fra Mela-Snorri. De økonomiske kårerne var blitt hardere på Island, og forholdet mellom islendingene og norskekongen kjølnet. I 1306 avviste islendingene alle nye skatter og avgifter. De skrev et brev til kongen, som går under tittelen "almenhetens vedtak." I brevet insisterte de på, at lagmenn og sysselmenn skulle være islendinger, og avviste samtidig alle nye avgifter på grunn av landets fattigdom.²⁴² I den etterfølgende perioden, 1308-1330, er Haukur ikke inkludert i de islandske kildene. Derimot nevnes han hyppig i de norske kildene. Kanskje var Haukur blitt upopulær hjemme på Island?

Jeg ser for meg at Melabók kan være skrevet i polemikk mot, ikke nødvendigvis Haukur personlig, men mot norgesvennlige islendinger og nordmenn, som forårsaket en innskrenking av de gamle godenes økonomiske og politiske makt. Uansett om man mener at Hauksbók ble skrevet mellom 1301-1314, eller mellom 1323 og 1329, er det rimelig å anta at han har kjent til Melabók. Dette sannsynliggjøres ved at Haukur og Mela-Snorri var i slekt, hadde møtt hverandre og desstuen tilhørte samme islandske politiske miljø. Likevel nevner Haukur altså ikke Melabók som kilde til sin egen versjon. Dette kan det være en rekke grunner for. Det kan hende at Haukur ikke betraktet Melabók som like viktig som Styrmissbók og Sturlubók, eller at Melabók ikke ga et godt bilde av Landnámatoverleveringen. En annen mulighet er at Melabók nettopp var en moderne og forkortet versjon, slik som Bruhn foreslår, som med sin polemikk mot det norske kongedømmet kunne blitt oppfattet som upassende av Haukur, og derfor utelatt. Det kan også tenkes at Haukur rett og slett ikke hadde tilgang til Melabókmanuskriptet. Kanskje det var mindre tilgjengelig enn de øvrige manuskriptene, og at

---

²⁴² Thorsteinsson 1985:102

---

tilgjengeligheten ble ytterligere forvansket ved at Haukur befant seg store deler av tiden i Norge.

På mange måter virker det som Haukurs tilknytning til Norge faktisk har vært sterkere enn til Island. Hans bånd til den norske kongen og det norske politiske miljø er langt sterkere enn det islandske. Det virker på den andre siden som om Haukur har hatt sterke bånd til den islandske geistlighet, som etter hvert var blitt mektige jorderiere. Dette må ha gjort Haukur til en meget mektig mann i de nye politiske omgivelser. Likevel ser det ikke ut til at han har etterstrebet å være en islandsk enehersker under den norske kongen.

Jeg tror Haukurs motiver for å gjøre en Landnámaversjon skal ses på bakgrunn av at han oppviste en stor litterær og historisk interesse. Det er foreslått at høvdinger som Sturla og Mela-Snorri ikke skrev selv, men engasjerte prester som Styrmir til å skrive for seg. Haukur vet vi imidlertid skrev selv, og hans håndstil er bevart i norske oldbrev. Han igangsatte det store arbeidet med codexen Hauksbók, som inneholdt en rekke lærde skrifter utover Landnámabok, og skrev desstuen av Gulatingsloven for eget bruk. Haukurs omfattende interesse for litteratur, kultur og politikk, forslår at han frem for noen kan ha ønsket å presentere Landnámabók som en Islandshistorie. Jeg tror at Haukur i tillegg til sin historiske interesse, var motivert av et ønske om å opprettholde det islandske samfunnet som en etnisk enhet, der det islandske samfunnet var en integrert del av det norske kongeriket.

Jeg mener at min hypotese om Landnámabók har blitt ytterligere forsterket ved å holde tekstanalyser knyttet til redaksjonelle forskjeller opp mot redaktørenes personalhistoriske og sosio-politiske kontekst. Gjennom en slik analyse mener jeg å ha tydeliggjort hvordan Landnámabók, på grunn av sin symbolkraft for den islandske identitet, har blitt brukt som et politisk virkemiddel i middelalderens maktkamp.

---

8. KONKLUSJON

KONKLUSJON

Målet for denne oppgaven var å vise Landnámabóks viktige rolle i definisjonen og opprettholdelsen av den islandske identitet. Med utgangspunkt i Fredrik Barths teori om etnisitet, mener jeg å ha vist at den islandske identitet middelalderen, ikke utviklet seg gjennom isolasjon og avvisning av den norske kultur, men tvert i mot gjennom vedvarende kontakt.

Den islandske identitet i Landnámabók ser ut til å være konstituert av tre hovedelementer; innvandring, det nye territorium og den norske opprinnelsen. En gjennomgang av filologiske studier viste at Landnámás middelalderredaksjoner har en rekke innbyrdes forskjeller. Redaktørene hadde endret på form og innhold, som gjorde at framstillingen av det islandske samfunn, og identitet. I tillegg ble det tydelig at alle redaktører fremhevet sin egne status.

På bakgrunn av de tekstlige forskjellene, foretok jeg en personalhistorisk analyse av Landnámabóks redaktører. Målet var, om mulig, å finne motiver for deres forskjellige framstillinger. Den personalhistoriske analysen viste at alle var fjernt i slekt med hverandre og tilhørte samme maktelite. Det syntes også å foreligge en tendens der samtlige redaktører ønsket å fremme et ideal om en Islandsk adel, kanskje som et alternativ til den norske odelsbondens status. I tillegg viste analysen at Snorri Markusson, redaktør av Melabók, med stor sannsynlig hadde personlige forbindelser til samtlige middelalderredaktører av Landnámabók. På denne bakgrunn, og på bakgrunn av Melabóks datering, som foreslo at den ble skrevet etter Styrmissbók og Sturlubók, samt før Hauksbók, var det oppsiktsvekkende at Melabók skilte seg så radikalt ut fra de øvrige redaksjonene.

De filologiske studiene hadde vist at Melabók ikke hadde en kronologisk ramme med konge og kristendom som referansepunkt, i tillegg til å ha en stram disposisjon. Melabók sto frem som mer lokal islandsk i forhold til de øvrige redaksjonene. Dette fikk tidligere forskning til å anta at Melabók måtte bygge på Styrmissbók, som de antok var en avskrift av Ur-Landnáma, og derfor avspeilet en tid på Island, som enda ikke var preget av konge og kristendom. Min personalhistoriske analyse, gjorde det imidlertid svært usannsynlig at Melabók skulle bygge på Styrmissbók. Styrmir var prior, og hans bakgrunn fra klostervesenet foreslo at han måtte ha

---

hatt samme mal for historisk skriving som vi ser i sagaproduksjonen ved klosteret Þingeyrar, der konge og kristendom strukturerer fortellingen. På denne bakgrunnen ble det en mulighet at Mela-Snorri hadde tatt bevisste valg, for å skrive en versjon av Landnámabók som var så annerledes fra de øvrige. Dette foreslo at bak hans og de andre redaksjoner kunne det ligge en politisk agenda. Særlig så jeg en klar polarisering mellom Melabók og Hauksbók. De to versjonene så ut til å representere ytterpunkter. Melabók hadde en utstrakt polemikk mot den norske kongen Harald Hårfagre, og hadde i sin epilog lagt inn en forsvarstale for islendingene. Hauksbók sto derimot fram som kongevennlig, og synes å presentere Island, som mer sentralisert enn noen gang.

For å undersøke om det kunne ligge en politisk agenda bak redaktørenes forskjellige versjoner av Landnámabók, så jeg nærmere på deres forhold til den politiske arena i deres samtid. Jeg sammenlignet redaktørene og deres forhold til lovsigerekken, og lagmannsembetet under det norske styret. Resultatene foreslo en klar sammenheng mellom lovsigeembetet produksjonen av Landnámaredaksjonene.

Analysen av redaktørenes politiske kontekst, foreslo at de hadde taklet overgangen til ny styreform forskjellig. Styrmir var en representant for det gamle godedømmet, og døde før Island kom under Norge. Sturla så ut til å være en av de gamle godene, som hadde mestret overgangen fra det gamle til det nye samfunnet. Som eneste lagmann over Island, sto han nå fram som mektigere enn noen gang. Mela-Snorri ble ikke lagmann før under det norske styret, og dette var et verv han fikk sent i livet. Han framsto som en representant for de gamle godene som fikk svekket sin makt, først gjennom staðamálstriden, og siden ved inngåelsen av Den gamle traktat 1262-64. Haukur, derimot hadde sin politiske rolle godt plantet i det norske kongedømmet. Hans far tok over som lagmann etter Sturla, Haukur selv, ble ikke bare lagmann, men også kongens ridder, medlem av det norske Gulatinget og Riksrådet. Slik fremstår Haukurs politiske rolle på Island som radikalt annerledes enn Mela-Snorris. Deres fremstilling av det islandske samfunnet, og hva som konstituerer det, ser altså ut til å variere ettersom hvilket forhold de hadde til på den ene siden godedømmet, og den andre siden det norske kongedømmet. Samtlige redaktører definerer den islandske identitet ut fra disse kriterier. Polarisingen mellom Melabók og Hauksbók tolker jeg først og fremst, som et resultat av samfunnsutviklingen, og endringen av styreform på Island.

Selv om det islandske samfunnet kom under det norske kongedømmet i 1262-64, og Island ikke fikk sin selvstendighet igjen før i 1944, så tok islendingene med seg sin etniske identitet, i det videre historiske forløp. Samfunnsendringene gjorde imidlertid at den islandske identitet måtte omdefineres og justeres, ettersom de politiske forhold endret seg.

Den islandske identitet ble altså holdt ved like helt opp til moderne tid. Der middelalderredaktørene grep tilbake til landnámstiden for å forsvare sin identitet og berettigelse som eget samfunn, grep islendingene i moderne til tilbake til godedømmet for å argumentere for sin uavhengighet på 1800- og 1900-tallet. Styreform sto igjen i sentrum, og islendingene argumenterte nå for sin rett til uavhengighet som egen stat, med historisk begrunnelse i den islandske identitet uttrykt i Landnámabók, og den særegne styreform fra godetiden. Landnámabók ble igjen del av en viktig historisk begrunnelse for Island som selvstendig samfunn. I tillegg hadde den islandske identitets innhold gått fra å uttrykke en etnisk identitet til å uttrykke en nasjonal identitet.

Den moderne opprettholdelsen av islandsk identitet ga seg også uttrykk i Landnámabóks forskningshistorie. På grunn av Landnámabók sterke symbolverdi, mener jeg at middelalderkilden ble skjermet fra den kildekritiske debatt. Islendingene hadde ikke råd til å risikere at Landnámabók, i likhet med sagaene skulle få sin historiske kildeverdi fratatt, for dette kunne røkke ved den historiske begrunnelsen for nasjonal uavhengighet. Dette førte til en stagnasjon i Landnámaforskningen, som ikke ble løst før antropologien kom på bane med nye teorier og metoder, som gjorde at sagalitteraturen og Landnámabók igjen kunne vurderes som historiske kilder. Nyere forskning bygger i stor grad på disse nye antropologiske teoriene og metodene, der man mener at et samfunns litteratur reflekter samfunnets selvoppfattelse. Dette gjør at sagalitteraturen og Landnámabók, kan ses på som samfunnets oppfattelse

Min fortolkning av Landnámabók, henger sammen med nettopp denne forståelsen av middelalderkildene. Landnámabók uttrykker den islandske identitet, og det er i den egenskap, den har blitt brukt i politisk argumentasjon i både middelalderen og på 1800- og 1900-tallet. Bruken av Landnámabók som et virkemiddel for å underbygge det islandske samfunns selvstendighet, har først og fremst blitt tatt i bruk av det islandske samfunnets politiske ledere, som i kraft av sin posisjon har hatt et særlig ansvar for samfunnets opprettholdelse. Min oppfatning av Landnámabók, er at dens hovedformål er å sikre det islandske samfunnets

---

berettigelse og opprettholdelse. Landnámabók har i både fortid og nåtid konstituert det islandske samfunns identitet.

LITTERATURLISTE

- Barth, Fredrik, red: "Introduction", *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organization of Culture Difference*. Universitetsforlaget 1969. 1970.
- Benediktsson, Jakob: "Landnámabók, some remarks on its value as a historical source", Sagabook for Viking Society XVII 1966-69
- Bruhn, Ole, *Tekstualisering. Bidrag til en litterær antropologi*. Aarhus universitetsforlag 1999.
- Bruun, Daniel: *Fortidsminder og nutidshjem på Island: ny omarbejdet og forøget Udgave med et Tillæg om Nordbogaardene i Grønland*. Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag 1928
- Byock, Jesse: *Medieval Iceland. Society, sagas and power*. University of California Press 1988.
- Byock, Jesse: *Viking Age Iceland*. Penguin Books 2001.
- Clunies Ross, Margaret: *Prolonged echoes: Old Norse myths in medieval Northern society*. The Viking Collection; vol. 7, 10. Odense University Press 1994.
- *Den første og anden Grammatiske Afhandling i Snorres Edda*. Dahlerup, V. Og Jónsson, F., red. S. L. Møllers Bogtrykkeri 1886.
- *Diplomatariun Norvegicum. Oldbreve. Til kundskab om Norges indre og ydre forholde, sprog, slægter, sæder, lovgivning og rettergang i middelalderen*. Lange, Chr.C.A. og Unger, Carl R. Red. Christiania 1847.
- Eliade, Mircea, red: *The encyclopedia of Religion 3&4*. Simon & Schuster Macmillan 1995.
- Ellehøj, Svend, *Studier over den ældste norrøne historieskrivning*. København 1965.
- Friðriksson, Adolf, og Vésteinsson, Orri: "Creating a past: A Historiography of the Settlement of Iceland", *Contact, Continuity, and Collapse. The Norse Colonization of the North Atlantic*. Barret, James H., red. Brepolis 2003.
- Glauser, Jürg: "Sagas of Icleanders (Íslendingasögur) and þættir as the literary representation of a new social space", *Old Icelandic Literature and Society*. Clunies Ross, red. 2000.
- Hastrup, Kirsten: *Culture and History in Medieval Iceland*, Clarendon Press, Oxford 1985.

-
- Hastrup, Kirsten: *Island of Anthropology*, Odense University Press 1990.
  - *Hauksbók*. Jónsson, F., red. Thieles Bogtrykkeri. København 1892-96.
  - *Heimskringla. History of the Kings of Norway*. Hollander, L., red. 1967.
  - *Heimskringla. Nóregis konunga sögu*. Jónsson, Finnur, red. G.E.C. GADS Forlag, København 1925.
  - *Heimskringla. Nóregis Konunga Sogur*. Jónsson, Finnur, red. 1911.
  - *Hauksbók: the Arna-Magnæan manuscripts 371, 4to, 544, 4to and 675, 4to*. Helgason, Jón, red. Manuscripta Islandica; 5. København 1960.
  - Helgason, Jón: *Norrøn Litteraturhistorie*. Levin & Munksgaard, København 1934.
  - *Islandske Annaler indtil 1578*. Storm, Gustav, red. Christiania. Grøndahl og Søns Bogtrykkeri, 1888.
  - *Íslendingabók & Landnámabók, Íslenzk Fornrit I*, Benediktsson, Jakob (ed). Hið Íslenzka Fornritafélag, Reykjavík 1969.
  - Jóhannesson, Jón: *A History of the old Icelandic Commonwealth / Íslendingasaga*. University of Manitoba Press 1974.
  - Jones, Gwyn: *The North Atlantic Saga* 1986.
  - Jónsson, Finnur: *Den islandske litteraturs historie tilligemed den oldnorske*. G.E.C. Gad København 1907.
  - Karlsson, Gunnar, *Iceland's 1100 years: the history of a marginal society*. London 2000.
  - Kristjánsson, Jonas: *Eddas and Sagas*. Hið íslenska bókmenntafélag 1987.
  - *Kulturhistorisk Leksikon for Nordisk Middelalder*.
  - *Landnámabók I-III. Hauksbók. Sturlubók. Melabók*. Jónsson, Finnur. København 1900.
  - *Landnámabók Íslands*, Jónsson, Finnur, red. København 1925
  - *Landnámabók. Melabók am 106. 112.fol*. Jónsson red m.fl. København 1921.
  - Lárusson, Ólafur: *Lov og Ting: Islands forfatning og lover i fristatstiden*. Universitetsforlaget, Bergen 1960.
  - Lönnroth, Lars: "Sponsors, Writers, and Readers of Early Norse Literature", *Social Approaches to Viking Studies*. Samson, Ross, ed. Cruithne Press. Glasgow 1991.
  - Magnusson, Finnur, *Grønlands historiske mindesmærker, vind I*. København 1838.
  - Malefijt, Annemarie de Waal: *Religion and Culture. An introduction to Anthropology of Religion*. 1968
-

-
- McKinnel, John, *The Reconstruction of Pseudo-Vatnshyrna*. 1970
  - Meulengracht Sørensen, Preben, "Usagan um Ingólf og Hjörleif. Athugasemdir um söguskoðun íslendingaá seinni hluta þjóðveldisaldar", *Skírnir* 148. 1974.
  - Meulengracht Sørensen, Preben: "Some methodological considerations in connection with the study of sagas", *From Sagas to Society. Comparative approaches to Early Iceland*. Pálsson, G. red. Hisarlik Press 1992.
  - Meulengracht Sørensen, Preben: "Den norrøne litteratur og virkeligheden", *Collegium Medievale* 2, 1989.
  - Meulengracht Sørensen, Preben: "Social institutions and belief systems of Medieval Iceland (c.870-1400) and their relations to literary production", *Old Icelandic Literature and Society*. Clunies Ross, red. Cambridge University Press 2000.
  - Meulengracht Sørensen, Preben: *Fortælling og ære. Studier i íslendingesagaerne*. 1993.
  - Mundal, Else (red), *Saga debatt*. Universitetsforlaget 1977.
  - Mundal, Else: "Forholdet mellom myteinnehald og myteform", *Nordisk Hedendom. Et symposium*. Steinsland, G. red m.fl. Odense Universitetsforlag 1991.
  - Mundal, Else: "Myter og diktning", *Myte og rituale i det førkristne Norden. Et symposium*. Schjødt, J.P. red m.fl. Odense Universitetsforlag 1994.
  - *Norges kongesagaer*, Sturlusson, Snorre: Den norske bokklubben 1979.
  - *Norrøn Ordbok*. Hægstad og Torp, red. Det norske Samlagetl Oslo 1997.
  - Ólason, Vésteinn, *Dialogues with the Viking Age*. Reykjavík 1998.
  - Olsen, Olaf: *Hørg, hov og kirke*, G.E.C. Gad, København 1966.
  - Pálsson, Gísli: "Introduction: text, life and saga", *From Sagas to Society. Comparative approaches to Early Iceland*. Pálsson, G. red. Hisarlik Press 1992.
  - Pálsson, Gísli: "Toward and anthropology of Iceland", *The anthropology of Iceland* Durrenberger/Pálsson, red. University of Iowa Press, Iowa City 1989.
  - *Landnámsboken: Beretningen om landnámet på Island ca. 870-930*. Pálsson, Hermann, red. Thorleif Dahls kulturbibliotek, Oslo 1997.
  - Pulsiano, P. red, *Medieval Scandinavia. An encyclopedia*. Garland Publishing, Inc. New York & London 1993.
  - Quinn, Judy: "From orality to literacy in Medieval Iceland", *Old Icelandic Literature and Society*. Clunies Ross, red. Cambridge university Press 2000.
-

-
- Rafnsson, Sveinbjörn, "Landnámabók" i: *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde, bind 17*. Walter de Gruyter. Berlin. New York 2001.
  - Rafnsson, Sveinbjörn, *Studier I Landnámabók. Kritiska bidrag til den isländska fristatstidens historia*. CWK Gleerup/Lund 1974.
  - Roesdahl, Else, "Princely Burial in Scandinavia at the Time of the Conversion", *Voyage to the Other Worl. The Legacy of Sutton Hoo*. Kendall, C. og Wells, Peter S., red. University of Minnesota Press. 1992.
  - Sigurðsson, Jón Viðar, "Fristatens forfatning. Et symbol for fall?" i: *Holgang. Om førmoderne samfunn. Festskrift til Kåre Lunden*. Eidsfeldt red m.fl. 2000.
  - Sigurðsson, Jón Viðar: *Chieftains and Power in the Icelandic Commonwealth*. Odense University Press 1999.
  - Sigurður Nordal: *Icelandic culture*. Cornell University Library, Ithaca N.Y. 1990
  - Smith, Kevin P.: "Landnám: the settlement of Iceland in archaeological and historical perspective" *World Archaeology*, Volume 26 No. 3, Routledge 1995.
  - Steblin-Kamenskij, Mikhaíl I. *The Saga Mind*. Oversatt av Kenneth H.Ober. Odense University Press, 1973. Oversatt fra *Mir Sagi*. Leningrad. 1971.
  - Steinsland, Gro: *Eros og død i norrøne myter*. Universitetsforlaget 1997
  - *Sturlunga saga: including the Islendinga saga of lawman Sturla Thordsson and other works*. Vigfusson, Gudbradr, red. Oxford Clarendon Press. 1878.
  - *Sturlunga saga*. I dansk oversættelse. Kålund, Kr, red. 1904.
  - *Sturlunga saga I-II*. Jóhannesson, J., Finnbogason, M. og Eldjárn, K., red. Sturlunguútgafan. Reykjavík 1946.
  - *The first Grammatical Treatise*, Benediktsson, Hreinn, red. University of Iceland, Reykjavík 1972.
  - Thorsteinsson, Björn, *Island*. Politikens forlag, København 1985.
  - Turville-Petre, Gabriel: *Origins of Icelandic Literature*, Oxford University Press 1953.
  - Vésteinsson, Orri: "Patterns of Settlement in Iceland. A Study in Prehistory", *Saga-Book of the Viking Society* 25, 1998
  - Vesteinsson, Orri: "The Archaeology of Landnám: Early Settlement in Iceland", *The North Atlantic Saga*. Fitzhugh/Ward, red. Smithsonian Institution 2000.
  - Vigfusson, Cleasby, Craigie, *An Icelandic-English dictionary*. 1991
  - Whaley, Diana: "A useful past: historical writing in medieval Iceland", *Old Icelandic Literature and Societ*. Clunies Ross, red. Cambridge university Press 2000.
-

-
- Würth, Stefanie, *Der "Antikenroman" in der isländischen Literatur des Mittelalters. Eine Untersuchung zur Übersetzung und Rezeption lateinischer Literatur im Norden.* Helbing & Lichtenhahn 1998.

Illustrasjoner

- Forside hentet R. Pape Cowl: *A great Icelandic Sculptor. Einar Jónsson.* Listasafn Einars Jónssonar.
- Illustrasjon på side 27, hentet fra Björn Thorsteinsson, *Island.* 1985:237.
- Illustrasjon på side 38 er hentet fra <http://www.cgb.fr/billets/b31/gb/billets.gb3805.html?pays=ICELAND&faciale=5%20Kronur>